This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

OX LIBRARY

...TOR PRETIOSA FACIT

...nted in 1894 by
... VITT. AKADEMIEN

Kong

~~350~~

33/6

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

FEMTONDE ÅRGÅNGEN.

MED 29 FIGURER.

1886.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1886—1887.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
1900

LENOX LIBRARY
NEW YORK

INNEHÅLL.

Sid.

Akademiens täflingsprogram ... 47.
Angelsaksiska myntfynd i Sverge efter 1845. 1, 2 ... 119, 178.
Bergerska donationen, årsberättelse ... 25.
Besökande i Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet ... 194.
Från Akademiens sammankomster ... 43, 94, 125, 174.
Fynden vid Ringsjön 1, 2 (3 fig.) ... 140, 184.
Förordning, Kongl. Maj:ts, om ändrad lydelse af 1867 års förordning ... 84.
Gotlands s. k. kämpagrafvar 1, 2 (22 fig.) ... 97, 145.
Gustaf Adolf Sparre † ... 92.
Hällkista vid Nöbbeled Mellangården (1 fig.) ... 87.
Hängprydnad af sten (2 fig.) ... 47.
Menniskobild från bronsåldern (1 fig.) ... 42.
Runologiska spörsmål 1—4 ... 1, 49.
Treperiodsystemets uppkomst ... 128.

I denna årgång förekomma uppsatser af:

E. Brate.
A. Friberg.
Hans Hildebrand.
Oscar Montelius.
F. Nordin.
Grefve C. D. Reventlow.

Redaktör: Hans Hildebrand.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

169—171. 1886. Jan., Febr. och Mars.

Runologiska spörsmål.

1. Runan *eoh*.

Den runa, som har formerna ᛇ, ᛇ och i den fornengelska runesången bär namnet *eoh*, förekommer utom i de fornengelska runraderna äfven i futhorkerna på Charnay-spännet och på Vadstena-brakteaten. Förekomsten af denna typ i alla dessa hufvudkällor för vår kunskap om den äldsta germanska runraden berättigar till antagandet, att typen redan tillhörde den runrad, som ligger till grund för dessa. Wimmer, *Runeskriftens Oprindelse og Udvikling i Norden* s. 120, 123, antager ock, att runan ᛇ, ᛇ tillhörde den ursprungliga runraden, ehuru han ej tilltror sig med säkerhet kunna afgöra, från hvilket annat tecken denna runa utgått. Wimmer antager i anf. arbete s. 120, 179, att denna runa ursprungligen brukats för att uttrycka tveljudet *eu* och framkastar som en lös gissning den förmodan, att tecknet kan hafva utgått från runan ᚢ, U. Wimmer grundar förmodligen detta ljudvärde hufvudsakligen på runesångens ᛇ, Z *eo*, *eoh*. Samma ljudvärde tillägges denna runa af J. Zacher, *Das gothische Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet* Leipzig 1855, s. 25. Efter min mening är dessa forskares uppfattning af runan ᛇ oriktig. Dess förekomst i det ursprungliga germanska runalfabetet kan på grund af vissa förhållanden dragas i

[illegible]. Redan [illegible] synpunkt ger runan anledning till misstanke. Runan ᛏ. ᛇ är nämligen den enda runa, hvars [illegible] från stafvens nedre ända. Denna runa [illegible] vara det enda undantaget från [illegible] runorna, enligt hvilken [illegible] L [illegible] ᚢ och ᚨ samt [illegible] Z [illegible] ᛏ [illegible] varit dess [illegible] Y. [illegible] Wimmer. Run. [illegible] yngre uppfattning [illegible]. Vidare stämmer [illegible] runans faktiska ljud- [illegible] förekommer runan ᛇ [illegible]. Stephens [illegible] Stephens. III [illegible] I. 4 5 [illegible] en af graf- [illegible] III. 2 [illegible]. Runans be- [illegible] pjäsen är [illegible] fått någon [illegible] — [illegible] Stephens och [illegible] är runans [illegible] förekommer i [illegible] ämnelig [illegible] Z [illegible] vid [illegible] transskriberar [illegible] Them- [illegible] så klar, men kan [illegible] densamma [illegible] andra sida. [illegible]. Det [illegible] i [illegible] runan ᛇ [illegible] namnet på [illegible]. Äfven om [illegible] med namn i [illegible] skildringen [illegible] för runan ᛇ [illegible] runa gör

betänklig af den omständigheten, att j-ljudet i fornengelska runinskrifter tecknas med runan **g** t. ex. **gessus** »Jesus» på Bewcastle-korset, **giuþeas** vs. *Judêas* på Franks skrin, Stephens I, 470, och då vidare resultatet af i yngre fornengelska försiggående monoftongeringen af dift. *ea*, *eo* till *æ*, *e*, se t. ex. ten Brink, *Chaucers Sprache und Verskunst*, §§ 23, 24, talar för att det första elementet af dessa diftonger haft sonantisk funktion, äro vi sålunda ännu mindre berättigade, att som Stephens vid återgifvande af det för runan ᛇ angifna ljudvärdet *eo* tillmäta detta första element konsonantisk användning.

På grund af dessa bevisställen ur de fornengelska runinskrifterna, anser jag att runan ᛇ bör antagas hafva ljudvärdet guttural (palatal) klanglös frikativa, motsvarande det tyska *ch* uti *ach*, *ich*. Runenamnet *eoh* innehåller alltså i sitt utljud runans ljudvärde, hvilket blef en nödvändighet därigenom att ifrågavarande ljud i fornengelskan icke förekom i början af ord, se Sievers, *Ags. gram.* § 217. Ytterligare talar den omständigheten emot antagandet att runan ᛇ hade ljudvärdet *eu*, *eo*, att dessa förbindelser i fornengelska runinskrifter, som blott uppträda hvar sin gång, då uttryckas med två tecken, nämligen på Franks skrin, Stephens, I, 470 **greut**, här »shingle», enligt Sweet, *Engl. stud.* II, 315, fe. *greót*, »glarea, arena, pulvis, sepulchrum», och i namnet **eomær**, **eomæ** på Falstone-stenen, Stephens, I, 456, fe. *Eómǽr*.

Sedan sålunda ljudvärdet tyskt *ch* blifvit faststäldt för runan ᛇ, ligger tecknets upprinnelse nära till hands. Tecknet måste vara en differentieringsform af den runa, som eljest skolat beteckna detta ljud, nämligen runan **h**, **ᚺ**. Och öfvergången från runan **ᚺ** till ᛇ har intet halsbrytande, enkannerligen om utgångspunkten tages från den afart af **h**-runan **ᚻ**, som möter i fornengelska runinskrifter, på Bewcastle-korset, Stephens I, 398 f. och Sandwich-stenen, Stephens I, 363 f.

Orsaken till differentieringen är ej häller svår att upptäcka. Ljudskridningen af de indoeuropeiska *k*-ljuden gaf närmast en guttural klanglös frikativa, men denna frikativa har under de särskilda germanska språkens utveckling förlorat ställning efter ställning och i de nordiska språken till sist alldeles måst rymma fältet. Tidigast uppgafs måhända denna frikativa i uddljud framför vokal, enär i denna ställning alla de germanska språken hafva ersatt frikativan med *h*-ljud; se Paul, *Beitr.* VI, 558. Genom denna klyfning af ljudet måste behofvet af skiljaktig beteckning för de nu skilda ljuden kunna uppstå. Då runenamnet, fe. *hægl*, efter ljudlagens verkan började med *h*, var det naturligt, att det gamla tecknet följde runenamnet och betecknade det nya ljudet och att ett nytt tecken fanns upp för att beteckna den qvarstående gutturala klanglösa frikativan. Lindrigare reform är dervidlag knapt tänkbar än den, som här antagits, att detta nya tecken blef en typ, som kanske redan före reformen utgjort en tillfällig varietet af normalformen.

Emellertid torde denna differentiering vara ganska gammal. Detta synes framgå af typens förekomst utom England både på Charnayspännet och Vadstenabrakteaten. Vidare framgår ålderdomligheten deraf, att det nya tecknet fått sin plats inuti andra ätten och ej i slutet af den tredje, som de i tidig fornengelsk tid skedda tillsatserna *âc* och *æsc*. Det tidiga inträdandet af den ljudlag, som orsakat differentieringen, medger äfven en hög ålder för tecknets uppkomst.

Från tvänne vigtiga vittnen saknas dock intyg om förekomsten af denna runa, nämligen de gotiska bokstafsnamnen och de urnordiska runinskrifterna. Gotiska skriften använder äfven samma tecken för att beteckna *h* och den klanglösa gutturala frikativan, se Braune, *Got. gram.* § 59. I urnordiska inskrifter finnes samma enhetliga beteckning

af de utan tvifvel skilda ljuden. Burg, *Die ältesten nordischen Runeninschriften*, Berlin 1885, antager helt visst med orätt, att urnordiska runan **H** äger ljudvärdet af guttural klanglös frikativa i alla ställningar, se Burg, t. ex. s. 20, 47, 50, 54, 83, 87, 91, 94, 104. Bortfallet af andra sammansättningsledens uddljudande *h* i Vångastenens **haukoþuʏ**, hvilket Bugge efter min mening riktigt tolkar som en sammansättning af de ord, som i isl. uppträda som *haukr* och *Höðr*, visar tillfyllest, att åtminstone i uddljud framför vokal har spiritus asper, *h*-ljud, icke den klanglösa gutturala frikativan förefunnits. Således lemna de urnordiska inskrifterna ingen antydan om att typen ᛇ brukats i urnordisk tid för att beteckna den klanglösa gutturala frikativan. Men å andra sidan gifva de ej häller något stöd för antagandet, att typen ᛇ skulle hafva betecknat dift. *eu.* Huru den urgerm. dift. *eu* tecknades och uttalades i urnordisk tid, därom lemna de urnordiska inskrifterna knapphändig upplysning. Med rätta synes mig nämligen Burg i anförda arbete s. 36 hafva hänvisat på möjligheten, att Reidstadstenens **iuþingaʏ** ej utgör något exempel på den spontana utvecklingen af urg. dift. *eu*, utan kan innehålla en däraf redan i urgerm. tid genom inverkan af afledningsändelsens *i* uppkommen vexelform *iu*, hvilken ej skulle kunna betecknas med runan ᛇ *eu*, ifall diftongen i sin spontana utveckling ännu befunne sig på stadiet *eu.* Den slutsats, som Wimmer, *Run. Opr.* s. 179 och i bihanget till Burgs anf. arbete s. 153 drager af detta fall, att tecknet ᛇ blifvit uppgifvet, är sålunda oberättigad. Däremot tala **leugaʏ** på Skåång-stenen, Stephens II, 888, och **skiþaleuwa[ʏ]** på Skärkindstenen, Stephens III, 26, 448 för att diftongen **eu** tecknas med två typer. Dessas **eu** är visserligen icke i och för sig alldeles oförenligt med hypotesen om att runan ᛇ betyder *eu*, men försvagar åtminstone betänkligt denna hypotes. Däremot om dessa ristningar sammanhållas med de ofvan uppvisade

förhållandena i fornengelska runinskrifter, synes med stor sannolikhet den slutsats kunna dragas, att urnordisk runristning lika litet som den fornengelska brukat runan ᛇ i betydelsen *eu*.

Men som nyss påpekades, äfven i betydelsen guttural klanglös frikativa är ej ᛇ uppvisbart i urnordiska inskrifter, som använda runan **h H** för att beteckna detta ljud.

Blott i en enda urnordisk inskrift finnes typen ᛇ med säkert uppvisad betydelse, nämligen som **t** i Krogstadstenens **stuingi** och **stainaY**, Stephens I, 184, III, 31, Burg s. 104 f. enligt Bugges tolkning. I denna inskrift är typen ᛇ tydligen en urnordisk afart af runan ᛏ, som ej har något sammanhang med den här behandlade *eoh*-runan, utan snarare genom sin tillvaro intygar obefintligheten af runan *eoh* ᛇ på Krogstadstenens tid, hvilken slutsats ock Wimmer drager *Run. Opr.* s. 181.

För öfrigt förekommer i urnordisk tid typen ᛇ blott i otydda inskrifter på lösa föremål, nämligen, så vidt jag kunnat finna, Fredriksberg-amuletten(?), Stephens II, 861, Wimmer, *Run. Opr.* s. 73 not, samt på några brakteater, en funnen vid Over Hornbek vid Randers i Jutland, Stephens II, 540, nr 28, samt tvenne funna i Danmark, men ovisst hvar, Stephens II, 525, 529, nr 10 och 17. Huruvida Fredriksbergs-amulettens vårdslösa ristning tillhör urnordisk tid, torde vara ganska tvifvelaktigt och typen ᛇ skulle just vara det enda kännetecknet därpå. Om åt dess vittnesbörd ej får tillmätas någon betydelse, får ej heller intyget från brakteaterna väga alltför tungt. Väl må guldbrakteaterna i allmänhet vara nordiskt arbete, se Montelius, *Sveriges historia* I, s. 235, dock saknas ej alldeles guldbrakteater med runinskrift af säkert utländsk upprinnelse. Inskrifterna på de till det mesta otydda runristade brakteaterna, som funnits vid Köslin i Pommern (Stephens II, 541), Wapno i Posen (Stephens III, 259), Nebenstedt i Hannover (Stephens II, 523 f.) lemna

visserligen ingen säker antydan om sin utomnordiska upprinnelse, utan för denna talar blott fyndorternas geografiska läge. Men en brakteat funnen vid Harlingen i Frisland (Stephens II, 554, nr 58) uppvisar den fornengelska runan *âc*. Huruvida denna brakteat förskrifver sig från England eller om möjligen Frisernas runrad, om hvilken vi ej hafva någon kännedom, kan hafva ägt samma runa, vill jag lemna därhän. Den frågan sammanhänger med frågan om hur långt Anglosaksarnes språk och runrad framskridit i utveckling före invandringen till England och för utredandet däraf torde få stödjepunkter finnas. Emellertid torde runan *âc* på denna brakteat visa, att brakteaten icke är nordisk. En brakteat funnen vid Balbro på Fyn (Stephens II, 553, nr 56) synes äga den fornengelska *ea*-runan, men detta tecken är väl sannolikare en variant af ᛉ R, uppkommen af brist på utrymme genom runans placerande under öglan.

Då stöden för användningen af typen ᛇ i inhemsk urnordisk runristning äro så svaga, måste äfven den nordiska härkomsten af hufvudkällan för denna typ, Vadstenabrakteaten själf, sättas i fråga. Äfven denna är ju ett löst föremål och vi kunna ingenting afgöra om dess härkomst, då det står fast, att de germanska grannfolken begagnade brakteater. Om arkeologiska skäl skulle förbjuda antagandet, att Vadstena-brakteaten blifvit införd utifrån, torde likväl anförda förhållanden häntyda på att en främmande inflytelse gjort sig gällande vid dess förfärdigande. Dock torde denna ej kunna hafva utgått från England, emedan den då måste vara äldre än alla nydaningarne i det engelska runalfabetet, hvilket kanhända skulle betinga en alltför hög ålder. Rimligare torde den härröra från något af Tysklands germanska folk.

Typen ᛇ är nämligen ock uppvisad från forntyska runurkunder, dock utan att dess betydelse är mig möjlig att fastställa. Den förekommer först och främst på de

båda brakteaterna från Nebenstedt vid Dannenberg i Hannover nr 7 och 8 hos Stephens II, 523, 524. Vidare på spännet från Freilaubersheim i Rhen-Hessen, Stephens III, 109. På Nordendorfspännet, Stephens, II, 574, torde däremot samma typ efter **leubwini** hafva betydelsen af ett skiljetecken för att begränsa inskriften och det förefaller mig, som om den framför **leubwini** stående mynden, som brukar translittereras med **a**, lämpligast fattades som den motsvarande begränsningen uti inskriftens början. Visserligen äro äfven alla dessa forntyska runurkunder lösa föremål, men då de i så pass stort antal äro funna på tysk botten, hafva vi ingen rätt att med Stephens förklara den som »wanderers» från England eller Skandinavien, helst som inskriften på spännet från Freilaubersheim innehåller ovedersägliga språkliga intyg om sin forntyska härkomst, se Wimmer, *Årb. f. nord. Oldk.* 1874, s. 263.

Resultatet af föregående undersökning vill jag nu sammanfatta i följande satser:

1) Runan ᛇ, ᛇ, har ljudvärdet klanglös guttural (palatal) spirant, tyskt *ch*, utom på Krogstad-stenen.

2) Till sin uppkomst utgör ᛇ en differentiering af runan **h** ᚺ.

3) Dess utbredning är inskränkt till de s. k. vestgermanska folken (Englands, Frankrikes och Tysklands germanska innebyggare) och typen ᛇ saknades måhända ursprungligen i goters och nordbors runrad.

Tillägg: Prof. Bugge har godhetsfullt meddelat mig, att typen ᛇ förekommer på Qvarntorp-stenen i Östergötland som **i**-runa i ordet **stin** »sten». Qvarntorp-stenens inskrift tillhör själf senare delen af 11:te årh., men utgör en efterhärmning af flera inskriftstyper både urnordiska och yngre. Mig synes denna typ uti Qvarntorp-stenens

inskrift snarast böra fattas som en utvecklingsform af ᛣ i betydelsen i, hvilken betydelse af ᛣ jag nedan sökt uppvisa. Jfr den form ᛤ, hvartill ᛣ i isländska runinskrifter utvecklat sig, se Kålund, *Årb. f. nord. oldk.* 1882, s. 98. Qvarntorp-inskriften rubbar således på intet vis resultatet af föregående undersökning. Prof. Bugge har en afvikande uppfattning af typens upprinnelse.

---

2. Runan *k*.

Namnet på den runa, som ursprungligen hade ljudvärdet *k*, angifves i den fornengelska runesången vara *cen*. Betydelsen af detta ord angifver runesången med verserna: *cen byþ cwicera gehwam cuþ on fyre blac and beorhtlic, byrneþ oftust, ðær hi æþelingas inne restaþ.* Dessa verser öfversättas af Kemble, *On Anglo-Saxon Runes* s. 340 i *Archæologia* XXVIII (London 1840): »Torch is to all living well known on fire, pale and bright it oftenest burneth, where the nobles rest them within». Öfversättningen hos W. Grimm, *Über deutsche Runen* s. 226 innehåller en mindre onöjaktighet.

På grund af dessa verser uppfattas namnet allmänneligen som identiskt med »*cên* (ahd. *kien*, *kên*, mhd. *kien*) m. *pinus. tæda, fax*», som Grein angifver i sin glossar. Den uppfattningen har nämligen också R. Wülcker, efter hvars text i *Kleinere angelsächsische Dichtungen*, Halle 1882, s. 37 verserna äro återgifna. A. Kirchhoff, *Das gothische Runenalphabet* s. 43 öfversätter uttryckligen ags. *cên* med »*taeda*», nord. *kaun* »ulcus». J. Zacher, *Das gothische Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet*, Leipzig 1855, s. 4 återgifver likaledes ags. *cên* med »kien», nord. *kaun* »beule», och gör ett etymologiskt förmedlingsförsök, föreslående att fatta *kaun* i bet. »eiterbeule», hvarefter

»beide Wörter, durch den gemeinsamen Begriff des Brennens vermittelt, aufs engste verwandt erscheinen.

P. A. Munch, *Kortfattet Fremstilling af den ældste nordiske Runeskrift* etc. Christiania 1848 s. 5 är på grund af runans form ᚴ, som mera påminner om en fackla än en böld, böjd att antaga det fornengelska namnet *cên* »Blus af Tyri-Ved» vara runans ursprungliga namn och att nord. *kaun* sv. *køn* »en Byld» uppkommit genom ett missförstånd af formen *koen* (fackla), som i svenskan uttalades på samma sätt som *køn* (böld, monoftongeradt af *kaun*) och måhända ock i norskan. Munch påpekar, att norskan ännu har en lemning af det till tyska *kien*, fornengelska *cên* svarande ordet uti *Kønrøg*, tyskt *kienrauch* eller *kienruss*, svenskt *kimrök*.

W. Grimm, *Über deutsche Runen*, s. 238 antager, att det nordiska namnet är ursprungligare, i det han i en anmärkning till runesången yttrar: »*cên* steht gewiss für das nordische *kön* »ulcus», da das Wort im Angelsächsischen nicht bekannt ist, so hat der Dichter etwas anderes darunter verstanden, denn an Beule, Wunde denkt er offenbar nicht. Es fragt sich nur welches?» Svaret på denna fråga blir, att *cên* ej kan vara annat än »der Kien plattd. Keen, das harzgesättigte Holz der Kiefer.»

Den uppfattningen, att runenamnet *cen* i fornengelskan verkligen egt den betydelse »fackla, bloss», som runesångens författare tillägger detsamma, är sålunda förherskande bland dem, som sysslat med hithörande frågor.

Efter min mening är denna uppfattning oriktig. För tydning af de germanska runenamnen torde väl den grundsatsen utan gensägelse få gälla, att de namnformer i de olika stammarnes runrader, som ljudligt ligga hvarandra nära, äfven visa tillbaka till en gemensam urgermansk form med en enda betydelse.

På runan **k** hafva trenne namn kommit till vår kännedom: i det fornengelska runalfabetet *cên*, i det fornnordiska

kaun, bland de gotiska bokstafsnamnen (se nedan) *chozma*. Dessa måste efter den uppstälda grundsatsen återgå på en gemensam urgermansk form och betydelse.

Betydelsen af got. *chozma* känna vi icke, utan äro hänvisade att draga slutsatser från betydelsen af de båda andra, fornengelska *cên* »bloss» och isländska *kaun* »böld».

Antagandet att grundformen till fornengelska *cên* »bloss», t. *kien* kunde hafva utvecklat sig till isländska *kaun*, gotiska *chozma* synes mig vara mycket svårare att rättfärdiga än att en öfvergång i motsatt rigtning ägt rum. Jag antar altså, att det urgermanska namnet på **k**-runan haft betydelsen »böld».

Uti fornengelskan finnes ej något ord motsvarande isländska *kaun*, som betyder »böld». Jag antager altså med W. Grimm, att runesångens författare tillagt det bland runenamnen qvarstående ordet den betydelse »fackla, bloss», som tillhörde det på hans tid gångbara *cên*, som formelt sammanföll med det gamla runenamnet.

En dylik omtydning har runesångens författare låtit **s**-runans namn vederfaras. Den urgamla namnformen *sigel* betydde »sol» och förstods ej mera af skalden, i hvars språk »sol» hette *sunne;* han trodde derför, att ordet *sigel*, som traditionen bevarat som namn på **s**-runan, var det i hans språk vanliga *segel*, *segl* »segel» och diktade sina verser om detta föremål, se Kemble, p. a. st. s. 345 not. g. Nedan skall visas, att äfven runesångens namn på runan **w** måste utgöra en dylik omtydning och måhända ock **n**-runans namn.

Om en formell motsvarighet till isländska *kaun* funnes i fornengelskan, borde den heta **ceán*, eftersom den gamla dift. *au* i fornengelskan uppträder som *eá*. En sådan form skulle icke i någon fornengelsk dialekt uppträda som *cên*, se Sievers, *Ags. gr.* § 150, 3, § 155, § 163. Däremot skulle en i-omljudd form däraf i alla dialekter utom vs. gifva *cên*, se Sievers § 159, 3. Då norra delen

af England lemnat de flesta intygen om Anglosaksarnas kännedom om runorna och då den bekanta Salzburger-Wiener cod. nr. 140 sannolikt förskrifver sig från Northumberland, se W. Grimm, *Wiener Jahrb. der Literatur* 1828, s. 3, skulle det antagandet ligga nära, att de runenamn, som ligga till grund för runesången snarast förskrifva sig från en nordlig dialekt. Åtminstone vore deras härstamning från någon dialekt, som icke är vestsaksisk, af allmänna grunder ej oantaglig. Vissa spår af annan dialekt, nämligen kentisk, finnas i runesången sjelf. Är Greins öfversättning *brêneð* »bräunt» uti strofen om *eolhx*, se nedan, riktig, föreligger däri en afgjord kenticism, se Sievers § 154. Runenamnet *wen* torde lika afgjordt visa på kentisk dialekt, se nedan. Därmed stämma skrifningarna *beþ* för ws. *bæð* i strofen om *sigel*, *deg* i stället för ws. *dæg* vid **m**-runan, *elda* för ws. *ylda* i strofen om *âc* och *eldum* för ws. *yldum* i strofen om *æsc* samt namnformen *ior*, se Sievers *Gram.* § 150, 3. Runenamnet *eh* för *eoh* skulle åter kunna tyda på northumbrisk dialekt. Dessa spår af främmande dialekt böra väl uppfattas som rester af den forna affattningen, som öfverflyttaren till vestsaksisk dialekt kommit att låta qvarstå. Sålunda synes mig det forn-engelska runenamnet visa på en stam **kauni*- med betydelsen »böld».

Det isländska *kaun* »böld» är neutr. och synes alltså gå tillbaka på en urnordisk stamform **kauna*-.

Det gotiska bokstafsnamnet för **k** skrifves *chozma.* Af de gotiska bokstafsnamnen finnes blott en enda uppteckning uti Wiener-Salzburger cod. nr. 140 från 800- eller 900-talet. Handskriftens hufvuddel innehåller Alcwins verk *De ortographia.* Därefter följer först »formæ litt. secundum Græcos», sedan på fol. 20 a ett värdefullt fornengelskt runalfabet, jämte hvilket de gotiska bokstäfverna äro skrifna till och med *u,* så på fol. 20 b det gotiska alfabetet både i latinska alfabetets ordningsföljd

och den ursprungliga gotiska. Jämnsides med dessa senare alfabet finnas bokstafsnamnen angifna i latinska alfabetets ordningsföljd. Vidare beledsagas dessa alfabet af fyra rader gotisk text med öfverflyttning till latinska alfabetet, skrifven öfver raderna, därpå följa sex rader med på latin skrifna ortografiska anmärkningar och slutligen ett antal gotiska taltecken med öfverflyttning till latinsk beteckning. Det värdefulla innehållet af denna handskrifts fol. 20 är först offentliggjordt af W. Grimm, *Wiener Jahrbücher der Literatur* XLIII (1828). De gotiska orden förete ej vanlig gotisk ljudform. Orsaken därtill är, att en högtysk afskrifvare öfverflyttat de ursprungligen uti någon gotisk bibelhandskrift befintliga bokstafsnamnen till den fornhögtyska ljudform, som enligt hans åsigt svarade mot den gotiska beteckningen. Denna orsak samt grundsatserna för öfverflyttningen äro uppvisade af A. Kirchhoff, *Das gothische runenalphabet* Berlin 1851, af hvilken skrift jag begagnat den oförändrade andra upplagan af 1854. Före Kirchhoff hade W. Grimm p. a. st. och P. A. Munch i en till akademien i Berlin år 1848 inlemnad afhandling, se *Samlede afhandlinger* I, 395 f. isynnerhet s. 416, sökt uppvisa bokstafsnamnens normalgotiska utseende och efter Kirchhoff hafva tillägg gjorts af K. Müllenhoff, *Zur Runenlehre* Halle 1852 och J. Zacher, *Das gothische Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet*, Leipzig 1855.

Det gotiska ljudvärdet af de i *chozma* ingående konsonanterna *ch*, *z*, *m*, kan utan betänkande antagas vara *k*, *z*, *m*. Beteckningen *o* däremot i de gotiska bokstafsnamnen kan antingen gå tillbaka på gotiska *au*, vare sig brytning som i *uuortun*, *uuorthun*, g. *waurþun* eller gammal diftong såsom i *noicz*, gotiska *nauþs* eller ock representera gotiskt *u* såsom uti *otan*, gotiskt *uþþan*. Då runans namn i de fornnordiska och fornengelska runraderna utvisar gammal diftong, bör äfven *o* uti *chozma* antagas antyda samma ursprungliga ljudvärde. Ändelsen *a* upp-

visa flera af de gotiska bokstafsnamnen. Detta *a* utgör ändelsen hos de starka feminina i bokstafsnamnen *bercna*, **b**, fornengelska *beorc*, *geuua*, **g**, g. *giba*, fornengelska *gyfu* *reda*, **r**, fornengelska *râd*, måhända ock uti *pertra*, **p**, fornengelska *peorð* samt *quetra*, **q**, fornengelska *cweorð*; jfr om de två sista namnen Kirchhoff ss. 39, 45 samt J. Zacher, *Das gothische Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet*, Berlin 1855, s. 6 f., hvilkas uppfattning jag dock ej i allo delar. De svaga maskulinernas nominativändelse utgör *a* uti *manna* **m**, g. *manna*. Namnet för **a** *aza* uppfattar Kirchhoff s. 44 som en felskrifning för *anz* och det skulle altså icke komma i betraktande vid bedömmandet af *chozma*. Då man emellertid af språkhistoriska skäl äfven kan vänta den normalgotiska formen **ansus*, **anzus*, jfr dock Sievers, *Beitr.* IX, 244 och då bokstafsnamnet **ûrus* finnes skrifvet *uraz*, kan man ock förmoda, att felskrifningen uti *aza* ej utgör en omställning, utan består först och främst af utelemnande af *n* framför *z* och vidare bortglömmande af ändelsens *z*, hvilket senare lätt kunde ske under inflytelse af det föregående *z*. Möjlighet förefinnes altså äfven att likställa *a* uti *chozma* med detta *a* uti *aza*.

Då denna sista möjlighet emellertid fordrar antagandet, att samma skriffel upprepats tvänne gånger, i *aza* och *chozma*, torde den böra öfvergifvas, ehuru antagandet, att det gotiska *chozma* vore en u-stam nog skulle språkligt kunna förenas med de stamformer, som de fornengelska och fornnordiska runenamnen synas uppvisa. Formerna af dessa runenamn göra äfven antagandet af en svag nom. sg. mask. mindre sannolikt; jag förmodar därför, att äfven här ändelsen *-a* tillhör de starka feminina och att altså *chozma* hos Vulfila skulle heta **kauzma* fem., i urgermansk form **kauzmō* fem. Nom. och ack. pl. neutr. ändas ock i gotiska på *-a*, men torde ej

behöfva tagas i betraktande, då runenamnen väl a priori kunna antagas hafva betecknat föremål i ental.

Från de tre olika källorna för vår kunskap om runenamnets lydelse och betydelse hafva vi altså erhållit trenne till utseendet vidt skilda stamformer. Fornengelska *cên* gaf **kauni-* af obekant genus, isländska *kaun* gaf **kauna-* neutr. och gotiska *chozma* gaf **kauzmō-* fem. Det återstår då att tillse, huruvida dessa olikheter möjligen kunna återföras till en enhet.

Den fornengelska stamformen **kauni-* och den nordiska **kauna-* skilja sig först och främst från den gotiska **kauzmō-* genom saknaden af *z*. Men båda dessa språk känna en ljudlagsenlig assimilation af *zn* till *nn*, hvilket *nn* sedan skulle kunna hafva förkortats till *n*, eftersom ordets rotstafvelse är lång; det är altså möjligt, att dessa stamformers *-n-* går tillbaka på urgermaniska *zn*. Att de nordiska språken äga en dylik assimilation, har länge varit en känd sak, se Noreen, *Altisl. u. altnorw. Grammatik* § 197, 2. Att äfven samma assimilationslag gäller för fornengelskan, har först nyligen uppvisats af Sievers, *Beitr.* IX, 210, hvarest visas, att fe. *ærn*, *hærn*, som motsvara isl. *rann*, *hrönn* af **razna-*, **hraznō-*, icke kunna förklaras utan antagande af en dylik assimilation, som dessutom framträder i det till *ærn* hörande fe. *renþegn*. Att efter lång rotstafvelse en lång konsonant förenklas, antages af Osthoff, *Morph. Unt.* IV, 77, *Beitr.* VIII, 299 f. och Kluge, *Beitr.* IX, 152, 183. Visserligen inskränka desse forskare regeln till förkortning af långa explosivor och spiranter, men något hinder torde ej förefinnas att antaga, det samma förkortningslag gält för alla långa konsonanter i ställningen efter lång rotstafvelse. Till förmån för denna vidsträcktare formulering af ljudlagen har doc. Noreen uttalat sig på föreläsningar öfver den urgermanska konsonantismen. Antager man denna vidsträcktare formulering af ljudlagen kan i enlighet därmed

stamformerna **kaunni-* hafva blifvit **kauni-* i fe. och en stamform **kaunna-* gifvit urnord. **kauna-*. Dock en betänklighet måste först undanrödjas. Osthoff och Kluge förlägga ljudlagen om förenkling af lång kons. efter lång rotstafvelse till urgermansk tid. När den nordiska assimilationen inträdt, veta vi icke, intet hindrar att antaga den äga en hög ålder, jfr Noreens *Gram.* § 197, 2. Den fornengelska assimilationen *zn* till *nn* måste däremot till tiden förläggas efter en specielt fornengelsk ljudlag öfvergången af *a* till *o* framför nasal, se Sievers, *Ags. gr.* § 52, 1. För utvecklingen af t. ex. **razn-* till fe. *ærn* måste nämligen följande kronologiska förhållanden förutsättas. Öfvergången **razn-* till **rann* måste följa efter öfvergången *a* till *o* framför nasal, emedan eljes **rann* skulle blifva **ronn* såsom pret. *orn*, *born* af **ronn*, **bronn* af **rann*, **brann*, se Sievers, *Ags. gr.* § 65, anm. 1. Den följande metathesis **rann* till **arn* måste vara yngre än brytningen *a* till *ea*, emedan eljes en form **earn* skulle hafva uppkommit. Skyddad för denna öfvergång, kunde nu **arn* gifva vs. *ærn* genom öfvergången *a* till *æ* i sluten stafvelse, se Sievers, *Ags. gr.* § 49. Jfr om hithörande frågor Sievers, *Beitr.* IX, 211, Brate, *Beitr.* X, 26 f., Bremer, *Beitr.* XI, 14 f. Den här ifrågavarande förkortningen af *nn* till *n* är sålunda dels till tiden senare än den specielt fornengelska ljudlagen om öfvergång af *a* till *o* framför nasal och förutsätter dels tillvaron af ljudlagen *zn* till *nn*, som åtminstone gotiskan visar icke hafva varit urgermansk. Det kan alltså sättas i fråga, huruvida den här ifrågavarande förkortningen kan likställas med den af Osthoff och Kluge antagna urgermanska förkortningen. Afgörandet af denna fråga är dock mera af allmänt metodologiskt intresse än nödvändig förutsättning för möjligheten af ofvan gjorda antaganden. Om den här antagna förkortningen af *nn* till *n* icke hörde under den af Osthoff och Kluge uppstälda förkortningslagen,

kunde den alltför väl självständigt hafva företagits af fe. och urnordiskan. En dylik senare förkortning uppvisar fht., som efter lång rotstafvelse förkortar de genom den vestgerm. konsonantförlängningen uppkomna långa konsonanterna, t. ex. *leiten*, *hôren* för *leitten*, *hôrren*, och fe. har sannolikt genomgått samma utvecklingsprocess, se Paul, *Beitr.* VII, 110. Men å andra sidan kan efter min mening denna förkortning ock antagas samtidig med den af Osthoff och Kluge antagna. Intet annat än att ljudlagens resultat föreligger i allä germanska språk talar för dess urgermanska tillvara, och däraf följer ingalunda, att den icke utvecklat sig på olika tid i de särskilda språken och således i själfva verket icke är urgermansk, utan särspråklig. Och särspråkliga torde väl alla ljudlagar vara, som den närvarande språkforskningen uppför som urgermanska. Termen urgermansk synes mig blott vara en mycket nyttig rubrik för de företeelser, som äro gemensamma för de olika germanska språken, till tiden ligga före dessa språks speciella företeelser, men till sin ålder ej närmare kunna bestämmas. Med språkforskningens utveckling skola allt flera urgermanska företeelser tillskrifvas de olika språkens särutveckling.

Efter denna framställning synes det mig, att man har rätt att återföra den för fe. *cên* antagna stamformen **kauni-* och den för isl. *kaun* antagna **kauna* på ännu ursprungligare **kaunni-* och **kaunna-* och antaga att dessa i sin ordning uppkommit af äldre **kauzni-* och **kauzna-*.

Oafsedt stamutljudet skilja sig dessa från den för got. *chozma* antagna stamformen **kauzmō-* genom att äga afledningen *n* för *m*. En vexling af afledningarne *m* och *n* uppträder dock i en del andra ordpar och hindrar ej sammanställningen. Kända exempel äro grekiska *πυϑμήν*, fht. *bodam*, mht. *bodem*, fe. *botm* å ena sidan och fi. *budhná-*, lat. *fundus* af **fudnus*, mht. *boden* å den

andra. Vidare fht. *brahsema* och *brahsina* »phoca», Graff III, 283, mht. *brachsen*, sv. *braxen*. Vidare fht.-mht. *varm*, *varn*, t. *farn*, fe. *fearn*, dalmålets *fänne* af *färne*, equisetum fluviatile se Noreen, *Ordlista öfver dalmålet* s. 56. Vidare mht. *harm* och *harn*, t. *harn*. Om dessa ord se Kluge, *Etym. Wb. der deutschen Sprache* under Boden, Farn och Harn. Måhända kan ock dylik vexling föreligga i de under Besen, Busen och Faden anförda orden. Nära till hands ligger antagandet af dylik vexling uti isl. *gómr* »Tandkjød, Gane», *gómi* »Gane» och dess utomnordiska motsvarigheter, se. Gaumen hos Kluge, samt norska *Gane*, »gom» och sv. *gan* »fiskgäl», ehuru härvid tillika afljudsvexling måste antagas. Dessa exempel torde emellertid tillfyllest uppvisa det som berättigadt att antaga, att *n* och *m* kunnat vexla som afledning uti samma ord och alltså ur den synpunkten rättfärdiga identifikationen af stamformerna **kauzni-*, **kauzna-* å ena sidan och **kauzmō-* å den andra.

Det nordiska ordet är neutrum, det gotiska femininum och intet hindrar, att äfven för den fe. i-stammen antaga detta genus, ehuru densamma äfven kunde tänkas vara mask. Många fall af vexling mellan fem. och neutr. finnas dels mellan de nordiska språken inbördes dels mellan nordiska och utomnordiska språk. I ett och annat fall kan neutr. uppvisas vara det ursprungliga, öfvergången hafva förmedlats genom det formella sammanfallet af nom. och ack. pl. neutr. med nom. och ack. sg. fem. och orsakats däraf, att ordet fattas som namn på ett enhetligt föremål från att ursprungligen hafva varit namn på det betecknade föremålets delar. På detta sätt förklaras väl allmänneligen öfvergången af neutr. pl. *lagh* i fsv. till fem. sg., se Rydqvist, *Svenska språkets lagar* II, 99; pl. *lagh* syftade på lagens särskilda stadganden, öfvergången till sg. föranleddes genom lagens uppfattning som en enhet. Ordet upptogs som lånord i fe. och genomgick der

samma utveckling, se Brate, *Beitr.* X, 48. Allmänneligen torde väl ock sv. *sax*, fsv. *sax* f., Rydqvist VI, antagas utgå från plur. af isl. *sax* n. »a kind of short, heavy sword», då uti isl. denna pl. just brukas i betydelsen »shears». Pl. betecknar alltså egentligen saxens båda skänglar, sg. fattar verktyget som en enhet.

Isl. *grið* är neutr., fsv. *griþ*, *gruþ* fem., men med den betydelse »fred och säkerhet», som tillkommer pl. *grið* i isl., se Rydqvist II, 87.

Isl. *laun* är n. pl., got. *laun* är neutr. sg., fsv. *lön* är både neutr. pl. och fem. sg., se Rydqvist II, 110.

Isl. *heill* är både fem. och neutr.

Isl. *skel* och fsv. *skal* äro fem.; i nsv. har *skal* blifvit neutr. Fsv. *fār* är neutr., isl. *fár* och *fær* uppgifver Oxfordordboken som fem., Fritzner *fár* som neutr. och utsätter intet genus vid *fær*. Isl. *sköll* »mockery, loud laughter» är f. och n. pl.

I dessa fall synes neutr. pl. vara det ursprungliga. Andra fall finnas, der fem. förefaller att vara äldre. Isl. *þjóð* är fem., fg. *þiauþ* är neutr., Rydqvist II, 108. Got. *þiuda*, fht. *diota*, fe. *þeód* bekräfta det feminina könet. Fht. *diot* kan vara både mask., fem. och neutr., Graff, V, 124. Isl. *sát* är fem., i fsv. är *sat*, *forsat* säkert neutr., måhända ock fem., se Rydqvist II, 112, dock fela säkra motsvarigheter i andra språk. Isl. *nöf* är fem. Därjämte finnes en neutral biform *naf*. Nsv. *naf* är fem. eller neutr., se Rydvist, II, 298. För fem. tala fht. *naba*, fe. *nafu*. Isl. *frest* är neutr. pl.; fht. *frist* är fem. och ur ursprungligt fem. låta de fs. *frist* mask. och fe. *first* m. med lätthet härleda sig.

Andra fall finnas, där man knappt kan afgöra, hvilketdera genus är det ursprungliga. Jämte isl. *iðr* neutr. pl. finnes *iðrar* fem. pl. Isl. *flóð* är fem. eller neutr.; därjämte står *flǿðr* fem., i fsv. är *floþ* eller *flöþ* fem. Isl. *sáð* är neutr.; fsv. *sæþ* är fem. och öfverensstämmer där-

utinnan med fht. *sât* samt got. *mana-sêþs*. Däremot äro fs. *sâd* neutr., fe. *sǣd* mask. eller neutr. Denna genusvexel kan dock förklaras som beroende på helt olika ordbildning. Denna förklaringsgrund kan däremot svårligen tillgripas för sådana fall, där genusvexlingen finnes i böjningen af ett och samma ord. Isl. *lim* »the foliage, limbs, crown of a tree» är i sg. neutr., pl. *limar* är däremot fem. Därmed identifierar Kluge, *Etym. Wb.* Glied isl. *limr* m. pl. *limir*, som jämte »lem» äfven kan betyda »gren». Fe. *lim* neutr. betyder dels »membrum» dels »frons, ramus». Samma dubbelhet i genus förefinnes inom böjningar af isl. *mund* sg. neutr. »a moment, the nick of time», pl. *mundir* fem. Schlyter uppger detta ord som mask. i fsv.

De anförda exemplen på vexling mellan fem. och neutr. af samma betydelser synas utgöra tillräckliga analogier för antagande af att isl. *kaun* neutr. kan hafva haft ett got. eller fe. fem. vid sidan af sig. Då got. *chozma* visar på fem. och då fe. *cên* äfven kan utgå från ett sådant, torde genus fem. böra antagas som det primära, hvarifrån det nordiska ordets neutrala kön utgått. Tid och sätt för denna öfvergång må tillsvidare lemnas därhän.

Den af got. *chozma* förutsatta stamformen **kauzmō* är ō-stam, den af fe. *cen* förutsatta **kauzni-* däremot istam. Äfven denna skiljaktighet torde med stöd af Johannes Schmidts undersökningar kunna återföras på en ursprunglig enhet. J. Schmidt har Kuhns *Zs.* XXVII s. 369 f. uti uppsatsen *Indogermanisches ō aus ōi in der Nominalflexion* uppvisat, att de indoeur. *ōi*-stammarne i fornind. delvis formelt sammanföllo med de gamla ā-stammarne. I germanska språken, åtminstone i gotiskan och de nordiska språken, skulle äfven ett dylikt sammanfallande kunna äga rum, ehuru vägen därtill var en annan. I fi. skedde nämligen sammanfallet genom att ie. *ō* genom öfvergång till *ā* sammanföll med ā-stammarnes *ā;*

i de germanska språken skulle möjlighet därtill uppstå genom att omvändt öfvergången ie. *ā* till *ō* gjorde många af de gamla ā-stammarnes former lika de gamla *ōi*-stammarnes. Då Möller, Kuhns *Zs.* XXIV, 508 och Kluge, *Beitr.* VIII, 335 med rätta synas antaga, att äfven germ. språk förutsätta öfvergång af ie. *ō* till germ. *ā*, som sedan på nytt blifvit *ō*, kunde till och med sammanfallet hafva haft alldeles samma orsak som i fornindiskan. Men för att uppvisa den enhet, hvarifrån stamformerna **kauzmō-* och **kauzni-* kunna utgå, måste utöfver och med anledning af hvad J. Schmidt uppvisat, antagas, att det ursprungliga i-stamsparadigmet ägt stamutljudet *ōi* i någon eller några former och att de af J. Schmidt behandlade indoeur. ōi-stammarne blott utgöra den flock af i-stammar, som låtit stamutljudet *ōi* tränga genom större delen af böjningen liksom omvändt de vanliga i-stammarnes böjning sådan den ter sig i gotiskan alldeles förträngt denna stamform på *-ō(i)*. Då J. Schmidt uti uppsatsen *Der locativus singularis und die griechische i-declination* i samma band Kuhns *Zs.* XXVII, s. 287 f. uppvisat, att ie. *ē(i)* uppträdde uti locativus af i-deklinationen och då ie. *ō* och *ē* pläga stå i afljudsförhållande till hvarandra, jfr *ἀνήρ : ἀγήνωρ, φρήν : εὔφρων*, Mahlow, *Die langen Vocale* s. 161, synes antagandet, att äfven stamformen ie. *ō(i)* ingått uti i-stammarnes böjning blott vara en utveckling af de utaf J. Schmidt fastställda grundsatserna. En dylik afljudsvexling uti stamutljudet hos i-stammarne har doc. Noreen antagit på sina föreläsningar under detta år. Är detta antagande riktigt, kunna stamformerna **kauzmō-* och **kauzni-* utgå ur ett ursprungligt i-stamsparadigm germ. **kauzmŏ(i)- : *kauznĕ(i)- : *kauznĭ-* för att på en gång angifva alla möjligheter af stamutljudets afljud. Vid dessa grundformer bortser jag från vexlingen af *m* och *n* som afledning. Antagandet af denna form ie. *-ō(i)* af i-stammarnes stamutljud vinner i sannolikhet

genom att på detta sätt den nordiska gen. sg. *-ar* hos i-stammarne får en otvungen förklaring, som doc. Noreen ock framhållit. De nordiska i-stammarnes delvisa antagande af a-stamsböjning, se Noreen, *Altisl. und anorw. gr.* § 269, 2, § 301, 2 kan ock förklaras på samma sätt. Då kontraktionen af *ēi* till *ē* och *ōi* till *ō* försiggick i ie. urspråket, kunde man förmoda, att de därigenom uppkomna *ē* och *ō* kunnat genom afljud förkortas till *e* och *o* samt sålunda förklara de neutrala stammarne till isl. *kaun*, *lím* och *mund*, men då jag ej vet att förebringa något stöd för en sådan förklaring, framställer jag densamma blott som en lös förmodan.

Etymologiskt sammanhängande med de ofvan antagna stammarna **kauzmō-*, **kauzni-* och **kauzna-* med betydelsen »böld» äro enligt min mening isl. *kveisa* f. »a whitlow, boil», fsv. *qvesa*, hvars betydelse icke är fullständigt faststäld, se Schlyter, *Ordbok till samlingen af Sweriges gamla lagar.* Ordet fortlefver i det nsv. *qvesved*, »Solanum Dulcamara», *qvesrot*, Bryonia alba, jfr fsv. *qvesyrt*, Rydqvist VI. Ett deminutiv därtill är nsv. *qvisla.* Dessa ord stödja med sitt *s* de ofvan uppstälda stamformerna med *z*. I afseende på vokalisationen skilja de sig i anseende till afljudsklass från dessa stamformer på samma sätt som isl. *reim*, sv. *rem* från fht. *riumo*, t. *riemen*, fe. *reoma*, e. *ream* eller fht. *strîhhan*, t. *streichen*, fe. *strîcan*, e. *to strike* från isl. *strjúka*, fsv.-nsv. *stryka.* På en dylik vacklan mellan olika afljudsklasser, antagligen beroende på utbildning med olika suffix, finnas många exempel. I afseende på konsonantismen förhåller sig vexlingen *kv-* : *k-* som dalmålets *skvella* : isl. *skella* samt de fall af vexlingen *hv-* : *h-* som Noreen behandlat i *Arkiv* III, 22 och not. 2. Såsom belysande för att *v* ofta öfverföres till ställningen framför *a*, såsom fallet måste vara med isl. *kveisa*, må anföras de helt visst med *skella* samhöriga isl. *skval* n. »a squalling, noisy

talk», *skvala* »to squeal, bawl out», *skvaldr* n. »a squalling, bawling».

Det fornengelska runalfabetet har jämte *cên* en annan **k**-runa *calc*, liksom jämte *g*-runan *gyfu* en andra **g**-runa *gâr* finnes. Om denna dubbelhet i beteckning anmärker riktigt J. Zacher, *Das gothische Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet* s. 31: »Sollen *gâr* und *calc* überhaupt einen vernünftigen Zweck haben, so können sie nur zur Bezeichnung von Lauten bestimmt sein, welche durch *gyfu* und *cên* nicht vertreten waren: also entweder von neuen Lauten, die noch nicht, oder von alten, die nicht mehr unter *gyfu* und *cên* fielen.» Då runor i allmänhet hafva det ljudvärde, som tecknet äger i runenamnet, ligger nära till hands att antaga, det *gâr* och *calc* skola beteckna de gutturala *g* och *c*, *gyfu* och *cên* däremot motsvarande palataler eller utvecklingar däraf. Det kan förtjena påpekas, hurusom de båda fornengelska runinskrifter, i hvilka denna dubbla beteckning användes, verkligen uppvisa denna beteckningsprincip. Dessa runurkunder äro korset vid Bewcastle (Stephens I, 398) och korset vid Ruthwell (Stephens I, 405, Zupitza, *Alt- und mittelenglisches Übungsbuch* Wien 1882, s. 3 f.). Uti inskriften på Bewcastle-korset förekommer dubbel beteckning af k-ljudet. Jag translittererar *calc* med *k* och *cên* med *c*. För det fe. *g* förekommer däremot uti denna inskrift blott ett tecken, hvilket jag translittererar med *g*. I afseende på translitterationen är för öfrigt att märka att *ñ* betecknar ing-runan, som har ljudvärdet *ng*. I inskriften på Bewcastle-korset förekommer *calc* i följande fall: *kristtus*, *kyniñ*, *kyninges*, *kyng*, *kynes*, *kynnburþug*(?). Runan *cên* brukas däremot i *sigbecn*, *alcfriþu*, *eac*, *lice-*, *ecgfriþu*, *rices*, *myrcna*. De anförda exemplen visa *k* i början af ord framför konsonant och i-omljudet af *u* och i dessa ställningar uppvisar ock Ormulum guttural, se Brate, *Beitr.* X, 15 f. Exemplen med *c* synas vid första påseende del-

vis ej höra under regeln. Palatalt *c* vore visserligen äfven efter de i Ormulum gällande reglerna möjligt i *lice-*, *rices*, *myrcna*, se Brate p. a. st. s. 16. Däremot förutsätter Ormulum gutturalt *c* uti *ec* »also moreover», inskriftens *eac*. Men palatalomljudet i north. visar, att i denna dialekt *c* efter dift. *ea* var palatalt, se Sievers, *Ags. gr.* § 163, och *c* uti *sigbecn*, *eac* är alltså ljudligt berättigadt. Ordet *alcfriþu* är mig etymologiskt oklart, det uti slutet af första sammansättningsleden bortfallna ljudet har möjligen kunnat före sitt bortfall framkalla palataliseringen. Att detta ljud ej varit *i* framgår af bristen på i-omljud, men det har möjligen kunnat vara ett af *a* uppkommet *æ*, jfr Ruthwell-korsets *hinæ*, *licæs*, *heafunæs*, *blodæ*. Möjligen kan redan förbindelsen *lc* i och för sig hafva ägt palatalt *c* i north. Visserligen framkallas ej af denna förbindelse palatalomljud, som af förbindelsen *rc*, se Sievers *Ags. gr.* § 162, 3, men denna förbindelse framkallar ej häller brytning, ett bevis för att densamma undergått en förskjutning i palatal riktning. Denna förskjutning hade vid tiden för öfvergången *a* till *æ* i sluten stafvelse ej hunnit längre, än att *l*-förbindelserna hindrade denna öfvergång, men bör antagas hafva fortgått och kunde på Bewcastle-korsets tid hafva hunnit därhän, att ristarne trodde sig böra anbringa *c* och ej *k* i denna förbindelse. Jfr min framställning om dessa frågor i *Beitr.* X, 27 f., där de något olika förhållandena i Orms dialekt behandlas, samt Sievers, *Ags. gr.* § 206, 5. Ristningen *ecgfriþu* slutligen hör egentligen ej till frågan om beteckningen af *k*, emedan *cg* där beteckna *gg*, se Sievers, *Ags. gr.* § 216, men bekräftar i viss mån det palatalare uttalet af runan *c*. Å andra sidan synes denna användning af *c* visa, att *c* ej ännu fått ljudvärdet af en affrikata.

Ruthwell-inskriften har tre typer för etymologiskt *k*-ljud. Tvänne translittererar jag med *k* och *c*, den tredje, som till ljudvärdet torde i det närmaste sammanfalla med

k, har utseendet ᛣ och förekommer i orden *ᛣrist*, *ᛣwomu*. Typen *k* förekommer i *kyniñc*, *uñket*. Typen *c* uti *ic* 5 gånger, *riicnæ*, *licæs* och *kyniñc*. Motsatsen mellan *k* i *kyniñc* och *c* uti *ic*, *riicnæ*, *licæs* tyder på motsatsen af ett gutturalt och palatalt *k*. Ett palatalt uttal af *k* förefanns helt visst äfven i *uñket*. I detta ord måste emellertid *k*-typen väljas för att utmärka, att öfverhufvud ett k-ljud följde efter den gutturala nasalen, enär *kyniñc* utvisar, att ristarne med *c* efter den gutturala nasalen betecknade *g*-ljud, klingande guttural explosiva, se Sievers, *Ags. gr.* § 215.

För spirantiskt *g* har Ruthwell-inskriften tvenne beteckningar, som jag translittererar med *g* och ʒ. Tecknet *g* förekommer uti *god*, *galgu*, *ʒistiga*, *bug-*, *gadre*, *bigoten*, *sorgum*, *hnag*. Typen ʒ användes uti *ʒeredæ*, *almehttiʒ*, *ʒistiga*, *eadiʒ*, *ʒidrøfid*, *ʒiwundad*, *aleʒdun*, *limwøriʒnæ*, *ʒistoddun*. Fördelningen mellan *g* och ʒ är enligt dessa fall alldeles densamma som mellan gutturalerna *g*, *gh* och det palatala ʒ hos Orm, se Brate, *Beitr.* X, 18 f.

E. Brate.

Bergerska donationen.

Antiqvariska nämndens berättelse för år 1885.

För arkeologiska undersökningar och deras publicerande har varit anslagen en summa af 3,000 kr., fördelad på följande sätt:

1. för undersökningar af fornlemningar i Skåne kr. 300.
2. för undersökningar på Gotland .... » 800.
3. för uppsökande och beskrifvande af fornlemningar i Skåne och Blekinge .... » 400.

4. för utförande af träsnitt för tillämnade arbeten öfver graffälten vid Vendel och på Björkö .... kr. 1,000.
5. åt dr Montelius för utgifvande af ett för utlandet afsedt arbete öfver bronsåldersfynd » 500.

Det först nämnda af dessa anslag lemnades hr MONTELIUS. Han började sina forskningar i Östra Göinge hd, inom hvilket han påträffat och genomgräft åtskilliga förut ej beskrifna fornlemningar från sten- och bronsåldrarne. Till den förra perioden höra:

1. En hällkista å egorna till Hjersås nr 14 i Hjersås sn. Denna, belägen på krönet af en höjd, som sluttar mot en däld, i hvilken en biflod till Helgaå rinner, och omgifven af en liten kulle, ligger SO—NV; längd 10,5 fot, bredd 2,2—4 fot, invändigt. Vid sydöstra gafveln finnes ingen häll. Ehuru grafven tydligen blifvit plundrad, hvilket dock skett för länge sedan, hittades i den dels en spjutspets, spetsen af en annan i forntiden afslagen spjutspets samt en skrapa, allt af flinta, dels en obetydlig bronsbit och brända ben, som visa, att grafven varit använd äfven efter stenålderns slut.

2. En hällkista på Gryts mark, å egorna till Gryt nr 3 i Gryts sn. Denna, belägen på krönet af en låg backe, som sluttar mot Helgaå, och omsluten af en liten kulle, ligger S—N; längd 12 fot, bredd 2,7—4 fot, invändigt. Vid södra gafveln fanns ingen häll. Grafven var för längesedan plundrad, så att intet anmärkningsvärdt anträffades.

3. En hällkista å egorna till Östra Olinge nr 5 i Knislinge sn. Denna, belägen på krönet af den höga vestra stranden af Helgaå och omgifven af en liten kulle, ligger S—N; längd 20 fot, bredd 3,6—4 fot, invändigt. Vid södra gafveln fanns ingen häll. I denna graf hade för några år sedan hittats dels handtaget till en dolk och

en skrapa, båda af flinta, dels en samling brända benbitar, rentvättade, såsom fallet vanligen är med ben från bronsåldern. Benen lågo ej på grafvens botten. Äfven denna graf har således varit begagnad efter stenålderns slut.

4. En hällkista å samma egor, liggande, något mer än 3,000 fot i norr från nr 3, likaledes å krönet af den höga vestra stranden af Helgaå. Hällkistan, omgifven af en liten kulle, ligger S—N; längd 10 fot, bredd 2,9—4,8 fot, invändigt. Vid södra ändan fanns ingen gafvelhäll. På bottnen i denna graf, som förut ej blifvit undersökt, hittades en flintdolk, ett s. k. nålbryne af skiffer, en märklig hängprydnad af sten (jfr s. 48) samt bitar af ett mycket groft lerkärl. Inga ben träffades jämte dessa föremål. En fot högre lågo lemningar af ett obrändt lik samt en tutulus (från den äldre bronsåldern) och små bitar troligen af en spiralfingerring af brons. Äfven denna stenåldersgraf har således begagnats under bronsåldern.

Från denna senare period anträffades åtskilliga grafminnesmärken. Ensamt i Gryts sn ligga omkring 20 högar, som efter all sannolikhet förskrifva sig från denna tid. Ett par af dessa högar undersöktes, och i dem förekommo bronsåldersgrafvar.

Det kan synas egendomligt, att så många grafvar icke blott från bronsåldern, utan äfven från stenåldern finnas i en trakt, som icke kan räknas till den bördiga slätten längs kusten, utan ligger 3—4 mil från hafvet. Bygden har tydligen sträckt sig inåt utmed Helgaån.

Från Östra Göinge hd begaf sig dr Montelius till Villands hd, hvarest han beskref fem grafvar från stenåldern, nämligen en hällkista å Ifvetofta nr 3 i Ifvetofta sn, en hällkista strax vester om Sissebäck, således invid gränsen till Blekinge, en hällkista vid Kjuge i Kiaby sn, en hällkista vid Odersberga i Fjelkestads sn och en dös vid Råby i Råbelöfs sn. Äfven antecknades åtskilliga fornlemningar från brons- och jernåldrarna.

De vigtiga fornsakssamlingar, som tillhöra prosten A. Lundh i Hjersås, kyrkoherden J. Johansson i Ifvetofta och kapten J. Th. Kennedy på Råbelöf, beskrefvos.

Vidare besöktes den s. k. Lindormabacken, å hvilken fynd gjordes, och Kiviksmonumentet, samt i trakten af Simrishamn följande grafvar från stenåldern: en dös å Gladsax kyrkobys egor, en gånggrift vid Grödstorp i Gladsax sn, en dös och en gånggrift å Järrestads kyrkobys egor, en gånggrift vid Tågarp i Tommarps sn och en hällkista å Simris prestgårds egor. Derjämte beskrefvos de vackra fornsakssamlingar, som tillhöra hrr G. A. och C. J. Nisbeth i Simrishamn (apotekaren E. Svanlunds samling var genom egarens frånvara icke tillgänglig) samt inspektor J. L. Nilsson i Järrestad.

Slutligen undersöktes en stor grafhög vid Viarp i Simris sn. På bottnen, nära högens midt, träffades två fullständiga barnskelett samt en mängd utan ordning liggande obrända menniskoben. De båda skeletten lågo utsträckta; de voro ej omgifna af någon stenkista. Vid ena skelettets hufvud låg en benpryl, lik dem, som begagnades under stenåldern. Något längre upp i högen påträffades två grafvar från bronsåldern. I båda funnos tydliga lemningar af ekkistor. Den ena kistan hade varit minst 8 fot lång; utefter hela längden fanns ett lager af brända ben. Dessutom innehöll grafven ett svärd, en knif och en tång af brons. Den andra kistan hade varit 8,5 fot lång. Den innehöll, jämte lemningarna af ett obrändt lik, ett svärd, två knifvar och ett spänne af brons.

Amanuensen Gustafson har fortsatt de grafundersökningar på graffältet vid Havor i Hablingbo sn, Gotland, som han 1884 påbörjade.

Undersökningarna hafva sträckt sig öfver hela den tillgängliga delen af fältet, minst dock i den östliga delen, der de fattiga grafvarna från äldre jernåldern endast

undantagsvis löna forskningens mödor. Emellertid har här, längst åt öster, under årets arbeten anträffats en graf från förromersk tid (med en jernfibula, ung. lik M. 310), som sålunda visar, att graffältet redan då började begagnas.

Från alla följande perioder ända ned till hednatidens slut hafva grafvar anträffats, men någon bestämd ordning för graffältets utbredning under de olika århundradena har ännu icke kunnat iakttagas. En af orsakerna dertill är den, att i äldre tid på flere delar af fältet grafplundring egt rum. Fortsatta undersökningar kunna dock möjligen klargöra frågan.

De undersökta grafvarna hafva varit af samma slag som föregående år. De mycket enkelt anordnade skelettgrafvarna från järnålderns sista del hafva äfven i år varit de rikaste och i allmänhet innehållit den vanliga uppsättningen af grafgods: en rund spännbuckla (de djurhufvudformade äro ännu icke anträffade här, men väl deras närmast föregående former), ett eller vanligen två ringspännen, två nålar (som M. 545, 546 eller liknande), en armring, allt af brons, samt en sats pärlor af glasfluss (ofta i mosaikarbete), bernsten och karneol.

I ett af de stora rösena, af hvilka ett och annat föregående år förgäfves genomsöktes, lyckades det i år att anträffa en graf. Det var en fyrkantig kista af hällar, med ett ovanligt starkt förbrändt och på aska rikt graflager, hvarur uppsamlades en hel mängd mer eller mindre fragmentariska pilspetsar af ben (ung. = M. 279, åtskilliga ornerade, flere lika *Nydams mosefund* pl. XII, fig. 18), många låga runda spelbrickor af ben (= M. 361), små bitar af ett dryckeshornsbeslag(?) af tunn brons, ornerade på samma sätt som M. 474, många fragment af brons, bland dem ett i form af en menniskofot, bitar af ett lerkärl m. m.

Sista undersökningsdagen anträffades för första gången på detta fält en fullständig och orörd vapengraf. Den

innehöll ett svärd, två spjut, en sköldbuckla med omgifvande bronsnitar, hvilkas läge utvisade, att skölden, som var lagd öfver likets fötter, haft oval form, bältebeslag af brons, ett lerkärl, lemningar af en jernfibula m. m. Denna del af graffältet, förut ringaktad, då grafvarna ofvan jord föreföllo rubbade, bör vid fortsatt arbete grundligt undersökas.

De genomforskade grafvarnas antal är femtiofem.

Direktör F. Nordin har afslutat undersökningarna inom graffältet vid Bläsnungs i Vestkinde sn, började år 1876, fortsatta 1882 och 1884. Graffältet är i hela sin utsträckning undersökt, om man frånräknar några rösen, som förut påtagligen undersökts af skattgräfvare och derföre ej syntes förtjena en undersökning.

Resultaten detta år hafva blifvit i hufvudsak desamma som närmast föregående år, i det att lerkärl, jernknifvar, simpla bältebeslag af jern, någon gång belagda med brons, samt bronshalfperlor utgjorde de vanligast återkommande fynden. Äfven i år hittades en och annan klotformig sten, som synbarligen användts vid malning af säd i handqvarnar. Äfven denna sista del af graffältet befanns således tillhöra den förra delen af jernåldern, dock funnos der några få ännu äldre grafvar. I ett större röse hittades förutom flere skelett och en benpryl, hvilket allt låg i en ofullständig kista i rösets midt, hälften af en simpel bronsknif samt en hel liten pilspets af samma metall, liggande jämte ett oskadadt lerkärl med öra samt brända och antagligen tvättade menniskoben inom en mycket liten stenkista af kantsatta hällar, hvilken befann sig i rösets ena kant. Fyndet i rösets midt kan antagligen hänföras till stenåldern. Till den förstnämnda tiden torde äfven böra hänföras två stora grafkistor, den ena belägen på ett temligen stort afstånd från graffältet. I dessa kistor, af hvilka den ena saknade någon omgifvande

jordhög och den andra var omgifven af en mindre sådan, påträffades nämligen förutom obrända menniskoben äfven genomborrade galttänder.

De till graffältet hörande fornlemningarna utgjordes dels af mindre och några få större rösen, dels af några resta kalkhällar, vid hvilka dock ej några spår efter begrafning kunde skönjas. I fyra af de mindre rösena kunde ej säkra spår af sådan upptäckas. Af de återstående rösena innehöllo 12 brända ben, 8 skelett, hvilka antingen lågo i en mer eller mindre fullständig kista af kalkhällar eller saknade sådan kista. I dessa 8 rösen är ej det inräknadt, som innehöll bronsåldersgrafven. Under sommaren undersöktes inom detta graffält 31 grafvar. Öfver 160 fornlemningar äro inom detsamma undersökta under åren 1876, 1882, 1884 och 1885.

Direktör Nordin har derefter börjat undersökningar inom ett stort graffält vid Bjers i Hejnums socken, inom hvilket tidigare intressanta fynd blifvit gjorda. Här undersöktes 24 grafvar, hörande dels till den tidigare delen af jernåldern, dels till en något senare tid. Bland de funna föremålen må särskildt framhållas några synnerligen prydliga bronsbeslag till svärdskidor, hvilka hittades jämte skelett i grafvar, som ej voro antydda ofvan jord af någon hög eller röse.

Danske folkskoleläraren J. A. Jörgensen i St. Ibs på Bornholm hade inlemnat en af kammarherre J. J. A. Worsaae förordad ansökan om anslag för att i Blekinge söka efter fornlemningar liknande de bornholmska från jernålderns tidigare del. Anslag beviljades för en forskningsresa i Skåne och Blekinge.

Efter att hafva besökt fornsakssamlingen i Ystad gjorde hr Jörgensen undersökningar mellan Ystad och Svenstorps station och derifrån ned till Hammar. Han följde ganska långt den höjd, som löper längs med stranden

vid Sandhammaren, men ingenstädes lyckades det honom att finna eller höra omtalas »brandfläckar» eller liknande grafvar.

Derefter besökte han trakten kring Simrishamn och Simris samt stranden i söder om staden. Öster om byn Simris undersöktes inom en ljungmark tre stenrösen; i ett af dem funnos skärfvor af lerkärl, hvilka påminna om dem, som hittas i yngre brandfläckar på Bornholm.

Vidare undersöktes några rösen i Järrestads socken, icke långt från de bekanta hällristningarna; endast i ett träffades skärfvor af forntida lerkärl. På Risberg (under Gyllebo) undersöktes stenrösen, utan något märkligare resultat.

Resan fortsattes till Kivik, Hafäng, Hvitemölla och Degeberga.

Inom Blekinge besökte hr Jörgensen den på fornlemningar synnerligen rika Hjortahammars udde, hvarest några fornlemningar undersöktes. Inom en skeppssättning träffades i den norra ändan en helt liten askfläck med brända ben. Inom en rund kulle med fotkedja träffades fyra tum under ytan en svart fläck med många brända ben samt omedelbart derunder kantstälda stenar, som sträckte sig helt igenom kullen och voro ordnade till en stenkista, inom hvilken dock ej träffades spår hvarken af begrafning eller fornsaker. Längst ut på udden låg en liten rund kulle. I dennas vestra kant hittades hälften af en hästsko och flere obrända kreatursben. Ungefär midt under kullens stenlager låg en jernknif af gammalt utseende jämte kreatursben. Längs kullens utkant hittades en mängd större och mindre jernspikar samt större brända stycken af otillhuggna runda trästänger af 5 tums tvärmått. Slutligen fanns nästan öfver hela kullen ljusröd bränd lera. På kullens botten fanns ett flere tum tjockt lager af aska, innehållande små brända träbitar, men ej något spår af ben. Det hela gjorde på undersökaren

snarast intryck af en hustomt, men kullen var rund, hade ett tvärmått af endast 5—6 alnar och liknade till det yttre andra grafkullar på udden. — En tresidig hög, som endast obetydligt höjde sig öfver den omgifvande marken och på alla sidor var kantad med sten, undersöktes. Under hela trekanten förekom ett svart asklager med många brända ben, i utkanten ej mer än vid pass 3 tum djupt, men sänkande sig mot midten intill en alns djup. Här hittades ej mindre än en aln från hvarandra de två sammanhörande delarna af ett litet bryne, vid sidan af det ena ett mindre jämnbredt jernföremål, nedtill rundadt med uppstigande hullingar. På bottnen af askfläcken förekom en liten jernknif, något högre upp, i midten, ett söndrigt ringspänne af brons, vidare en liten bronsspiral, några grofva stycken af lerkärl samt under, i och på asklagret små väl bevarade jernnaglar.

Flere mindre kullar, med ett röse inom jordbeklädnaden, undersöktes. I alla förekom ett svart asklager starkt uppblandadt med brända ben; endast i en hittades ett jernstycke och några grofva lerkärlstycken.

I ena hörnet af en större af stenar bildad fyrkant förekom en liten krets, bildad af stenar af ett mennisko-hufvuds storlek. Inom denna krets hittades en liten urna med fot, som genast föll sönder. Fyrkanten syntes tidigare hafva blifvit rubbad.

Flere stenkretsar undersöktes, utan att man i dem kunde finna ens svart mylla.

Invid grusgropen undersöktes en förut orörd kulle. Nederst, i midten, anträffades ett svart asklager à 3—4 tum med många brända ben och en bit af en bronssölja.

På samma ås, något i norr från sjelfva udden, anträffades invid ett på åsen liggande hus, ett ställe, der jorden omedelbart under grästorfven var till vid pass en fots djup alldeles kolsvart. Detta lager sträcker sig vida omkring och är starkt uppblandadt med stenar, som varit

utsatta för eld. Ett område af fem alnars utsträckning undersöktes och hittades dervid en hel mängd flintskärfvor och kärlbitar, af hvilka flere voro ornerade.

Ännu något längre i norr förekommer en rad stora stenkretsar, med en diameter af minst 40 alnar. Midt i kretsen förekommer regelbundet en liten stenhög, vanligen något aflång med den större axeln i åsens längdriktning. Ett par af dessa stenhögar undersöktes, men intet hittades.

Något i vester härifrån, fram mot den dal, som från Forkärla kyrka sträcker sig mot söder, förekommer inne i björkskogen, på åsens vestra sida, en liten samling rösen. I vester om åsen, på andra sidan ån, på östra sidan af den ås, å hvilken Lilla Vambåsa ligger, förekomma skeppssättningar, fyrkanter, resta stenar och rösen; på ett röse står en rest sten. Ett röse undersöktes och befanns innehålla kolstycken och hvita brända ben liggande här och der i den naturliga jorden.

Omkring en fjerdingsväg i N. från Johanneshus lyfter sig öfver åsryggen en isolerad förhöjning, kallad Kasakulle, hvars yta är upptagen af skeppssättningar, fyrkanter, trekanter, stenkretsar och små högar; mellan och stundom på grafvarna ses resta stenar. En kulle af 8 alnars diameter och ¾ alns höjd med fotkedja undersöktes. I det inre förekom ett oregelbundet svagt kullrigt röse, tvärt öfver dettas midt låg en rad af stora flata stenar. Vid ena sidan af den hittades en svart askfläck, 1¼ aln vid, ½ aln tjock, och i denna många brända ben; vid andra sidan förekom en liknande fläck med enahanda innehåll. Inom en trekant med inåt böjda sidor hittades nära den ena sidan en svart askfläck, 1½ aln vid, 4 t. djup och i denna ett treflikigt och ett likarmadt bronsspänne samt en lerperla. En rektangulär stenläggning, af en midtrad delad i tu, med en 3 alnar vid, rund förhöjning i midten, undersöktes. Under den ena förhöjningen träffades 4 t. under ytan ett svart asklager med brända ben och stycken

af två ovala spännbucklor. Inom asklagret under den andra förhöjningen uppsamlades en oval spännbuckla, en jernkrok, två stora jernspikar, ett böjdt jernstycke, en sländtrissa af bränd lera med intryckta ornament och smält glas. Inom en annan rektangulär stenläggning, med stora kantstenar, träffades under en slät i midten liggande sten och söderut från denna, omedelbart under grästorfven, svart aska med brända ben (två alnars vidd, få tums djup) samt i denna bitar af en bronskedja, ena ändstycket af en bronsarmring med inslagna halfmånsirater, en sländtrissa, bitar af ett stort bågspänne (af jern och brons), bitar af en bronsspiral, ett hängsmycke af brons och krukskärfvor. Inom en skeppssättning hittades nära midten, under och invid en större sten, ett svart asklager med brända ben samt en jernnyckel, en bit af en armring, perlor af metall och glas m. m. Fram mot den andra ändan af skeppssättningen hittades ett svart asklager med brända ben och deri en afbruten pilspets af jern. Af två trekanter, den ena med stenfyllning, den andra, som syntes rubbad, utan sådan, undersöktes den förre och hittades under midten en jernknif, liggande i aska med brända ben, mot den ena spetsen, likaledes inom aska, en af en flat sten täckt kruka. En fyrkant undersöktes: under en låg förhöjning i midten hittades en jernknif samt en bit af ett silfver- och en af ett bronsföremål. Vid utgräfningen af en kulle med fotkedja hittades på den ursprungliga jordytan en asksamling med brända ben, en jernknif, en pilspets, en böjd jernten och ett bryne. Inom en likbent tresidig stenfyld stensättning hittades på den ursprungliga marken bland aska och ben två enkla små ringar af brons, ett bryne, två jernspikar samt några fragment af andra föremål. Inom en stenkista, med en platt rund förhöjning i midten, hittades under denna i ett asklager handtaget till en bronsnyckel.

Vidare besöktes fornlemningar på åsen vid Hjortsberga kyrka, på Listerbyåsen, på Almö (utanför Hjortehammars udde), på Vedeby backe i Augerums sn, de s. k. kumlen i samma socken, vid Öljersjö i Lösens sn, vid Jämjö gästgifvaregård, vid Heljerum i Jämjö sn, mellan Jämjö och Steneryd, på Torhamnsudde, på Pysslingabacken vid Sandhamn i Torhamns sn, vid Hoby.

Årsanslaget för utarbetandet af ett svenskt runverk har under år 1885 varit fördeladt på följande sätt:

1. till runforskningar i Södermanland .... kr. 500.
2. till utförande af planscher öfver runstenar » 500.
3. till utförande af en cementafgjutning af Rökstenen .... » 500.

Lektor Sten Boije erhöll anslaget för undersökningarna i Södermanland. Han började arbetet på fältet den 21 juni och fortsatte det till den 3 augusti. Under den senare delen af denna tid var väderleken mycket ogynnsam och inverkade störande på arbetets jämna fortgång. Arbetsområdet utgjordes af Tyresö, Öster- och Vester-Haninge, Ösmo och Sorunda socknar af Sotholms hd i Södertörn.

Inom Tyresö sn efterforskades förgäfves en af R. Dybeck i arbetsberättelsen för år 1862 såsom nyfunnen uppgifven runsten; Dybeck har ej närmare uppgifvit platsen.

Inom Öster-Haninge sn fotograferades å nytt, efter vederbörlig förbehandling, stenarna vid Högsta (Dybeck, *Svenska Runurkunder* nr 8), Sanda (samma bok nr 10), Sanda-Hvalsta (samma bok nr 7) och Beteby (i senare tider funnen). De år 1884 tagna afbildningarna hade visat sig mindre lyckade. Den väldiga Blistastenen (B. 664, L. 823, ej fullständig), nu vid Årsta, hopfogades

med jern och cement samt restes af godsegaren Saxenberg, hvarefter den, afklappad år 1884, granskades och fotograferades.

Inom Vester-Haninge sn upprestes stenen vid Skogs-Ekeby (Dybeck, *anf. arb.* nr 15) på Akademiens bekostnad. Ett förut ej antecknadt, sedan några år i orten kändt större stycke af en runsten träffades vid Vreta; detta stycke har sedermera, med Akademiens medgifvande, blifvit flyttadt till det närbelägna Hammar och derstädes rest. Stenarne vid Alfvesta (funna år 1884), Fors (B. 670, L. 826), Tuna (Dybeck, *anf. arb.* nr 14), Skogs-Ekeby (se ofvan), Staf (fragment; Upmark, *Fornlemningar i Vester-Haninge* s. 14, tillägg s. 7) och Häringe (L. 828) rengjordes, afklappades, granskades och fotograferades. Stycket vid Vreta afklappades och granskades. Fotograferingen uppsköts i afvaktan på det tilltänkta resandet, hvilket dock ej verkställdes förr än efter forskningarnes afslutande för året. Den andra Forsstenen, (B. 619, L. 807), af Upmark förgäfves efterfrågad, söktes utan framgång, likaså två i presterskapets antiqvariska uppgifter på 1600-talet omnämda ristningar vid Berga och Dalby (den senare gården nu afhyst).

Inom Ösmo sn upprättades, på Akademiens bekostnad, Jurstastenen (B. 672, L. 832). Två af stenarna vid Älby blefvo, sedan de, af Upmark förgäfves sökta, uppspårats, resta af kyrkovärden Larsson. Den tredje (B. 674, L. 831) påstods vara för många år sedan inlagd i ett brygghus och lofvade kyrkovärden Larsson att vid husets snart tillämnade rifning efterse och taga vara på densamma. Ristningarna vid Älby (B. 671, L. 829 samt B. 1141, L. 830), Björsta (B. 675, L. 833), Klastorp-Söderby (Dybeck, *anf. arb.* nr 83), Vidby (Dybeck, *Runa* — fol. —, nyfunna runstenar nr 23) rengjordes, afklappades, granskades och fotograferades. Jurstastenen (se ofvan) rengjordes, afklappades och granskades. Förgäfves söktes,

liksom förut af Upmark, stenarne vid Säby (B. 673, L. 834) och Vansta (Dybeck, *Svenska runurkunder* nr 84), den sist nämnda med stor tidsuppoffran. Enligt en nyligen erhållen uppgift, hvars tillförlitlighet ännu ej kunnat undersökas, skulle den för några år sedan hafva blifvit använd vid en kyrkoreparation. Enligt Dybeck, *anf. arb.* II, s. 27) skulle »i gamla skriftliga efterrättelser» en runsten uppgifvas vara »vidh Ösmo kyrkiodöör» samt en annan uti vapenhuset, ingendera nu att finna. De »gamla skriftliga efterrättelserna» äro påtagligen presterskapets antiqvariska uppgifter på 1600-talet, der i en rapport nämnes en runsten »widh kyrkiodören», i en annan en »uthi wapenhuset», med all sannolikhet en och samma sten, nu ej känd på platsen.

Inom Sorunda sn blefvo, på Akademiens bekostnad, Vesterbystenen (Dybeck, *anf. arb.* nr 17) rest och Norr-Stutbystenen (B. 681, L. 839) upprättad. Bergastenen (B. 683, L. 836) upprättades af ett par af bönderna i byn. Om tillstånd till resning af den qvarvarande Trollstastenen (B. 677, L. 842), liggande som tröskel i en gård i byn, underhandlades förgäfves med bonden. En närboende herreman lofvade göra sitt bästa. Tre okända ristningar upptäcktes vid Blista. Ristningarna vid Grödby (B. 682, L. 838 och B. 687, L. 834), Vesterby (Dybeck, *anf. arb.* nr 16), Frölunda (B. 687, L. 809) och Norr-Stutby (se ofvan) rengjordes, afklappades, granskades och fotograferades. Ristningarna vid Billsta (Dybeck, *anf. arb.* nr 18), Berga (B. 683, L. 836) samt de tre förut okända vid Blista rengjordes, afklappades, granskades samt klargjordes medels uppmålning mer eller mindre fullständigt för fotograferande, som dock gång efter annan omöjliggjordes genom regnskurar, som skadade uppmålningen. Den ofvan nämnda Trollstastenen (B. 677, L. 842) rengjordes och afklappades. Af Fullbrostenen (Upmark, *Fornlemningar i Sorunda* s. 19) återfanns blott ett stycke. Om öfriga

för Sorunda sn angifna, i senare tider saknade runstenar kunde ingen upplysning af vigt vinnas utöfver de af Upmark meddelade. En hittills okänd runristning uppgafs vara nyligen bortsprängd vid Åkerby.

Arbetet med utförande af planscherna för det blifvande runverket har fortgått, men ej med den skyndsamhet, som från början var afsedd, då än lektor Boije, än artisten Haglund varit af andra göromål hindrade. Det är meningen att i stället påskynda arbetet under år 1886.

Af den genom sin inskrift synnerligen märkliga runsten, som för en del år sedan genom Akademiens försorg togs ut ur Röks kyrkas tornmur och derefter restes på kyrkogården, har ingeniör Algot Friberg med synnerlig omsorg utfört en cementafgjutning, som är uppstäld i Statens Historiska Museum.

Till fortsatt ordnande och kompletterande af den antiqvarisk-topografiska afdelningen i Akademiens arkiv hafva 500 kr. varit anslagna. Dels hafva portföljer anskaffats till anteckningarnas förvarande, dels har stommen blifvit utarbetad för Uppland, Södermanland, Vestmanland och Östergötland, dels hafva anteckningar rörande fornlemningar på Gotland och Halland blifvit utskrifna.

Den för utarbetande af gruppkataloger afsedda summan af 1,000 kr. har fortfarande användts för utförande af figurer för katalogen öfver medeltidsfynden från Gotland.

Af de 1,000 kr., som äro afsedda för forskningar och resor hafva under året tilldelats

professor Sophus Bugge för undersökande af Sveriges äldsta runurkunder .... kr. 500.
dr Montelius som bidrag till det ofvan nämnda tyska arbetet.. » 500.

Professor Bugge ville undersöka minnesmärken med inskrifter af den långa runraden samt några af de äldsta minnesmärkena med den kortare radens runor. Under resan studerades guldbrakteaterna i Stockholms och Lunds museer, inskriften på benstycket från Lindholmen (i Lunds Museum) och på en stenyxa i Uppsala Museum. Vidare granskades de urnordiska inskrifterna å stenarne vid Krogstad och Möjebro i Uppland, Berga och Skåång i Södermanland, Skärkind och Rök i Östergötland, Vånga och Linnevad (nu i Skara Museum) i Vestergötland, Björketorp, Stentofta, Sölvesborg och Istaby (nu i Stockholm) i Blekinge. Af andra runminnesmärken granskades stenarne vid Gursten (nu Nygård vid Gamleby) i Tjust, Qvarntorp, Kälfvesten och Ösby (nu Åkerby) i Östergötland, Sparrlösa i Vestergötland, Örja i Skåne, Skee i Bohuslän (nu i Stockholms museum) och Tjängvide (Gotland), nu i Stockholms museum. Om åtskilliga andra runinskrifter samlades nya upplysningar genom granskning af handskriftssamlingar o. s. v.

Gurstensstenen i Tjust tillhör samma typ som Rökstenens inskrift, men är sannolikt något äldre än denna. Inskriften å Qvarntorpsstenen i Svanshals sn, Östergötland, synes tillhöra en sen del af 1000-talet, men runristaren har härmat flere äldre inskrifter, äfven urnordiska och sådana, som tillhöra runstenstyper. Till många förut lästa inskrifter hafva rättelser blifvit gjorda.

Den historiska nämndens berättelse för år 1885.

Förarbetena för utgifning af rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling hafva under föregående år fortgått dels i Riksarkivet dels i åtskilliga tyska arkiv. E. o. amanuensen P. Sondén har särskildt sysselsatt sig med brefven till och ifrån hertig Bernhard af Sachsen-Weimar och för detta ändamål besökt Weimar och Gotha, på hvilket senare ställe det mesta af qvarlefvorna af hertig Bernhards papper förvaras, och är materialet till denna vigtiga afdelning, så vidt det hittills blifvit bekant, nu i det närmaste färdigt.

Äfvenså har han i statsarkivet i Weimar afskrifvit Oxenstiernas bref till den förenämndes bror hertig Wilhelm, till ett antal af 100, jämte en mängd af dennes koncept till brefven till Oxenstierna, hvilka utgöra ett vida större antal än de här förvarade originalbrefven. I staden Braunschweigs arkiv hafva likaledes en mängd till samlingen hörande handlingar blifvit af honom afskrifna. Antalet af de genom dr Sondén å förenämnda orter samlade afskrifter utgör omkring 200 stycken.

Uti statsarkiven i Schwerin och Hannover likasom i staden Frankfurts am Main arkiv och i flere smärre arkiv i södra och mellersta Tyskland hafva en stor mängd af Oxenstiernas bref, särdeles från åren 1632—1636 blifvit uppsökta, antecknade och till en del afskrifna. Arkivet i Marburg, dit de forna Hessen-Casselska arkiven i Cassel och Hanau blifvit flyttade, lofvar en rik skörd, enär 110 st. af Axel Oxenstiernas bref till landtgrefven Wilhelm af Hessen redan blifvit funna, ehuru arkivet ännu på långt när icke hunnit bringas i ordning. Antalet af de från dessa arkiv erhållna afskrifter stiger till nära 250.

Afskrifningen af k. Gustaf Adolfs bref är börjad och riksregistraturet för hela hans regeringstid är genom-

gånget med afseende på möjligheten att derur komplettera samlingen, hvilket också öfver förväntan lyckats.

Dr P. Sondén har för det fortlöpande arbetet i Riksarkivet med förberedelser till utgifvandet af Oxenstiernas skrifter och bref under året uppburit en summa af 1,300 kr. samt för de nyss nämnda arkivstudierna i Tyskland 1,200 kr.

Dr G. Forsgrén har för sin afhandling om »Svenska gref- och friherreskapens historia 1561—1655» erhållit ett anslag af 500 kr.

Menniskobild från bronsåldern.

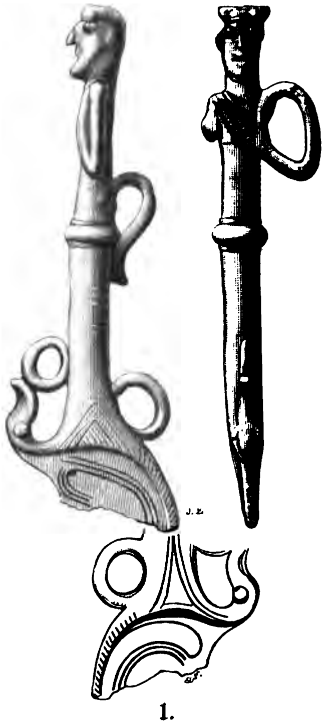

1.

Statens Historiska Museum har nyligen förvärfvat ett knifskaft af brons, hvilket är afbildadt här fig. 1 i naturlig storlek. Knifven, som förskrifver sig från bronsåldern, är funnen hösten 1885 »vid grushemtning i en backe» i Simris församling nära Simrishamn i Skåne. Skaftets bakre del visar oss öfre delen af en menniskokropp. Den venstra armen är böjd, med handen hvilande på bröstet; högra armen saknas. Af knifbladet återstår endast en obetydlig bit, på hvilken ses några inristade linier.

Från Sverige är ingen dylik bronsknif förut känd, men på den jutska halfön äro två bronsknifvar

funna, af hvilka den enas skaft har form af en menniska och den andras skaft slutar i ett menniskohufvud. Ett sådant hufvud bildar äfven knoppen på en bronsnål, funnen nära Fåborg i Danmark. Dessa tre märkliga bronsföremål ses i Madsens *Afbildninger af danske oldsager og mindesmærker*, Broncealderen, pl. 26 fig. 9—11. De två knifvarnas form och de på bladen anbragta siraterna visa, att arbetet är nordiskt och tillhör den femte perioden af bronsåldern enligt min indelning, således tiden närmast före midten af det första förkristna årtusendet.

Detsamma gäller utan tvifvel äfven om den skånska knifven, hvilken erbjuder ett synnerligen stort intresse såsom ett af de äldsta till våra dagar komna prof på bildande konst i Sverige.

O. M:s.

Från Akademiens sammankomster.

Den 2 januari 1886.

Akademiska ärenden. Akademien beslöt att den 2 april hålla ett sammanträde till minne af de hundra år som förflutit sedan k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien hade sitt första sammanträde.

Till præses och vicepræses valdes hr Tegnér och hr friherre De Geer.

Statssamlingarna. Ett fynd från den tidigare jernåldern, anträffadt i närheten af Grebo kyrko, Östergötland, inlöstes.

Riksantiqvarien redogjorde för de åtgärder, som dels vidtagits, dels voro ämnade att vidtagas för beredande af ökadt skydd mot tjufvar inom Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet.

Akademien beslöt, att de två statssamlingarna skola hållas för allmänheten tillgängliga

söndagar: hela året kl. 1—3, fritt;

tisdagar: under månaderna maj—september kl. 12—3 mot afgift af 25 öre;

fredagar: under maj—september kl. 12—3, under oktober—april kl. 12—2, fritt.

Anmältes, att afgjutningen af Rökstenen ankommit och blifvit uppstäld i museet.

Visby ruiner. Akademien beslöt, med anledning af en kongl. remiss af en skrifvelse från k. Fångvårdsstyrelsen, att, i likhet med Konungens Befallningshafvande i Gotlands län, hemställa att det nu mera oanvändbara f. d. länshäktet framför tornet Cæsar och stadsmuren närmast i söder om detta må ställas till Akademiens disposition.

Föredrag. Riksantiqvarien redogjorde för Akademiens verksamhet under åren 1786—1793.

Den 19 januari 1886.

Akademiska ärenden. Akademien godkände ett förslag till förnyadt utlåtande rörande den föreslagna ändringen af § 2 i k. förordningen af den 29 nov. 1867 och anmälte Riksantiqvarien sig vilja till Akademiens utlåtande foga en särskild promemoria.

Ingeniör Algot Friberg valdes till korresponderande ledamot.

Statssamlingarna. En af artisten Sörling hembjuden fornsakssamling inlöstes.

Fasta fornlemningar. Akademien beslöt att bekosta hopsättningen och resningen af en vid Apelboda i Glanshammars sn, Närike, funnen runsten.

Akademien medgaf, att en under jordarbeten å en Hellekis bolag tillhörig gård funnen hällkista finge borttagas, men att den med ett rundt hål försedda gafvelstenen skulle uppsändas, för att förvaras i Statens Historiska Museum.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Föreningen Gotlands fornvänner hade anhållit om tillstånd att få såsom deposita i sin samling mottaga föremål från Gotlands kyrkor. Akademien beslöt att gifva den sökta tillåtelsen med samma vilkor, som blifvit fästa vid enahanda medgifvande för museerna i Vexjö och Linköping.

Föredrag. Riksantiqvarien redogjorde för det hittills verkstälda arbetet för katalogiserande af de i k. Myntkabinettet förvarade tyska medeltidsmynten och framhöll önskvärdheten att få en katalog utgifven af trycket.

Bergerska donationen. Den antiqvariska nämnden afgaf berättelse för år 1885 och beslöt Akademien, på nämndens förslag, att för år 1886 skulle, utöfver förut för direktör F. Nordin beviljade 200 kr., anslå

för lektor S. Boijes runforskningar i Södermanland	kr.	500: —
» utförande af runstensplanscher jämte den under denna rubrik befintliga behållningen från föregående år	»	500: —
» transport och uppsättning af Rökstensafgjutningen	»	202: 45
» fortsatt utarbetande af den antiqvariska topografien	»	500: —
» fortsatta systematiska undersökningar af fornlemningar på Gotland	»	1,000: —
» utförande af träsnitt af föremål från Vendelsgrafvarna och Björkö	»	1,000: —
» tryckning af katalogen öfver gotländska medeltidsfynd i museet	»	1,000: —.

Akademien beslöt, att första häftet af det tillämnade runstensverket skulle utgifvas i år, upptagande början af de södermanländska runstenarna, samt att verkets titel skulle blifva »Sveriges runinskrifter».

Akademien beslöt, att 180 kr. utgörande behållningen utöfver den i budgeten beräknade inkomsten af 13,000 kr., skulle användas till bekostande af ritningar af jernföremål, som behandlas för konservering.

Den 2 februari 1886.

Akademiska ärenden. Anmältes att i föreskrifven tid inkommit en täflingsskrift med titeln »Gustaf den andre Adolf såsom fältherre, en krigshistorisk studie» och motto »Säll är den, som åt sig vinner ryktets heder och hyllest».

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Riksantiqvarien anmälte, att Åkers församling i Jönköpings län förklarat sig med tacksamhet mottagit den lösen Akademien erbjudit för församlingens brudkrona.

Akademien förklarade en af samma församling hembjuden messhake från förra århundradet icke förtjena att för Statens samlingar inlösas.

Akademien förklarade att från hennes sida intet hinder möter nedtagandet af tornet vid Helgarö kyrka i Södermanland.

Akademien förklarade sig icke kunna lägga hinder i vägen för rifvandet af Snöstorps kyrka i Halland.

Visby ruiner. Ett af husegaren C. J. J. Pettersson i Visby gjordt anbud att mot en ersättning af 600 kr. och hvarjehanda naturaförmoner utrymma tornet i Drottens kyrka samt flytta det invid ruinen uppförda brygghuset och andra uthus, blef ej antaget, alldenstund vilkoren voro för Statsverket alltför betungande.

Fornminnesföreningarna. Anmältes att Helsinglands Fornminnessällskaps berättelse för år 1885 inkommit.

Den 16 februari 1886.

Akademiska ärenden. Akademien beslöt att genom ett cirkulär underrätta de litterära institutioner, med hvilka hon står i förbindelse, om sekularfestens firande.

En ansökan af f. häradsskrifvaren J. E. Hultgren om ett understöd för det af honom utgifna arbetet »1809 med 1880 årens riksdagshandlingar angående grundskatterna» afslogs.

Statssamlingarna. En silfverskatt, funnen vid Fardume i Rute sn, Gotland, löstes.

Fasta fornlemningar. Akademien beviljade docenten Sven Söderberg kr. 600 för afslutande af hans undersökningar rörande runstenarna och öfriga fornlemningar på Öland samt lektor F. J. Bæhrendtz kr. 400 för arkeologiska forskningar inom de norra delarne af Kalmar län.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien förklarade sig hafva intet att invända mot en tillämnad förändring af inredningen i Tuns kyrka, liksom ej heller mot en tillämnad reparation af det inre af Bergs år 1774 uppförda kyrka, båda i Skara stift.

Visby ruiner. Akademien beslöt medgifva sällskapet D. B. W. att å sällskapets bekostnad fullborda trappan inom St. Olofs ruin, med vilkor att arbetet utföres så, att ruinen ej derigenom skadas samt att de nya trappstegen göras och insättas i öfverensstämmelse med de redan befintliga.

Medaljförslag. Akademien handlade förslag till medaljer för brandförsäkringsbolaget Sverige och professor J. W. Wallander samt öfver myntsamlaren Oldenburg.

Bergerska donationen. Den historiska nämnden afgaf berättelse öfver hvad som under år 1885 uträttats för utgifvande af Axel Oxenstjernas skrifter och bref.

Den 2 mars 1886.

Statssamlingarna. En samling fornsaker, de allra flesta funna i Vermland, hembjuden af med. dr friherre Carl Cederström, inlöstes.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt att hos Kongl. Maj:t anhålla om ett extra anslag af kr. 1,750 för inlösen af 38 teckningar af gotländska kyrkor och delar af dem, hvilka blifvit Akademien hembjudna af arkitekten G. Peterson.

Medaljförslag. Akademien behandlade ett förslag till medalj öfver professor A. J. Ångström.

Föredrag. Riksantiqvarien lemnade en redogörelse för det stora guldfyndet från Nagy-szent-Miklos i Ungern.

Den 16 mars 1886.

Akademiska ärenden. Akademien valde till förste hedersledamot H. K. H. Hertigen af Nerike.

Akademien genomgick §§ 1—19 i det af kommitterade hrr Styffe, Malmström, Hildebrand, Montelius och Forssell utarbetade förslaget till nya statuter.

Den 19 mars 1886.

Akademiskt ärende. Akademien genomgick §§ 20—32 i nyss nämnda förslag.

Den 23 mars 1886.

Akademiska ärenden. Anmältes, att Akademiens äldste utländske korresponderande ledamot friherre Bernhard von Köhne hade aflidit.

Akademien förklarade sig med nöje hafva funnit den inkomna täflingsskriften vittna om en icke vanlig begåfning för krigshistoriskt författareskap, en framstående förmåga af klar och liflig framställning jämte lefvande kärlek till ämnet, men kunde ej tillerkänna skriften i dennas nuvarande skick något pris, då den dels lider af misstag, som kunnat undvikas, dels nog ojämnt och fragmentariskt behandlar endast vissa partier af den store konungens fältherrebana.

Akademien utsatte för nästa år samma täflingsämnen som för innevarande år.

Det Beskowska stipendiet (1,000 kr.) lemnades till amanuensen vid nordiska museet i Uppsala fil. kand. G. Gustafson.

Till revisorer af Akademiens räkenskaper utsågos hrr Björnstjerna och Rydberg.

Akademiens täflingsämnen

äro för nästa år desamma som för innevarande år (jfr *Månadsbladet 1885* s. 38).

Täflingsskrifter böra vara inlemnade till Akademien eller hennes Sekreterare före den 20 januari 1887. Särskildt erinras, att äfven skrifter, som icke kunna belönas, böra i Akademiens förvar qvarstanna.

Hängprydnad af sten.

Sid. 27 här ofvan omtalas en märklig, i en graf från stenåldern vid Östra Olinge i Knislinge socken, nordöstra Skåne, funnen hängprydnad af sten. Denna, gjord af ett stycke grå, glimmerhaltig sten, är afbildad fig. 2 i naturlig storlek. Den består af ett rundt öfverstycke och en dermed förbunden, bred ring. Öfverstycket 2,7 cm i diameter, är nästan plant å den ena sidan och lågt koniskt å den andra. I den plana sidan äro borrade två hål, som börja vid kanten, gå snedt inåt och mötas i midten, der stenen är tjockast. Ringen, som då prydnaden bars hängde nedåt, håller 1,5 cm i diameter invändigt och 1 cm i bredd; på utsidan äro djupa refflor inslipade.

Ringformiga hängprydnader äro visserligen förut funna i nordiska stenåldersgrafvar, — en sådan af ben ses fig. 82 i *Svenska fornsaker* — men någon lik den här afbildade är mig veterligt icke känd. Ej heller känner jag från Skandinavien något föremål borradt på det sätt

som den här afbildade hängprydnaden. I England och Skottland äro deremot föremål med sådana hål icke sällsynta. En på det sättet genomborrad, rund, knappformig prydnad af jet, funnen i Skottland, är afbildad fig. 3 i hälften af verkliga storleken.

2. *Skåne.*

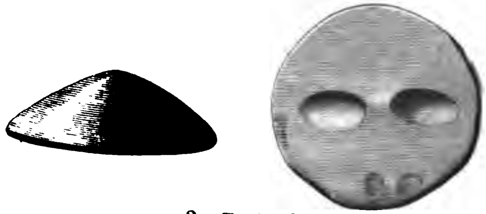

3. *England.*

Den stora likheten mellan den skånska och de engelska prydnaderna både i afseende på formen och hålet torde knapt kunna bero på en tillfällighet. Sannolikt hafva vi häruti ett minne af förbindelser mellan nordvestra Europa och Skandinavien redan under vår stenålder, förbindelser hvilka vi äfven spåra i grafformerna från samma tid.

Innehåll: 1. Runologiska spörsmål 1, 2. — 2. Årsberättelser rörande den Bergerska donationen. — 3. Menniskobild från bronsåldern (1 fig.). — 4. Från Akademiens sammankomster. — 5. Akademiens täflingsämnen. — 6. Hängprydnad af sten (2 fig.).

Stockholm, 1886. Kongl. Boktryckeriet.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

172—174. 1886. April, Maj och Juni.

Runologiska spörsmål.

3. Runan *eolhx*.

Detta runenamn förekommer i den fornengelska runesången vid runtypen ᛉ och *x* angifves där som dess ljudvärde. Runesången är ej ensam om denna uppfattning. Futhorken nr 10 hos Stephens I, 103 har ljudvärdet *x* och namnet *elux*, men runan har genom inflytande från lat. X fått formen af ett snedt kors. Wiener-Salzburger cod. nr 140 angifver att ᛉ betyder »*i* et *x*» och att runans namn är *ilcs*, se Stephens I, 102. Futhorken nr 9 hos Stephens I, 102 angifver ljudvärdet som *x*, men utelemnar namnet, futhorken nr 13 åter anför namnet *eolhx* utan att bestämma ljudvärdet. Däremot angifver väl futhorken nr 4 namnet som *ilix*, men säger ljudvärdet vara *il*. Från de i latinska alfabetets ordningsföljd ordnade runalfabeten, där denna runa är att söka under x, må äfven några uppgifter om runans namn antecknas. Den »markomanniska» runraden kallar runan *x halach*, se Stephens I, 104 alfabetet nr 17, alfabetet nr 18 *elcd*, nr 20 *ilih*, nr 24 har namnet *xelach* men ljudvärdet *z*, nr 37 *x elux*, nr 38 *elx*, nr 44 *helac*, nr 46 *helahe*, nr 47 *xen*, nr 52, *xelach*, nr 53 *xeil*. Utom det fantastiska *xeil* och nr 47 *xen*, som är bildadt efter *wen w*, gå de öfriga namnen tydligen tillbaka på det i runesången angifna och skilja sig väsentligast från detsamma genom när- eller frånvaran af ljudförbindelsen *x*.

Det genom runenamnet betecknade föremålet behandlas af runesången i följande verser:

Eolhx seccard hæfþ oftust on fenne,
wexeð on wature, wundaþ grimme,
blode breneð beorna gehwylcne
ðe him ænigne onfeng gedeð.

Sådan förekommer texten hos Hickes, *Thesaurus* I, 135. Strofen är tillnärmelsevis riktigt öfversatt hos W. Grimm, *Über deutsche Runen* s. 229 och J. Kemble, *Archæologia* XXVIII 342, men först genom tillgodogörande af Greins tolkning i tvänne punkter vinnes en fullt tillfredsställande öfversättning. Redan W. Grimm och Kemble afdelade *eolhxsecc* och fattade detta som *eolhsecg* »carex, starrgräs». Grein fattar först och främst *ard* riktigt som vs. *eard* m. »solum nativum, patria, domicilium», W. Grimm öfversatte »hat Erde (wurzelt)», Kemble ändrade *ard hæfþ* till *eardað* »hath dwelling». Vidare fattar Grein *breneð* som tillhörande ett vb. »*brênan* (*brŷnan*) bräunen», hvaremot W. Grimm öfversätter *blode breneð* med »brennt mit Blut» och J. Kemble »burneth in the blood». Greins uppfattning af *breneð* innebär antagande af en afgjord kenticism, då blott den kentiska dialekten uppvisar öfvergången, *y*, *ŷ* till *e*, *ê*, se Sievers, *Ags. gr.* § 154. Andra lemningar af kentisk dialekt i runesången har jag ofvan anfört s. 11, och Greins förslag ger en, som det synes i allo tillfredsställande mening. Visserligen finner jag ej hos Grein eller i Heynes Beowulf något exempel på att *brûn* brukas som attribut till *blôd*, men då detta adjektiv kan brukas om hafsvågor, torde det ock kunna brukas om blodet. Vanligast synes det hafva brukats om vapen. Strofen bör alltså öfversättas på följande sätt: »Starrgräset har oftast sitt hemvisst i kärret, växer i vatten, sårar svårt, färgar med blod hvarje man, som fattar i detsamma». Strofen anger alltså den skärande egenskap hos vissa starr- och gräsarter, hvars beaktande

det nog varit, som orsakat, att det sannolikt med *vatn* samhöriga *vass* i fsv. genom anslutning till adj. *hvass* äfven skrifves *hvas*, jf. Elias Fries, *Kritisk ordb. öfver svenska växtnamnen* s. 137. Något tvifvel om att runenamnets betydelse i runesången är riktigt uppfattad, kan ej råda och intyg på denna betydelse finnes i flere glosböcker. Ett vocab. från 10 eller 11 årh. har »papilluum» *eolx secg*. Earle, *English plantnames* s. 25. Zacher, *Das goth. Alph. Vulfilas und das Runenalph*. s. 74 anför *ilug secg* »papiluus» gl. Erf. 361,95, *ilugsegg* »papiluus» gl. Ep. 147,637. Att detta »papiluus, papilluum» med rätta fattats som »papyrus», framgår af att former, som stå detta senare närmare, förekomma i fe. växtförteckningar i sammanhang med säf och starr. Ett vocab. från 15 årh., Earle s. 49 f., uppvisar s. 52 »hec carix, icis» *segge*, »hec papirio» *resche-busk*, »hic junccus» *resche*, »hic sirpus», idem, »hic papirius», idem. Ett vocab. från senare delen af 15 årh. äger, Earle s. 64, »hic cirpus» *a roysche*, »hic cucumer» *a flage*, »hic papirus» *a bol-rysche*. Ett annat vocab. från 15 årh., har, Earle s. 59, »hic cirpus, hic junccus» *a rysche*, »hic papirus» *a sene*, »hic papirio» locus ubi crescunt, »hec carex, icis» *a flege*, »hoc carecetum» locus ubi crescunt.

Men *x* är ingalunda runans ursprungliga ljudvärde. Af hennes användning i de urnordiska inskrifterna framgår, att ljudvärdet är ett *r*-ljud uppkommet af urgerm. *z*, klingande *s*, och på en äldre tid var naturligtvis runans ljudvärde just detta urgerm. *z*. Detta ljud har i fe. bortfallit eller alldeles sammanfallit med det *r*-ljud, som fans redan i urgerm. tid och tecknades med *r*-runan, fe. *râd*, isl. *reið*. Typen ᛉ blef altså öfverflödig som ljudtecken, men stod kvar i futhorken, där man sedan godtyckligt vanligen tillade honom ljudvärdet *x*.

Då runan betecknade ljudet *z*, klingande *s*, måste det ursprungliga runenamnet hafva innehållit detta ljud, men i början på något germaniskt ord förekom ej ljudet *z*.

Wimmer, *Run. Opr.* 118 f. finner detta ursprungliga namn uti ordet »elg», hvars »fællesgotiske form *elhjaz*» i sitt slut egde runans ursprungliga ljudvärde. I fe. utvecklades *eolh* ur denna grundform och dermed var hållpunkten för runtypens ljudvärde försvunnen, man gaf densamma omsider ljudvärdet *x*, ett latinskt tecken, hvartill runfuthorken ej förut hade någon motsvarighet. Då man kände behof af att hafva runans ljudvärde representeradt i runans namn, sammansatte man det gamla runenamnet *eolh* med *secg*, till *eolhsecg*, hvars *hs* gaf uttalet *x;* slutligen fick det meningslösa *eolhx* ensamt gälla som runans namn. Sitt antagande, att **elhjaz* varit runans ursprungliga namn, stöder Wimmer *Run. Opr.* 201 f. ytterligare genom anförande af att runans utvecklingsform i den yngre runfuthorken ᛦ ej sällan användes i betydelsen *e*, hvilken användning Wimmer anser härleda sig från att runans ursprungliga namn började med *e-*.

Efter mitt förmenande är Wimmers slutsats med afseende på runans ursprungliga namn oriktig.

Därvid att fe. *eolh*, mht. *ëlch* näppeligen låta förena sig med grundformen **elhjaz*, som borde utveckla sig till **ilhjaz*, vill jag ej fästa mig, då detta är oväsentligt för frågans bedömande och afhjälpes af en annan grundform. Men hufvudorsaken till Wimmers efter min åsigt felaktiga slutsats är, att han ej tagit någon hänsyn till det gotiska bokstafsnamnet *ezec*. Detta uppfyller fullkomligt den fordran, att runans ljudvärde skall finnas i runans namn och Kirchhoff, *Das goth. runenalphabet* s. 47 har med rätt betonat denna omständighet, ehuru han ej lyckats finna någon tydning af namnformen.

Detta got. *ezec* är altför likt det fe. *secg* för att ej vara identiskt med detsamma. Runans namn betydde altså ursprungligen »starrgräs» och det fe. förslaget *eolh-* kan, som W. Grimm, *Über deutsche Runen* s. 241, riktigt förmodar, ej beteckna annat än någon särskild art af starr-

gräs. För uppkomsten af denna tillsats till det ursprungliga runenamnnet *secg* synes den ofvan anförda förklaring vara den naturliga, som Wimmer lemnat för tillfogandet af det enligt hans förmenande oursprungliga *secg*; sedan runan fått ljudvärdet *x*, kände man behof att uttrycka detta i runenamnet och afhjälpte behofvet genom denna sammansättning af det ursprungliga runenamnet.

För de båda *e* uti det got. *ezec* uppvisa de öfriga gotiska orden i denna handskrift motsvarigheterna *i*, *ai*, *ê* i normalgotisk beteckning som möjliga. Sammanställningen med fe. *secg* omöjliggör *ê* och förlikar sig egentligen blott med *e*. Efter *cg* i *secg*, bekräftadt af e. *sedge*, *seg* och t. *segge*, kan *c* uti *ezec* väl ej vara annat än en fornhögtysk beteckning för *gg* och förutsätter altså att den fornhögtyske öfverflyttaren af de gotiska bokstafsnamnen kommit till insigt om den dubbla betydelsen af got. *gg*. jfr Kirchhoff s. 22. Jag antager altså, att bokstafsnamnet *ezec* hos Vulfila skulle skrifvas **izigg* och ändelselöst, vara neutral a-stam, urgermanskt **izéggo*.

Ur denna grundform kan det fe. *secg* icke hafva uppkommit. Jämte denna längre stam måste i ordets böjning en kortare stam **séggo* hafva funnits, ur hvilken fe. *secg* utgått. Sedan denna kortare stamform förträngt den längre stamformen, erbjöd runenamnet intet vidare stöd för runans ljudvärde, utan runtypen hemföll åt godtycklig omtydning. Sålänge som runan fann användning i betydelsen *z* eller *r* i fornengelsk runskrift, bör det gamla namnet hafva lefvat kvar.

Det är ej sällsynt, att i den urgermanska böjningen olikstafviga stamformer vexlade. Ett antal dylika fall har jag påpekat i Bezzenbergers *Beitr.* x, 182 f. Af analogien med dessa vinner det här gjorda antagandet af olikstafviga stamformer inom böjningen ett visst stöd, ehuru jag visserligen ej vet något fall förut vara uppvisadt, där den fakultativa stafvelsen står i början af ordet. Af en till-

fällighet har jag stött på ett fall, som synes vara ett motstycke till det-här föreliggande. I den northumbriska interlineaversionen af evangelierna, Durham book, förekommer Math. c. VI, 16 »hypocritæ» återgifvet med *legeras* † *godes esuicæ* och c. VII, 5 »hypocrita!» glosseradt *ðu esuica*. Detta north. *eswica* synes böra förhålla sig till fe. *swîcan* och därmed beslägtade liksom got. *ezec* förhåller sig till fe. *secg* och dess antagligen icke hufvudtoniga *e*-kan mycket väl återgå på ett urg. *i*-, som måste förutsättas, vare sig det är gammalt eller återgår på ie. *e*.

Det nordiska namnet på runan ᛦ *ýr* »båge» är däremot oförenligt såväl med den af Wimmer, som den af mig antagna ursprungliga formen af namnet. Wimmer, *Run. Opr.* s. 200 har därför med rätta antagit, att detsamma är ett lån från fornengelska runraden, närmast föranledt af likheten i form mellan den fe. runan *y* och ᛦ.

Antagandet af ett fe. *yr* »båge» stöder sig blott på ordets förekomst i den fornengelska runesången som namn på *y*-runan och tvifvel hafva framstälts, huruvida de om namnet diktade verserna tilläte att antaga denna betydelse, som jämförelsen med det nordiska runenamnet lägger nära. Rieger har förnekat denna betydelsen, Wülcker, *Grundriss zur Geschichte der angelsächsischen Litteratur*, Leipzig 1885, s. 158 f. refererar och vederlägger hans skäl och deri måste man i alla fall gifva Wülcker rätt, att *yr* »båge» passar mycket bättre än den betydelsen »ora, uncia», som Rieger antagit, hälst när därtill kommer, att »uncia» heter *yre* icke *yr*. Riegers mening var att runesångens verser skulle syfta på prydnader bestående af på snören hängande guldbrakteater. Jag anser således, att innehållet af runesångens strof sammanhållet med namnets betydelse i den nordiska futhorken, gör den för runenamnet *yr* antagna betydelsen »båge» ganska säker.

Det slutande *r* uti det fe. *yr* kan tydligtvis icke gå tillbaka på ett i urgerm. tid utljudande *z*, emedan det

urgerm. *z* måste falla bort i denna ställning i det fornengelska urspråket. Två möjligheter för dess uppkomst återstå derefter. Antingen är det ett af urg. *z* uppkommet *r*, som genom fe. vokalbortfall kommit i slutljud, som fe. *går* af **gaizo-z*, eller är det ett urg. *r*. En uppkomst af förra slaget synes visserligen kunna lösa en del svårigheter, men föga vore i själfva värket vunnet därmed och betydelsen »båge» pekar hän till urg. *r*.

I Northumberland befinna sig de flesta fornengelska runminnesmärken och på dessa förekommer runan *yr* ofta med sitt ljudvärde *y*. Runans namn måste altså äfven i north. dialekt hafva börjat med *y*. Betydelsen »båge» hänvisar på den ordgrupp, hvartill lat. *arcus* hör. Denna ordgrupp återfinnes i germanska språk uti fe. *earh* n. »sagitta, telum», formelt identiskt med det l. *arcus*, hvilket väl äfven i det närmaste gäller om isländ. *ör* f. »an arrow,» samt afledningen got. *arhwazna* f. »pfeil», se Kluge, *Etym. Wb. d. deutschen Sprache*, »Pfeil. Det vs. *earh* skulle north. äfven heta *earh*, en i-omljudd form däraf gåfve visserligen vs. **yrh*, men north. **erh* se Sievers. *Ags. gr.* § 97; § 159,1. Endast ett annat afljudsstadium tillfredsställer, ett urg. **urhi-* allena gifver i alla fe. dial. utom kent. **yrh*, *yr*. Fornn. *yr* anser jag vara en senare biform till **yrh* som *fear* till *fearh*, *feor* till *feorh* m. fl. se Sievers, *Ags. gr.* § 242, anm. och § 218. Det synes mig altså, att man drifves att antaga en stam **urhi-*, eller möjligen **urhiz-*; hvilketdera, kan ej afgöras och är skäligen likgiltigt. Hufvudsaken är att i-omljud af *u* måste föreligga. Ordgruppen l. *arcus* med slägtingar synes böra föras till fi. *árcati* »stråla glänsa» kaus. *arcáyati* hvars rot Grassman angifver som »*arc, ṛc*» »in Bewegung setzen, abschiessen». A. V. 1, 2, 3, wo es vom Abschiessen des schwirrenden Pfeiles gebraucht wird». Man jämföre hos Klug. *Etym. Wb.* Strahl, fht. *strâla* f. »Pfeil, Blitzstrahl», samt t. *Strähle*. Den indiska roten uppvisar det förutsatta afljudet, afljudsstadiet fi. *ṛc* bör

germ. gifva *urh-. I lat. föreligger kanske ett dylikt afljud mellan *arca* och *urceus*.

Det är tydligt, att detta ord äfven nordiskt skulle hafva *r*, icke *ʀ*, och således ej ägna sig att återgifva det af urg. *z* uppkomna *ʀ*. »Båge» heter isl. *ýr*, gen. *ýs*, ack. *ý* och visar sig altså hafva *ʀ*. På grund af detta har Wimmer, *Run. Opr.* s. 199 f. sammanstält irl. *ýr* med gr. *ἰός* »pil» af **ἰϝός*, af hvilken grundform nog ett isl. *ýr* synes kunna uppstå. Men denna etymologi synes mig högst betänklig. Visserligen är det af mindre vigt, att denna beteckning för »pil» blott är uppvisad ur grekiska och ariska språk; men att det fe. och det nordiska ordet för »båge» då alldeles måste skiljas, gör, att jag måste förkasta denna härledning. Öfriga benämningar på detta område äro i allmänhet båda språken gemensamma t. ex. fe. *earh*, isl. *ör*, fe. *boga*, isl. *boge*; fe. *flâ*, *flân*, isl. *fleinn*. Jag antar altså att det isl. *ýr* är formelt identiskt med det fe. *yr(h)*. Äfven nordiskt skulle en stam **urhi-* kunna utveckla sig till **ýr*, genom den förlängning af vokalen, som stundom inträder, då *h* fallit bort efter *l*, *r*, se Noreen, *Altisl. u. altnorw. gr.* § 105, 4. Sedan en dylik form *ýr* uppstått, är dess analogiska omformande till *ýʀ* en mycket naturlig sak och genom att fattas som flexiviskt, kunde detta *ʀ* komma att saknas under böjningen, gen. *ýs*, ack. *ý* o. s. v. Jfr den analoga öfvergången af *r* till *ʀ* i nom. sg. af slägtskapsorden, runornas **faþiʀ**, **broþiʀ** o. s. v.

Wimmer, *Run. Opr.* 200 påpekar, att namnet *yr* förekommer som namn på den nordiska runan redan i *Abecedarium nordmannicum* från 800-talet och sannolikt äfven, ehuru osäkert, förutsättes uti futhorken från Maeshowe, men tror dock icke, att namnet *ýr* kan hafva upptagits på en tid, då runan ännu var i fullt bruk som slut-*ʀ*, utan förmodar, att abecedariets *yr* inkommit genom missförstånd under inflytande af fornengelska runraden. Wimmer synes öfverhufvud icke erkänna möjligheten af att

tvänne namn för samma runa kunna hafva funnits jämte hvarandra. Ett sådant antagande innebär dock intet orimligt och för *óss*-runans vidkommande finnas bestämda vittnesbörd därom. Den fornnordiska runesången visar sig genom versen: ᚼ *er (leið) flestra ferða (ferill)* känna runans namn i den från fe. upptagna formen *óss*, den fornnordiska runeramsan förutsätter däremot, att *áss* »gud» är runans namn, hvilket framgår af verserna:

ᚼ *er aldingautr*
ok ásgarðs jöfurr
ok valhallar vísi.

Om runesång och runeramsa se K. Kålund, *Småstykker, udgivne af Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur* København 1884. Dessa båda benämningar måste väl antagas hafva muntligen fortplantats jämte hvarandra, innan de nedskrefvos och innehållet af runkvädenas minnesverser har varit det, som höll de båda namnen vid makt. Runeramsan har utom detta äldre namn på óss-runan andra märkliga kännetecken på hög ålder, som Kålund påpekar p. a. st. s. 21. Runan ᚦ visar sig äga sitt äldre nordiska namn *þurs*, ej det fe. *þorn* och runan ᛉ har bevarat sin gamla plats framför ᛚ, hvaremot de flesta futhorker af senare datum hafva ordningsföljden ᛚ, ᛉ. Till dessa ålderdomligheter kan alliterationen mellan *u*- och *v*- uti versen *ok ungsamligr viðr* i halfstrofen om ᛒ läggas. Bugge, *Småstykker* 4, s. 112 (1885) förmodar dock *vegsamligr* »prægtig» för *ungsamligr*, som ej för öfrigt är funnet i isl. I betraktande af dessa tecken på ålderdomlighet hos runeramsan är dess vittnesbörd om förkomsten och betydelsen af runenamnet *ýr* af stor betydelse och synes mig göra högst sannolikt, att namnet *yr* äfven uti *Abeced. nordm.* är det af nordborna brukade namnet. Att runeramsan förutsätter runans namn vara *ýr* och betyda »båge» framgår af verserna:

ᛉ *er bendr bogi*
ok ó-brotgjarnt (*brotgjarnt* Bugge, *Småstykker* 4, s. 112) *jarn ok fífu farbauti.*

Denna halfstrof synes böra öfversättas: »*ýr* är spänd båge och hållfast (skört) järn och den som slungar pilen i väg». Ordet *farbauti* m. uppgifves af Egilsson *Lex. poet.* betyda »gigas, pater Lokii (qs. navem confringens *far*, *bauti*)». På detta ställe synes *far-* kunna hafva samma betydelse som i isl. *far-beini* m. »furthering one's journey», *far-bann* n. »a stoppning of trade». Bugge p. a. st. tyder helt enkelt: *fífu farbauti* »Pilens Jætte», Forklaring af *ýr* i Betydning »Bue». Öfversättarne af runenamnen till latin i cod. A. M 687 d. 4:to, i hvilken handskrift en uppteckning af runeramsan finnes, återgifver *ýr* med *arcus*.

Så snart man medgifver möjligheten af att samma runa kunnat hafva tvänne namn, finnes äfven med Wimmers uppfattning af det ursprungliga runenamnets lydelse intet hinder för antagandet, att lånet af det fe. runenamnet *yr*(*h*) skett redan på 800-talet. Att runans namn då var *yr*, derför talade namnformen i *Abeced. nordm.* Runans användning i betydelsen *ʀ* passar såväl till det gamla som det nya namnet och visar altså ingenting. Att runan länge ägde det gamla namnet, slöt Wimmer, *Run. Opr.* s. 201 f., af att typen ᛦ uti runinskrifter från den egentliga runstensperioden, 900- och 1000-talen, understundom användes som tecken för *e*- och *æ*-ljud.

Den uppfattning af runenamnets ursprungliga lydelse, som jag framstält, medgifver fullkomligt samma slutsatser. Runenamnets urg. form var enligt mitt förmenande **izéggo-* som urnord. skulle gifva **iʀegga*. Huruvida det urnord. ordet bibehållit den urg. betoningen eller icke, kunde synas omöjligt att afgöra. Då emellertid i de germ. språkens särutveckling tendensen att förlägga hufvudtonvigten till ordstammens första stafvelse är i ständigt tilltagande, är en form **iʀegga* med hufvudtonvikten på första staf-

velsen i och för sig sannolik. Utan denna accentflyttning borde den obetonade begynnelsevokalen hafva bortfallit i nordiska språk.

Att namnet kvarlefvat och börjat med *i*- vill jag sluta af samma användning af runan **ᛆ** till beteckning af *e*- och *æ*-ljud, som Wimmer ansåg tyda på att det af honom antagna ursprungliga namnet **elhjaz* fortlefvat. Började runenamnet på *i*-, skulle det tydligen ock kunna beteckna *e*- och *æ*-ljud såsom runan *iss* betecknar både *i*, *e* och *æ*-ljud.

Wimmer anför endast fall, å hvilka **ᛆ** brukas som tecken för *e*- eller *æ-ljud* och dessa förena sig väl med hans teori om namnet **elhjaz*. Men fall finnas ock, då **ᛆ** begagnas för *i*-ljud. Yla-stenen L. 288, B, 570, *Upl. Fornminnesfören. tidskrift* I, h. III, s. 55 har ristningen **ranbᛆarn + lᛆt + rasa + stan + aftᛆ + saur + sanᛉ · uᛆhᛆalm · nuk · fullhᛆ · frihas · arfᛆ · ustain ·** Inskriften är här återgifven efter teckningen i B, hvarifrån L. och U. F. afvika genom *auk* för *nuk*. U. F. öfversätter: »Rannbjörn lät resa sten efter sin svärfader (?) Vihjelm och Folke (?)..... hans arfvinge Östen», samt anmärker, att inskriften påtagligen är oriktig, men rättelse att vänta af R. Dybeck hänvisande till dennes Runa V, s. 76. Denna skrift har ej varit mig tillgänglig. Att framställa och motivera en från U. F. afvikande tolkning skulle föra för långt; i de punkter, hvarom här är fråga, anser jag den gifna öfversättningen riktig. Inskriften begagnar **ᛆ** = *i* uti **-bᛆarn**, och **-hᛆalm** samt sannolikt uti slutstafvelserna i **fullhᛆ**, **arfᛆ**. Denna användning af **ᛆ** som runan **I** kan antagas i **lᛆt**, **uᛆ-**, men funktionen **R** har **ᛆ** sannolikt i **aftᛆ** andra runstenars **aftR**. Stora Ängby-stenen, L. 372, Dybeck fol. II, 28. *Uplands Fornminnesförenings tidskrift* I, h. II, s. 16 har följande inskrift: **þᛆirutr + lᛆt + rnesn + stnea + iftᛆr + birn + fnþur + ᛆkᛆkriþnr + hna + onr + irfᛆkᛆ + uᛆþa ______ riþ || kirrᛆtu.** Denna text är gifven efter Dybecks teck-

ning. Runorna ᚼ **n** och ᛅ **a** hafva bytt roll och öfverallt, där uti ofvanstående text **n** på grund af runans form står skrifvet, får **a** insättas med hänsyn till runtypens funktion utom i **birn**, hvars **n** väl har ljudvärdet *n*. Dybecks text och U. F. återgifva runtyperna efter deras funktion. Dessutom afvika de genom att återgifva fjärde runan från slutet med **s** ej **r** som teckningen synes utvisa. U. F. öfversätter; »Theirutr lät resa sten efter Björn, Ingerids fader, han var Vedes (?) arfving....», samt anmärker, att inskriften är både svårläst och svårfattlig. Äfven här är en utförligare diskussion af inskriften öfverflödig; för vårt närvarande spörsmål är densamma tillräckligt klar. Ristningarne **ᛆkᛆkriþnr**, **irfᛆkᛆ** synas mig afgjordt visa att ᛆ här företrädesvis har **i**-runans funktion. Den förra vore ett fsv. *Ingigriþar*, gen. sg. fem. Det senare transskribera Dybeck och U. F. **irfekr**, men säkert med orätt. Då fsv. *arvinger* är en sällsynt biform till *arvingi*, *ærvingi*, se Schlyters ordbok till samlingen af Sveriges gamla lagar och Rydqvist III, 9, och då hvarken Oxford-ordboken eller Fritzner upptaga någon stark form af detta ord, böra vi antaga, att här det svaga fsv. *ærvingi* föreligger och detta ord gifver altså tvänne exempel på att typen ᛆ användes med ljudvärdet *i*. Dess användning i sista stafvelsen af **iftᛆr**, hvarest stungna runor mycket sällan förekomma, bekräftar detta ytterligare. Äfven af den besynnerliga inskriften å en sten vid Tumbo, L. 988, B. 758 göres bruket af ᛆ, som **i**-runa högst sannolikt. Inskriften lyder enligt B. : **ui**... **n** + **baiiᛆ** + **iþʀᚼ** + **ᛆftᛆ** ______ **ruþur**. **isᛆn** + **þuþᛆ** + **kᛆkum** + **þuiᛆ** + **iuk** + **uin** +. De tvänne första orden äro i Bautil mycket vanstälda, det följande tydligt. Det tredje ordet är sannolikt **þisa**, »*þensa* denna», en samstafva runa **is** har fått utseendet ʀ. Det följande torde kunna transskriberas: *æftiʀ* — (*b*)*róður sinn dauðr i Grikk*(*i*)*um. Tóli* (*h*)*iugg* (*h*)*ælli* och öfversättas: »efter — sin broder, död i Grekland. *Tóli*

högg hällen». Typen **ᛦ** är här använd i sina båda betydelser **i** och **R** på så sätt, att **iR**, **Ri** och **ri** äro uttryckta blott med **ᛦ**. Det begynnande **þ** uti **þuþᛦ**, **þuLᛦ** är en form af **t**-runan. Denna form står på platsen för runan *Týr* uti Odensåker-futhorken L. 1984 och som en dylik formell varietet af typen **ᛏ** är väl ock typen **þ** att fatta i ristningar sådana som **sþin** »sten» L. 1122, Wiede, *Östergötlands runurkunder* nr 55, **ifþi** »efter» L. 1582, Torin, *Westergötlands runinskrifter* nr 16, **sikmunþr** *Sigmundr* L. 1082, **uskulþik** : **þᛦa**(*bin*) L. 827 B. 669, om Liljegrens utfyllning af det felande är riktig, *óskyldig*(*t*) *dre*(*pinn*), **þruknaþi** »drunknade» L. 1055, som dock är något osäkert, se G. Stephens, *Some runic stones in northern Sweden from the papers of the late prof. d:r Carl Säve* s. 35. Ristningen **is** för **s** uti **isᛦn** har många motstycken t. ex. **isin** »sin» L. 603, **istain** »sten» L. 418, 467, 647, **istin** »sten» L. 722, 723 o. s. v. Ristningen **uln** har jag återgifvit med *hælli*. Det hos Stephens I, s. LXVII afbildade runalfabetet på den isländska stolen uppvisar denna typ **ᚼ** på platsen för **e**; och den stungna **e**-runa uti **bero** på Burseryds klocka samt **i** uti **gørthi** på Burseryds-funten hafva ett snarlikt utseende. Jfr uppgiften om Odensåker-futhorkens **i**-runa här nedan. Runan **u** uti **uln** fattar jag som **l**, se nedan, och det ljudvärde (*h*)*ælli* »häll» som erhålles, är just, hvad man väntar. Den anakolutiska konstruktionen af *dauðr* i nom., ehuru dess hufvudord står i ack. sg. är ingalunda allenastående. Så finnes **þialfr**, L. 40, **sigrutr** L. 162, **kuþrikr** L. 179, **süktrükR** L. 369 m. fl. brukade som ack. sg. Måhända började ock här anakoluten redan vid det förlorade namnet, om det sista **u** uti **ruþur** fattas som **u** i **uln** gifver denna ristning nom. sg. *bróðir*. Denna inskrift intygar bruket af **ᛦ** såsom **i**-runa i betydelsen *i* genom **þuþᛦ**, som måste vara *dauðr i*, och **kᛦkum** *Grik*(*i*)*um*. Den senare fsv. formen *Grēkar* Rydqvist VI, 164, har förvisso ej varit i bruk under runstensperioden, utan blott den

äldre formen *Grikir*, *Girkir*, isl. *Grikkir*. Detsamma som dessa fall torde ock **sɪʌn** *sinn* visa, ehuru uttalet *e*, *æ* skulle kunna förmodas på grund af den forngutniska vokalisationen *senn* jämte *sinn*, Rydqvist, II, 489.

Samma vittnesbörd som dessa inskrifter anser jag dem afgifva, som begagna en typ ᚢ **u** i betydelsen af **i**. Redan den sist behandlade inskriften vid Tumbo, L. 988 äger efter min mening ett sådant *fall* **u** uti **uln** (*h*)*ælli*. Förekomsten af **u** ᚢ i betydelsen af runan **ı** uti denna inskrift, där ock ʌ förekommer i samma betydelse, anser jag vara betecknande för uppkomsten af typen ᚢ **u** i denna användning. Detta ᚢ **u** är tydligen intet annat än en halfvering af ʌ, och ʌ, ᚢ förhålla sig till hvarandra på samma sätt som runparen ᚼ : ᛅ, ᚾ : ᚽ, ᛏ : ᛐ : ᛏ, och till och med ᛘ : ᛙ på några gotländska runstenar, Stephens I, 148. Dessa fall, då runan ᚢ **u** användes som **i**-runa, torde väl vara ungefär lika talrika, som de, i hvilka ʌ brukas i denna användning. En sten vid Sigtuna L. 10 har enligt teckning och text hos Dybeck fol. II, 189 **þauR** *þæiR* »de», Gefle-stenen, L, 1049, har efter teckningen i B. 1101 på ett stycke, som enligt Wiberg, *Gestriklands runstenar* II, 5 nu är bortslaget, ristningen **suain · ukosmunrtþaumarkaþu**, hvilket synbarligen är: »*Svæinn* och *Ásmundr* de ristade». Då det med säkerhet synes kunna antagas, att ingendera af dessa ristare varit feminin, får man ej antaga, att **þau** är nom. pl. neutr., det måste vara en form af nom. pl. mask. Då antagandet af en form utan **R**, likt got. *þai*, synes mig betänkligt, förmodar jag, att **u** äfven här skall läsas som **iR** liksom ʌ å den ofvan behandlade Tumbostenen, L. 988. Därigenom erhållas den vanliga formen *þæiR*. Äfven andra ristningar af *Ásmundr* visa detta bruk af **u**-runan. En sten vid Måstad, L. 89, B. 366, Dybeck fol. I, 139, *Uplands Fornm.-fören. tidskr.* I, h. III, s. 16 uppvisar: **osmuntr rusti runoR** *Ásmundr rísti rúnaR*, enligt teckning och text hos Dybeck och i U. F.

Däremot visa B. och L. **risti**. I fråga om Ångeby-stenen i Lunda sn. Upland hafva däremot L. 525 och B. 28 **in osmuntr markaþu** *en Ásmundr markaði* »och Á. ristade», men Dybeck fol. I, 160 angifver **markaþi**. På en af *Ásmundr* ristad sten på Holms kyrkogård, förekommer enligt L. 756, ristningen **abtur** »efter», men har af Dybeck fol. I, 122 rättats till **abtiR**, hvilket äfven U. F. I, h. I, s. 40 har. Äfven på en småländsk runsten, L. 1282, B. 931, förekommer pt. **rusti** *rísti*. Den ena inskriften på klippan vid Eds kyrkostig, L. 397, B. 166, Dybeck fol. II, 46, *Uplands Fornm.-fören. tidskr.* I, h. III, s. 25 lyder: **runa . rista . lit . rahnualtr . huar . a . kriklanti . uas . lisforunki.** I denna inskrift erbjuder **huar** svårighet. Uttolkarne hafva sökt komma från denna på olika sätt. L. upplöser ristningen till **han var**; U. F. anser, att **huar** är pt. *var* af *væra, vara* med oriktig tillsats af **h**, men anmärker dock som besynnerligt, att omedelbart derpå den äldre formen af detta pt. sg. *vas*, **uas** förekommer. Jag anser prof. Bugges mig meddelade tolkning af detta ställe vara den riktiga. Enligt denna kommer ristningen att transscriberas: *Rúna rísta lét Ragnvaldr hiar, á Griklandi vas li*(ð)*sforungi* och öfversättas: »Här lät *Ragnvaldr* rista runor, i Grekland var han krigarhöfding». Uti **huar** *hiar* brukas alltså **u**-runan som tecken för **i**-ljud. Att **u** användes som **i**-runa, utvisar äfven **askur** å en runsten vid Slaka kyrka, Wiede, *Östergötlands runurkunder* nr 81, som väl ej kan betyda annat än namnet *Ásgæirr*. På runstenen vid Vituls äng L. 196, B. 397, *Uplands Fornm.-fören. tidskr.* I, h. V, s. 73 förekommer **Kitulbiarn** *Kætilbiarn*, och på Herrestads-stenen L. 1420, B. 1159 **Kutilau**, ett kvinnonamn, förmodligen *Kætiløy*. Till dessa sluter sig ristningen **ʎskul** L. 1172, Wiede, *Östergötlands runurkunder* nr 184, som måste vara fsv. *Æskil* och särskildt är märkligt, emedan det liksom Tumbo-stenen L. 988, uppvisar både **ʎ** och **u** i användningen som **i**-runa. Rotsunda-stenen

L. 369, B. 144 har **süktrükr** *Sigtryggr* och dermed öfverensstämmer ack. sg. **sutriku** L. 1549 Thorsen I, s. 43. **Sigtryggv* eller **Sigtriggv* (?), och gen. sg. **sukruþar** L. 984. Måhända hör ock en del af de understundom förekommande ristningarne **uft, ufti, uftiʀ, üftiʀ, utiʀ, auft, aufti, auftr** för *æft*, *æftiʀ* hit. Wimmer, *Run. Opr.* s. 253, 261 återgifver en dylik ristning **auft** med *øft*, hvilket skall vara en sidoform till *æft*, som emellertid synes vara temligen sällsynt, se Rydqvist, IV, 98, V, 107 och Schlyters ordbok till lagarne. Ännu flera fall skulle kunna anföras, där runan **u** brukas som **i**-runa, ehuru ej alla lika oomtvisteliga, som jag anser dessa vara. Äfven om en eller annan af dessa ristningar skulle kunna uppvisas vara felläst, synes det mig dock, att de fall, i hvilka runan **u** brukas som **i**-runa, äro altför talrika för att man ej skulle nödgas erkänna tillvaran af detta bruk. Medgifves denna användning af **u**-runan, synes den naturligaste förklaringen därför vara den gifna, att typen i själfva verket ej har något med runan *úr* ᚢ att skaffa, utan utgör en halfveringsform af ᛦ i samma användning.

Att denna typ icke är något tecken särskildt för *e*- och *æ*-ljud, utan verkligen uppfattades som en funktionell biform till **i**-runan, synes framgå af vissa forntida runrader, som hafva en utvecklingsform däraf på **i**-runans plats. Ulleröds-futhorkens **i**-runa ᛏ kan väl näppeligen fattas på annat sätt och futhorken från Odensåker L. 1984 har ⸭ på **i**-runans plats, hvilken typ äfvenledes torde utgå från ᛦ. Man kan ej inse, hvarifrån den kvistlösa **i**-runan eljest skulle hafva erhållit sina kännestreck, uti runrader, som ej visa spår af kännedom om de stungna runorna. Ulleröds-futhorken har jag sett afbildad i en handskrift i Statens Historiska Museum af G. Djurklou, *Bidr. till Ö. Vermlands antiqvariska topografi*, pl. XXXVI och Odensåker-futhorken uti Liljegrens *Fullständiga Bautil* därsammastädes. Ulleröds-futhorkens ᛏ som **i**-runa synes före-

finnas uti ristningen **frauktR** Dybeck 8:vo 28, hvilken med denna uppfattning kan tolkas som det vanliga namnet *FrøygæiR(R)*. Under Odensåker-futhorkens **i**-runa hör kanske en del af de fall, i hvilka **a**-runan synes begagnad för **i**-runa, ristningar som **stan, rasa** L. 669, som förekomma ganska talrikt.

De ofvan anförda intygen för att typen ᛣ och dess halfveringsform ᚢ uti inskrifter brukas för att beteckna **i**-ljud samt att dess afläggare uti futhorken sättas på **i**-runans plats, anser jag alltså göra sannolikt, att runans inhemska namn började med *i*-.

Mot detta antagande synas mig tvänne omständigheter kunna anföras.

Hos Stephens III, 10 f. meddelas några nordiska runrader ur sena iriska handskrifter, och dessa runrader äro delvis åtföljda af runenamnen återgifna med irisk ljudbeteckning, I tvänne af dessa finnes *eir* angifvet som namn på runan ᛣ, och prof. Bugge har påpekat för mig, att detta i nordisk ljudform skulle vara **er*. Altför stor vigt synes dock ej böra tillmätas denna främmande uppteckning, som likväl torde äga en viss ålder, då ordningsföljden **m, l** är bevarad. För öfrigt skulle i alla fall få antagas, att de ombildat det nordiska tvåstafviga namnet till enstafvigt. Å andra sidan skulle de kunna anföras som bekräftelse på en del af det, som jag i det föregående sökt bevisa, enär somliga af dem uppvisa den ofvan anförda halfveringsformen ᚢ på platsen för ᛣ. Möjligheten att det iriska *eir*, nord. **er*, vore den gamla **e**-runans namn, urnord. **ehwaR*, är åtminstone värd att öfverväga. Visserligen motsvaras urn. **ehwaR* af isl. *jór*, men **ér*, äldre **éR*, vore väl dess ljudlagsenliga utveckling. Sedan *jór* blifvit förherskande och betydelsen af **éR* fallit i glömska, skulle ljudlikheten kunnat associera **éR* med **iRegg*.

Den andra invändningen mot mitt antagande af runenamnets form, urn. **iRegga* kan hämtas från den för isl.

gällande ljudlagen, att *ĭ* öfvergår till *ĕ* framför *R* uppkommet af urg. *z*, klingande *s*, se Noreen, *Altisl. und anorw.* gr. § 77, 2 och *Arkiv.* I, 178. De på dessa ställen anförda fallen af denna ljudlags verkan äro: 1 pl. *erom* wir sind, *mér* mir, *þer*, *ðér*, dir; *sér* (got. *sis*) sich, *vér* wir, *ér* ihr, *sér* du seist. Ljudlagen synes först vara uppstäld af Sievers, *Beitr.* VI, 571.

Antagandet af en dylik ljudlag synes mig icke vara berättigadt.

Att denna ljudlag icke gäller för de obetonade stafvelserna vid *i*-omljudstiden, framgår af att omljudsverkande *i* äfven finnes framför *R* t. ex. pl. *nætr*, got. *nahts*, komp. *lengri*, got. *langiza*. Samma mening hyser ock Schagerström, *Arkiv* III, 143. Däraf följer, att den antagna öfvergången *i* till *e* framför *R* åtminstone kronologiskt ej är samordnad med öfvergången *u*, *ú* till *o*, *ó* (*ø ǿ*) framför *R*, äfven i obetonad stafvelse, med hvilken Noreen, *Arkiv* III, 178 ställer den i närmaste samband, enär den senare måste vara fullbordad före *R*-omljudet. Vi veta visserligen intet om *R*-omljudets kronologi, men hafva ej anledning att antaga detsamma hafva inträffat senare än *i*-omljudet. Under antagandet af ljudlagen *i* till *e* framför *R* äro vi alltså hänvisade till följande alternativ: antingen måste öfvergångarne *ĭ* till *ĕ* och *ŭ* till *ŏ* framför *R*, som af Noreen antagas vara likartade, antagas samtidiga, och då måste de likartade ljudlagarne *i*-omljud och *R*-omljud kronologiskt skiljas, eller måste dessa senare antagas samtidiga, men de förra till tiden skiljas. Att antaga, det ej *i*-omljudet och *R*-omljudet inträffat samtidigt, synes mig synnerligen betänkligt; jag skulle altså närmast vara böjd för det senare alternativet. Därmed bortfaller ock den egentliga styrkan i det stöd för öfvergången *i* till *e* framför *R*, som öfvergången *u* till *o* framför *R* lemnar. Men öfvergången *u* till *o* framför *R* lemnar intet stöd för antagandet af ljudlagen *i* till *e* framför *R*: det följer ej af sig själft, att

R skall förvandla *i* till *é* därför att det förvandlar *u* till *o*. Att vid den urgermanska lagen om *a*-omljud, Noreen *Gram*. § 55, 56 och urnordiskt genom inflytande af *h*, Noreen *Gram*. § 77, *i* och *u* behandlas lika, bevisar intet för detta fall, enär de ljud, från hvilka inflytandet vid dessa ljudlagar utgår, *a* och *h* hafva det gutturala läget gemensamt, *R* däremot bildades palatalt eller dorsalt, Noreen *Gram*. § 18, eller alveolart, Hoffory, *Arkiv* I, 42. Hvilketdera af dessa bildningssätt man håller för det riktiga, synes för närvarande spörsmål likgiltigt. Det inflytande, som *R* utöfvar på angränsande vokal, har arten af palatalisering, se Noreen *Gram*. § 68; det vore förunderligt, om *i* genom inverkan från detsamma skulle undergå en förskjutning i motsatt riktning.

Sedan jag sålunda tror mig hafva uppvisat det teoretiskt oberättigade i att antaga denna ljudlag, återstår att tillse, huruvida de exempel, som Noreen anför, nödvändigtvis fordra antagandet af densamma.

Mot antagandet af ljudlagen för isl. *vér*, *ér* tala fsv. *vir*, *ir*, och Noreen, *Arkiv* I, 178, har sökt förklara dessa genom inverkan från förutsatta samtidiga biformer med *s*, som got. *weis*, *jus*. Men äfven till fht. *wir*, *ir* finnas biformer, som tyda på gammalt *ē*; Piper, *Die Sprache und Litteratur Deutschlands bis zum zwölften Jahrhundert* s. 398 anför *uuier* från Fragm. theot. samt fornalem. Psalm. 113, 18, 126, 6, hvilka ock hafva *jer* för *ir*. Denna senare form finnes ock skrifven *ger* (*cher*) i de forntyska samtalen. Hos Isidor, Notker och i Memento mori förekommer *er* för *ir*. Äfven i fs. vexla *wi*, *gi* med *we*, *ge*. De isl. *vér*, *ér* synas mig böra bringas under samma förklaring, som kan finnas för de forntyska formerna med *ē*, helst som det af Noreen *Gram*. § 379, anm. 5 anförda isl. *vǽr* visar, att vi ej kunna utgå blott från den af got. *weis* representerade urg. bildningen. Antagandet af ljudlagen *i* till *e* framför *R* på grund af isl. *vér*, *ér* är altså ej berättigadt.

Att på samma sätt direkt påvisa utomnordiska motsvarigheter med *ē* till isl. *mér*, *þér*, *sér* låter sig ej göra; dock har Tatian en gång *mer* enligt Piper. Men kan *é* förekomma i nom. sg. *ék*, hvartill Brenner, *Litteraturblatt für germ. und roman Philologie* 1885, s. 54 slutit från nyisl. *jeg*, så torde det ock kunna tänkas i de öfriga formerna med gammalt *e*. Min mening om dylika långvokaliska biformer till eljes kortstafviga ord har jag uttalat i en uti *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige* under tryckning varande afhandling *Runverser*, inskriften nr 29, not 13.

Med orätt synes Noreen uppföra 2 sg. pres. konj. *sér*, du seist, under denna paragraf, eftersom det ej behöfver höra under denna ljudlag. Got. *sijais* skall nordiskt motsvaras af en tvåstafvig form och en dylik form 3 sg. *séi* antages af Sievers, *Beitr.* VI, 310 på metriska grunder. I min *Fornnordisk metrik* s. 7 har jag satt i fråga, huruvida denna äldre form ej hällre borde angifvas som **sie*, jfr fornlat. *siēm*, *siēs*, *siēt*. Noreen förbinder sannolikt isl. 2 sg. *sér* med det analogibildade 1. *sīs*, fht. *sîs*. I alla händelser kan ej 2 sg. pres. konj. *sér* bevisa öfvergången *i* till *e* framför *R*.

Till slut återstår 1 pl. *erom*, wir sind, som vid första påseende synes särdeles bevisande. Man antager, att den urgerm. böjningen uti pres. pl. från sg. infört *e*, som, då det var obetonadt, måste öfvergå till *i*, på samma sätt som grekiskans *ἐσ-μέν* visar sig vara en analogibildning efter sg. **ἐσ-μι*, som gifvit *εἰ-μί*, jämfördt med fi. pres. pl. *s-más* och dess sg. *ás-mi*. Denna uppfattning finnes uttryckligen angifven t. ex. hos Sievers, *Beitr.* VI, 571. Mig synes den rätta lösningen af svårigheterna i detta presens vara att söka i en förmedling mellan Sievers' åsigt och den af Kluge, *Beitr.* VI, 389, framstälda. Kluge identifierar isl. *erum* med fe. *earon*, north. *aron* och antar den gemensamma grundformen vara ett urgerm. **azum*, **azud*, **azun* och tror således den nordiska formens *e* hafva uppkommit

genom *R*-omljud af *a*. På grund af ofvan anförda skäl anser jag, att isl. *erom* omöjligen kan hafva uppstått af urg. **izum* och därifrån kan ej häller fe. *earon*, north. *aron* härledas. Att med J. Schmidt, *Kz.* XXV, 595 förklara fe. 2 sg. *eart* pl. *earon* ur en från roten *es* helt och hållet skild rot, ie. *er* : *or* måste därefter för mig te sig som ometodiskt. Från min ståndpunkt måste jag fordra antagandet af afljudsvexling germ. *ez* : *az* uti presens af verbum substantivum för att ur den senare afljudsformen afleda north. *aron*, fe. *earon*, 2 sg. fe. *eart*. Att uppvisa motsvarigheter till denna afljudsvexling ur andra språkfamiljer måste jag däremot öfverlemna åt kunnigare. Närmast synes mig afljudet motsvara afljudsförhållandet mellan t. ex. grek. *θε-τό'ς* och l. *facio*, d. v. s. jag anser, att om en motsvarande bildning funnes i grek., skulle den heta **ασ-μέν* och fi. **is̥-más*. Härmed är ock sagdt, att jag ej gillar Kluges vidare utveckling p. a. st., utan anser Sievers' invändningar däremot *Beitr.* VI, 573 fullkomligt befogade. Sievers' invändningar mot Kluges identifikation af fe. *aron* och isl. *erom* kan jag däremot ej godkänna. Att *R*-omljud äfven finnes i fsv., har Noreen sedan dess påpekat i *Beitr.* VII, 434 f. Runinskrifternas **iʀu** kan lika väl föreställa *R*-omljudet af *a* som ett *e* af annan upprinnelse. De »brutna» formerna fsv. *iær*, fg. *ier* pl. *ieru*, Rydqvist, I, 155, Söderberg, *Forngutn. ljudlära* s. 14, 30 bevisa intet. Huru brytning, *iæ*, fg. *ie* skulle kunna uppkomma i sg. af detta pres., inser jag icke, i pl. skulle brytningsformen afgjordt blifva *io*, *iu* som i fg. *iorþ*, *fiugur*, se Noreen, *Altisl. u. anorw. gr.* §§ 83, 85. Då så är, kunna ej dessa former, fsv. *iær*, fg. *ier*, pl. *ieru*, innehålla brytning. Mig synas de böra förklaras som analogibildningar efter pres. konj. på den tid densamma ännu hette **sia*, **sieR*, **sie*, **siem*, **sieð*, **sie(n)*, de regelmässiga motsvarigheterna till den got. pres. konj. jfr ofvan. Jfr hurusom omvändt pres. konj. i fsv. stundom heter *ære* genom inverkan från pres.

ind. Äfven Sievers lemnar fe. *earon*, north. *aron* utan tillfredsställande förklaring. Såsom i det north. *aron* anser jag att *a* uti det någon gång förekommande fsv. *ar* pl. *aru*, Rydqvist I, 155, bör förklaras och antager *a* ursprungligt i pl. och genom analogibildning inkommet i sg. Förklarar man som J. Schmidt, *Kz.* XXV, 593 ombildningen af pres. sg. hafva försiggått efter mönstret af pt. sg. *vas* pl. *våRum*, är *a*-vokalens inträngande i sg. lätt att förstå. Att sg. måste hafva erhållit sin vokalisation från pl., erkänna alla, som yttrat sig uti denna fråga. Inträdet af ʀ-omljud i fsv. pl. *aru* kunde ej äga rum på grund af att formen oftast var syntaktiskt obetonad. De fg. *ir*, pl. *iru* synas mig utgöra det starkaste stödet för åsigten, att *i* öfverginge till *e* framför *R*, enär deras *i*, sammanhållet med de öfriga nordiska språkens *e*-, *æ*-, synes hänvisa på ett isl. *é*. Men, då nu alla forskare antaga, att urg. *i* uppkommet af *e* funnits i sg., torde ej vara vågadt att se detta urg. *i* behållet i fg. sg. *ir* och öfverfördt till pl. uti fg. *iru*. Inskränkte sig ombildningen af pres. sg. efter pret. sg. till ändelserna allena, uppkomme af **imm*, **is*, **ist* blott **is*, **ist*, **is*, och låta vi dessas *s* genom pluralens förnyade påverkan utbytas mot *r*, erhålla vi fg. sg. *ir*, pl. *iru*. En dylik partiel ombildning kan tarfva att stödjas af analogier, och J. Schmidt, *Kz.* XXV, 596 påpekar, att de fornsaxiska och fornengelska formerna just förutsätta en sådan fs. 3 sg. *is*, fe. *is*. Hvad som nödgar J. Schmidt att antaga, att det fht. och fornlågfrankiska *ist* ej är identiskt med got. *ist*, utan en under inflytande af presensflexionen företagen ombildning af 3 sg. *is*, hvilket sjelft utgör en ombildning af den till g. *ist* svarande formen genom inflytande från pt., inser jag icke. Då isl. *ero* uti handskrifter, som skilja det ursprungliga *e* från det genom i-omljud uppkomna, visar sig hafva ursprungligt *e*, kan det icke med Kluge identifieras med fe. *earon*, north. *aron*. Jag antager, att dess *e* öfverförts från sg., innan

ännu *e* uti sg. öfvergått till *i*, hvilken möjlighet ock Sievers uppkastar *Beitr.* VI, 572. Då öfvergången *e* till *i* genom inverkan af ett *i* uti följande stafvelse är till tiden senare än öfvergången af *e* till *i* uti obetonad stafvelse, behöfde ej *e* uti pl. öfvergå till *i*, ehuru obetonadt, och kunde för öfrigt hafva qvarhållits genom analogien från sg. sålänge denna ännu hade *e*. Jag anser sålunda, att ej heller 1 pres. pl. isl. *erom* tarfvar antagandet af att *i* öfvergår till *e* framför *R*.

Då jag sålunda ådagalagt det teoretiskt osannolika uti den af Sievers uppstälda ljudlagen, att *i* öfvergår till *e* framför *R* samt gifvit andra förklaringar för de under densamma hörande fallen, anser jag, att tillvaron af denna ljudlag bör förnekas.

Sedan jag fastställt detta resultat, anser jag mig hafva gjort sannolikt, att runan ᛉ i urgerm. tid hette **izéggo*, hvilket ord betydde »starrgräs» och är bevaradt uti gotiska bokstafsnamnet *ezec*, utträngdes i England af biformen *secg*, men fortlefde länge i Norden som runenamn jämsides med det från England upptagna *ýr*. Som stöd för dubbelheten **izeggo-* : **seggo-* kan utom till det ofvan anförda north. *eswica* hänvisas på förhållandet mellan fs. *idis*, fe. *ides*, fht. *itis* och isl. *dís*.

---

4. Tolkning af några strofer uti den fornengelska runesången.

Den fornengelska runesången är af stor vigt för runforskningen, emedan den utgör ett omedelbart vittnesbörd om huru betydelsen af runornas namn uppfattades af Anglosaksarne själfva. Alldeles klar qväller dock ej denna källa för vår kunskap. Af blotta beskrifningen är stundom svårt att utleta, hvilken betydelse skalden i själfva verket velat tillägga det runenamn, som han besjunger, och vi måste för att vinna visshet jämföra runesångens utsaga med de resultat, hvartill pröfningen af andra källor för vårt vetande om runorna leder. Stundom visar denna jämförelse otvetydigt, att runesångens författare misstagit sig om namnets rätta betydelse. De föregående uppsatserna hafva lemnat exempel på båda fallen.

Under dessa förhållanden har jag känt behof af att underkasta några strofer, hvilkas mening syntes dunkel, en förnyad pröfning.

Tyvärr har ej all den litteratur varit mig tillgänglig, hvari runesången finnes behandlad. Denna litteratur finnes förtecknad hos R. Wülcker, *Grundriss zur Gesch. der angelsächsichen Litteratur* § 371. Mindre vigtig är saknaden af vissa »Ausgaben und Abdrucke». R. Wülckers noggranna aftryck uti *Kleinere angelsächsiche Dichtungen* Halle 1882 s. 37 f. efter Hickes *Thesaurus* I, 135, som efter handskriftens förlust nu utgör vår urtext, är bättre än alla normaliserade texter, och efter detta återgifver jag nedan diktens text. Grupperna »Textbesserungen» och »Übersetzungen» hade det däremot varit önskligt att hafva fullständigt. Öfversättningen hos L. Botkine, *La chanson des Runes* Havre 1879 har ej varit mig tillgänglig. Af öfversättningar har jag altså varit hänvisad till W. Grimm, *Über deutsche Runen* s. 225 f. och J. Kemble, *Archæologia* XXVIII, London 1840, s. 339 f., hvilken senare ej finnes

upptagen hos Wülcker. Därjämte antyder stundom Greins *Sprachschatz* i *Bibliothek der angelsächsichen Poesie* III, IV från W. Grimm och Kemble afvikande uppfattningar. Stundom finner jag ock anledning att citera R. Wülckers glossar till *Kleinere angelsächsiche Dichtungen.*

a. *Râd.*

Strofen om denna runa lyder:

Rad byþ on recyde rinca gehwylcum
sefte and swiþhwæt ðam ðe sitteþ on ufan
meare mægenheardum ofer milpaþas.

Kemble öfversätter afgjordt orätt: »Saddle is in the house to every man soft and very bold, for him that sitteth upon the very strong horse, over the mile-paths». Betydelsen »saddle» har ej *râd* någonstädes. Den hos Grein efter Lye upptagna betydelsen af *râd* »quadriga, rheda», som kunde passa bättre, uteslutes genom det öfriga innehållet i strofen. Betydelsen »equitatio» eller »itio, iter, profectio» hos Grein är det enda som här passar. Grein upptager detta citat under »*râd* 5) übertragen auf die Bewegung der Töne: modulatio», men denna betydelse kan ej stödjas allena på detta ställe, där den är obefogad.

W. Grimm öfversätter visserligen *râd* riktigt, men uppfattar det följande orätt. Enligt honom betyder strofen: »Ritt ist daheim jedem Manne angenehm und stärkend, dem der sitzt oben auf vielkräftigem Ross, über lange Wege».

Det är synbarligen den oriktiga uppfattningen af *on recyde*, som orsakat både Kembles och W. Grimms misstag. Formen *recyde* är dat. sg. af »*räced, reced, recyd* (alts. *rakud*) m. n. ædes, domus, aula» styrd af *on*, och så uppfattas det ock af alla. Misstaget består uti att antaga, att *on recyde* betyder »hemma»; det betyder fastmer »hemåt». Jfr. hos Grein *Sprachschatz* s. 331 bruket af *on* med dat. eller instr., »wo wir *an, in, auf* c. acc. setzen» t. ex. *he hi gelǽdde on leofre byrig and on hâligre* Ps. 77 [44], *me on*

heahsœlum hraðe gebringe Ps. 118 [108] m. fl. Genom denna uppfattning synes en mycket god mening ernås: »Hem är ridten för hvarje man ljuf och hurtig, för honom, som sitter på ryggen *(on ufan)* af kraftig häst långa vägsträckor». Strofen framhåller altså det fröjdefulla i färden hemåt, sannolikt i tänkt motsats till bortfärden, hvars smärtor alla folks poesi, ej minst Anglosaksarnes, ofta behandlar.

b. *Wên.*

I denna form *wên* skrifves vanligen runans namn, t. ex. i Wülckers glossar. Runesångens strof om denna runa lyder:

wen ne bruceþ ðe can weana lyt
sares and sorge and him sylfa hæfþ
blæd and blysse and eac byrga geniht.

Kemble ansluter sig nästan fullkomligt till W. Grimms öfversättning: »Hoffnung braucht nicht, der wenig weiss von Elend (Kemble: That hath but little want), Schmerz und Sorge, und selbst hat Glück und Freude und auch Burgen genug (Kemble: and also the enjoyment of borrows)».

Den första skiljaktigheten mellan W. Grimm och Kemble är blott en skilnad i uttrycket, den andra innefattar en olika uppfattning af *geniht*, hvilket Kemble tillägger en betydelse, som jag hvarken finner hos Grein eller Ettmüller, *Lex. Anglosax.* Grein öfversätter: »*ge-niht* f. n. Genüge, abundantia, ubertas».

Båda fela emellertid efter min mening genom antagandet att *byrga* hör till *burg, burh, byrg byrig* f. »arx, urbs». Redan ur formel synpunkt är gen. pl. *byrga* betänklig, och måhända har det varit tanken på detta eller känslan af att betydelsen »borg» är alldeles omotiverad i detta sammanhang, som förmått Grein att i sin *Sprachschatz* förse citatet gen. pl. *byrga* Run. 8 med frågetecken.

Strofens innehåll utsäges om den, som »känner föga af elände, smärta och sorg och för sin del äger lycka och glädje»; man väntar ett abstrakt substantiv som sidoordnad led till dessa, och man kan icke tilltro skalden smaklösheten att fortsätta med en sådan omotiverad specifikation af lyckan, som det är att äga borgar till fullo.

Ett uttryck som bildar ett lämpligt sidostycke till *blæd and blysse*, vinnes, om man fattar *byrga* som en fe. motsvarighet till isl. *björg* f. 1) »help, deliverance out of need or danger, e. g. feeding the hungry, saving one's life, 2) means of subsistence, stores, provisions, food». Det är denna andra betydelse, som jag anser det fe. ordet här äga.

En motsvarighet till det isl. *björg* f. finnes uti fe.-*beorg* f., men blott som senare samsättningsled: *heáfod-beorg* f. »capitis defensio», *scûr-beorg* f »Wetterdach,» *cin-berg* f. »der das Kinn bedeckende Theil des Helmes.» Den skiljaktighet mellan detta *beorg* och runesångens *byrga*, som består i saknad och tillvaro af i-omljud, kan varsnas hos åtskilliga andra fem. i-stammar. Jämte det i-omljudda *nied*, *nýd* f. »necessitas» finnes *neád*, Ettmüller. Jämte *mieht*, *myht* f. »Macht» finnes *meaht*, och *ge-sceaft*, *ge-scäft* förekomma jämte *ge-sceft* f. »creatura; fatum, conditio». Denna skilnad hindrar altså ej antagandet; var ordet *i*-stam, skulle ljudlagsenlig vexling mellan omljudd och oomljudd form uppstå, jfr. gotiskans böjning, och denna vexling skulle kunna utjämnas på olika sätt. Väl är isl. *björg* f. *i*-stam, pl. *bjargir* hos Fritzner, men nordiska namn på *-björg*, *Ingibjörg* etc. och motsvarande ord på *-berga* i fht. tyda på feminin *ō*-stam. Dock saknas ej tecken till *i*-stamsböjning äfven i fht., se Graff, III, 173 f. Dels finnas ändelser efter *i*-dekl. såsom ack. pl. *linibergi* »cancellos», dels har rotstafvelsens *e* öfvergått till *i* såsom uti nom. sg. *halspirc*, och nom. pl. *halspiriga* »monilia», samt *beinbirega* »ocreæ», *manabirga* »latera» och de flesta hit-

hörande namn såsom *adalbiric*, *uadalbiric*, *otbirga* m. fl. se Graff. Jfr hvad ofvan i uppsatsen om runan **k**, s. 20 f. är sagdt om vexling mellan *ō*- och *i*-stamsböjning. Därpå att abstrakta subst. brukas i pl. förekomma i fe. många exempel, se Grein t. ex. under *blæd*, *blêd*, *bysgu*, *cyme*, *êst*, *eádmêdu*, *frôfor* m. fl. Jag anser således, att uppfattningen af *and eac byrga geniht* som: »och tillräckligt uppehälle» ej innebär någon betänklighet.

Runans namn *wen* uppfattas, som ofvan nämdes, allmänt som *wên* »1) Wahn, Meinung, opinio, 2) Wahrscheinlichkeit, 3) Hoffnung, Erwartung, Aussicht auf etwas». Grein anmärker dock under *wên* 4) Name der Rune **V**, deren Zeichen jedoch auch zum Teil im Text für *ven* = *vynn* steht: El. 1090, 1264, Rä. 877, Jul. 706, Cri. 805, Rûn. 8». Grein uppfattar altså äfven på detta ställe *wen* som *vyn*, *vynn*, *venn*, *vunn* f. »Wonne, Freude und alles liebliche». I den förra delen af *Sprachschatz* under *brûcan* finnes denna uppfattning med tvekan framstäld: »*vên ne brûceð*, *þe can veána lyt* (oder *venne brûceð*?) Rune 8». I själfva verket är det en mycket naturligare utsago om den, som är i besittning af alt det jordiska goda, att han »njuter glädje» än att han »ej behöfver förhoppning». Jag anser sålunda, att Greins uppfattning af runesångens *wen* som en sidoform till *wynn* är afgjordt riktig.

Denna uppfattning bekräftas genom vittnesbörd från andra uppteckningar af de fornengelska runenamnen hos Stephens I, 100 f. Runan **W** har i futhorken nr. 4 namnet *uung*, nr. 8 *uyn*, nr. 9 *wen*, nr. 10 *huun*, nr. 13 *wyn*. Uti de efter latinska alfabetet ordnade runalfabeten är *w* uppgifvet, dock synes *w*-runans gamla namn gömma sig under *yn* **Y** nr. 24, och *xen* **X** nr. 47. Dessa futhorkens *wyn* visa detsamma som bruket af **W**-runan för ordet *wynn* uti texterna.

Äfven de nordiska språken innehålla ett vittnesbörd om denna runas fornengelska namn. Bokstafven *v* heter

på isl. *vend* n., hvilket tydligen ej är annat än det gamla fe. runenamnet, med latinska alfabetet upptaget från Anglosaksarne. Det nordiska bokstafsnamnet har blifvit upptaget i den ljudform, som runesångens runenamn äger, men har fått en tillsats af *d* sannolikt först på nordisk botten, se Noreen *Gram.* § 226, anm. 6. Bugge, *Studier over de nordiske Gude- och Heltesagns Oprindelse* s. 130 påpekar detta jämte flera andra fall, i hvilka *d* uti lånord utvecklas efter *n* föregånget af lång stafvelse. Lång stafvelse äger fe. *wynn* lika väl som *wên*, men alla de af Bugge anförda exemplen hafva äfven stafvelsens vokal lång. Detta kunde synas tala för att fe. runenamnet verkligen varit *wên*. Det tillhörande subst. *vindandi* f. »a gramm. term implying the use of the old letter *vend* in spelling *v-rungu* etc.», som förutsätter, att *vend* har kort *e*, behöfde ej motsäga detta, enär framför låneordens *nd* en lång vokal förkortas. Gentemot de fornengelska runradernas *wyn* och bruket af runan *w* för detta ord i texterna, får dock ej åt det vittnesbörd för fe. *wên*, som isl. *vend* synes afgifva, tillmätas någon betydelse för den äldre tiden. Vi veta icke, på hvilka vägar Nordborna fingo kännedom om det fornengelska alfabetet, och kunna ej förneka möjligheten af att fe. *wen* = *wynn* blifvit missuppfattadt som *wên* vid öfverflyttningen, samma missförstånd som de moderne uttolkarne af runesången råkat begå. Möjligt är äfven, att redan Nordbornas fornengelska läromästare gjort sig skyldiga till detta missförstånd. Trots isl. *vend* anser jag altså, att runesångens *wen* är *wenn* = *wynn* »glädje».

Denna form *wenn* för *wynn* är en afgjord kenticism, se Sievers, *Ags. gr.* § 154, liksom åtskilliga andra företeelser i runesången, se ofvan s. 11 f. Formen *wenn* kan nämligen ej gerna vara en med *wynn* afljudande form. urg. **wanjō-* : **wunjō*, enär intet annat germ. språk uppvisar former, som utgå från annan grundform än **wunjō-* fht.

wunna, fs. *wunnia* o. s. v. se Kluge, *Et. Wb. der deutschen Sprache* Wonne.

Zacher, *Das goth. Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet*, s. 9 hänför skrifformen *wen* till *vên* »Hoffnung», och *wyn* till *vyn* »Wonne», antar altså, att runan haft två namn i fe. Detta antagande kan emellertid ej vara riktigt, då äfven *wen* uti runesången visar sig betyda »wonne».

Men den för det fe. runenamnet vunna betydelsen »glädje» kan ej vara den ursprungliga. Det motsvarande got. bokstafsnamnet *uuinne* passar ej till fht. *wunna* »Wonne», men är alldeles identiskt med fht. *uuinne* »pastum» Graff I, 883 och måste sålunda motsvara normalgotiskt *winja* f. »Weide, Futter», som ock P. A. Munch, *Samlade Afh.* I, 417 har insett. Det gotiska bokstafsnamnet anser jag hafva bevarat runenamnets ursprungliga form och betydelse. Detta ord synes hafva förlorats i fe.; åtminstone har jag hvarken hos Grein eller Ettmüller kunnat finna detsamma. Intet under, att därefter det oförstådda runenamnet utsattes för omtydning.

Men det fe. runenamnet torde ej till sin form hafva varit alldeles sammanfallande med det got. *uuinne.* Detta skulle motsvaras af fe. **winn.* Omtydningen förklaras lättast genom antagandet, att det fe. ordet haft formen **wynn.* Denna form motsvaras af fht. *wunna* (mht. *wünne*) »Weideland», som Kluge anför under Wonne, men som jag ej kunnat finna hos Graff. Denna form återgår på **wunjō-*, som står i afljudsförhållande till den af got. *winja* och fht. *wuinne* förutsatta grundformen **winjō-*. Samma dubbelhet återfinnes nordiskt. Den senare stamformen uppträder i isl. *vin* f. »a meadow» och dess sammansättning *Björgvin*, den förra uti dennas biform *Björgyn.*

c. *Nŷd.*

Strofen om detta runenamn lyder:

Nyd byþ nearu on breostan weorþeþ hi ðeah oft niþa bearnum to helpe and to hæle gehwæþre gif hi his hlystaþ æror.

W. Grimm och Kemble öfversätta denna strof snart sagdt fullständigt lika: »Noth ist eng in der Brust, den Menschenkindern. Doch gereicht sie zu Hülfe und Heile beides (Kemble: »and safety for any one»), wenn sie darauf hören zuvor.»

Hvad meningen skall vara med detta orakelspråk, har jag ej lyckats utfinna. Efter mitt förmenande är strofen oriktigt uppfattad, och bringas till ett någorlunda rimligt innehåll genom följande beriktiganden.

Nyd kan ej här vara det till isl. *nauðr* svarande *nŷd, nêd, neád* f. »necessitas», ehuru detta nog är runans gamla namn; det måste vara fe. *nŷd, nêd, neód* (ahd. *niod*, alts. *niod*) f. »studium, desiderium, cupido», som enligt Grein i handskrifterna ofta förvexlas med det förra. Till en sådan förvexling måste ock runesångens författare hafva gjort sig skyldig. Detta ords betydelse synes nämligen något bättre än »nöd» förlika sig med innehållet i det följande. Detta ord har, liksom det formelt identiska fht. *niot*, fs. *niud*, *niod* varit mask. och *his* uti sista versen synes utgöra en lemning af detta gamla genus, ehuru å andra sidan *hi* uti andra halfversen tyder på fem.

Det följande *nearu* fattar Grein som adj: »angustus, artus, meist mit dem Nebenbegriff des Drückenden, der Bedrängnis oder Beklemmung», hvars betydelse passar bra. Möjligen skulle uttrycket vinna i någon mån genom att fatta *nearu* som subst. f. »angustia, artum, Klemme».

I det följande är isynnerhet *gif hi his hlystaþ æror* »wenn sie darauf hören zuvor» obegripligt. Detta meningslösa *æror* vill jag fatta som *ǽr ór* »ante initium, originem»

af *ór* n. 1) initium, origo, 2) prima acies, frons. Prep. *ǽr* »ante, prius quam» styr dat. och *ór* heter i dat. *óre*. Att antaga ett skriffel i handskriften eller till och med en felläsning af Hickes skulle väl ej vara allt för vågadt. Emellertid torde äfven den närvarande formen kunna rättfärdigas. Utom dat. styr *ǽr* instr. i uttrycket *ǽr þon antea»*. Måhända utgör *ór* en dylik ändelselös dat. loc. sg. som *hám*, *tó dæg*, se Sievers *Ags. gram.* § 237, anm. 2.

Äfven den öfversättning, som efter dessa beriktiganden uppstår, ger ej en fullt genomskinlig mening, men måhända kan dunkelheten få skrifvas på det besjungna ämnets abstrakta natur. Strofens betydelse varder efter min uppfattning följande: »Begäret är en tyngd, som trycker på bröstet, dock blifver det ofta för människobarn både till hjälp och till välgång, om de lyssna därpå före dess uppkomst». Meningen torde vara: Sedan begärelsen en gång blifvit väckt, drifves människan viljelös under dess ok; däremot om hon gifver akt på densamma, innan den upplågat, och håller den inom behöriga gränser, länder den henne till hjälp och välgång; den utgör då en kraft, som sporrar till det goda och sträfvar endast efter tillåtliga mål. Ordet *nyd* är altså fattadt uti tvänne bemärkelser dels en intensivare »lidelse», dels en mildare »önskan».

d. *Eoh.*

Runesångens strof lyder:

Eoh byþ utan unsmeþe treow
heard hrusan fæst hyrde fyres
wyrtrumun underwreþyd wynan on eþle.

För diskussionen af denna strof torde det vara lämpligast att taga öfversättningen hos K. Müllenhoff, *Zur Runenlehre*, s. 61 till utgångspunkt. Müllenhoff öfversätter: »Eoh ist ein aussen unebner Baum, hart, im Boden fest, ein Hüter des Feurs, mit Wurzeln unterflochten, eine Wonne im Odel». W. Grimm och Kemble skilja sig blott

oväsentligt från denna öfversättning af själfva strofen. Runenamnet däremot öfversätter Kemble med »yew». Müllenhoff antar äfvenledes, att *eoh* har denna betydelse och är samma ord som fht. *îwa*, »taxus», t. *eibe*, fe. *îw*, *eów*, e. *yew*. Formelt rättfärdigas denna sammanställning genom hänvisning till »einen im ags. bekannten Lautwechsel (ags. *frî*, *frîg*, *frîh*, *freó*, = got. *freis*, ahd. alts. *frî*)» och reelt genom runesångens tydliga beskrifning af trädet, »dessen festes zähes Holz heutzutage das beste Pulverholz abgiebt». Till denna tydning af *eoh* föranledes Müllenhoff närmast af den nordiska runesågens *ýr* »idegran», som i första hand sammanställes med fht. *îwa*. Till slut identifierar ock Müllenhoff därmed det got. bokstafsnamnet på *e*, *eyz*.

Efter min mening äro alla dessa slutsatser af Müllenhoff oriktiga.

Den nordiska runesångens *ýr* »idegran» får ej vara bestämmande för runenamnets ursprungliga betydelse Den ålderdomliga runeramsan fattar *ýr* i betydelsen »båge» och öfverensstämmer däruti med den fe. runesångens *yr* »båge». Den nordiska runesångens *ýr* »idegran» utgör säkerligen blott en omtydning af denna äldre betydelse, emedan *ýr* »båge» uti isl. kom att formelt sammanfalla med *ýr* »idegran». Den nordiska runesångens uppgift är emellertid det egentliga stödet för att ett runenamn skulle hafva haft betydelsen »idegran»; sedan detta är undanryckt, betyder det öfriga, som Müllenhoff därför anfört, allsintet, I själfva verket äro svårigheterna att inlägga denna betydelse uti fe. *eoh* och got. *eyz* mycket stora. Från formens sida möter den svårigheten, att något **īh* »idegran» ej är uppvisadt i germ. språk; runesångens *eoh* vore enda vittnesbörd om en dylik form. I afseende på strofens beskrifning må visst hårdheten passa väl till idegranen och det är vid uppgiften härom som Müllenhoff företrädesvis lägger vigt. Strofens *ûtan unsmêðe treow* synes mig däremot icke passa. Müllenhoff synes liksom W. Grimm och Kemble hänföra detta

till stammens yttre och W. Grimm öfversätter det »aussen rauher Baum», Kemble »outwardly unsmooth tree». Idegranens stam kan dock knapt sägas hafva denna egenskap framträdande i sådan grad, att skalden skulle brukat densamma som ett kännetecken på trädet. Jag anser sålunda, att strofens beskrifning på trädet talar vida mera emot än för betydelsen »idegran». Hvilket träd då *eoh* betyder, kan vara svårare att säga. Jag har tänkt på järneken, Ilex aquifolium L., som förvisso äfvenledes kunde förtjäna attributet »hård» och hvars »tornkantade, läderartade öfvervintrande blad» kunde rättfärdiga titeln *ûtan unsmêðe treow*. Men jag känner ej något fornartadt namn på järneken.

Identifikationen af det got. bokstafsnamnet *eyz* e med isl. *ýr* »idegran», fht. *îwa* synes äfvenledes oberättigad. Isl. *ýr* skulle got. heta **eiws* (uttaladt *îws*) »und dies oder *eius* ergiebt sich nach den von Kirchhoff gefundenen Regeln aus dem *eyz* der Salzburger Hs.» Att en bokstaf, hvars namn började med *ī*- skulle tjäna till beteckning af *ē*-ljudet, står i strid med alt hvad man eljes iakttagit i afseende på det nära sammanhanget mellan runornas namn och ljudvärden och visar det oriktiga uti Müllenhoffs antagande. Zacher, *Das gotische Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet* s. 4. har efter min mening på följande sätt riktigt angifvit och motiverat betydelsen af handskriftens *eyz*: »Anlautendes *ê* komt in gothischen Wörtern fast gar nicht vor, umgelautetes *e* ist noch nicht vorhanden, der Diphtong *ei* aber bereits besetzt durch *eis:* mithin bleibt nur gebrochenes *i* (=*ë*), oder *ai*, zur Verwendung übrig, welches die Handschrift auch in den schon mit sicherheit entzifferten Wörtern *bairika* und *faihu* durch *e* wiedergiebt. *Y* hat der Schreiber dadurch, dass er es (wie Grimms Facsimile zeigt) ausdrücklich vor *uuinne* widerholt, deutlich genug dem *uu* gleichgesetzt, und *z* ihm gilt als Endungs-s des Nominativs. Mithin ist *e* + *y* + *z* = *ai* + *uu* + *s*. Nun

dürfen wir nach Analogie von *faihu* ein ausgelassenes *h* herstellen, und erhalten dann ein richtiges *aihvus* Pferd, entsprechend dem *ehu* der angelsächsichen Runenreihe». Till denna Zachers framställning anmärker jag blott, att bokstafsnamnet ej bör hafva varit *aihvus* utan **aihws*, som man kan sluta af got. smsg. *aihwa-tundi.*

Hvarpå runesångens *hyrde fyres* skall syfta, är mig ej klart. W. Grimm säger: »Hirte des Feuers: das Holz, das die Gluth nährt, bewahrt; ganz im Geist der eddischen Kenningar». Müllenhoffs: »ein Hüter des Feurs» torde väl förutsätta samma tolkning.

Strofens sista ord *wynan on eþle* äro däremot afgjordt orätt tolkade af W. Grimm, Kemble och Müllenhoff. Grein har ock insett detta och utvisar den rätta riktningen, i hvilken tolkningen är att söka, genom sitt: »*vyna* m. (*vyne* f?) Name eines Thiers oder einer Pflanze?». Vore nämligen *wynan* namnet på ett djur eller en växt, skulle jordytan, öfver hvilken det besjungna trädet höjer sig, eller marken, uti hvilken det flätar sina rottågor lämpligen kunna betecknas som detta naturföremåls »arfgods» eller »hemvist». Grein närmar sig än mer ordets riktiga form genom att förmoda »(*výnan?*)». Efter fe. ljudlagar är denna qvantitet hos stamvokalen den enda möjliga och ordets vokalisation hänvisar på urg. **vūnian-* eller **vaunian.* Vore *y* kort, väntar man *nn* efter lagen om den vestgerm. konsonantförlängningen framför *j.* Något dylikt djur- eller växtnamn har jag emellertid ej funnit. Tvänne möjligheter äro under sådana förhållanden lika antagliga. Antingen är verkligen *wynan* ett eljes okändt namn på något naturföremål eller föreligger ett fel i handskriften. Det senare antagandets sannolikhet beror naturligtvis till stor del däraf, huruvida en närliggande texträttelse gifver god mening. Detta synes mig här vara fallet och möjligheterna äro till och med flere. Likväl torde tvänne förslag till texträttelse böra förkastas som altför våldsamma, näm-

ligen att läsa *wyrma on êðle* »på ormarnes» eller »maskarnes arfgods» jorden, marken, eller *wurman en êðle* »på purpursnäckans arfjord», hafsstranden, det senare äfven ur betydelsens synpunkt mindre tilltalande. Med minsta möjliga texträttelse erhölles en antaglig mening, om man läser *wyran on eþle* »på människornas arfjord», jorden. Skilnaden mellan *n* och *r* är uti handskriften tämligen ringa, se afbildningen af runenamnen hos Hickes, *Thesaurus* I, 135 eller Wimmer, *Run. opr.* s. 79. En förvexling af dessa typer genom skrif- eller läsfel vore således lätt tänkbar. *Wyran* stode närmast för *wyrana;* den elision af slutvokalen framför följande vokal, som ägde rum i uttalet, har ock fått sitt utryck i skriften, jfr. Heyne, *Beowulf*, glossaren under *hrêðe* och Brate, *Beitr.* X, 20. Gen. pl. af typen *wyrana* behandlar Sievers, *Ags. gr.* § 237, an. 4 och *Beitr.* IX, 230. Denna gen. pl. *wyrana* af *wer* m. »vir, homo» utgår från den gen. pl. *weora* med brytning, hvarpå Grein anför exempel; enligt Sievers, *Ang. gr.* § 72 skall i förbindelsen *weo-* yngre utveckla sig till *wy-*.

E. Brate.

Kongl. Maj:ts nådiga kungörelse, om ändrad lydelse af §§ 2, 4 och 7 i Kongl. förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande den 29 November 1867; gifven Stockholms slott den 21 April 1886.

Vi OSCAR, med Guds nåde, Sveriges, Norges, Götes och Vendes Konung, göre veterligt: att Vi, med anledning af en utaf Riksantiqvarien gjord framställning samt efter det Vår Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademi äfvensom Justitiekanslersembetet blifvit hörde, funnit godt i nåder förordna, att §§ 2, 4 och 7 i förordningen angåen-

de forntida minnesmärkens fredande och bevarande den 29 November 1867 skola erhålla följande förändrade lydelse:

§ 2.

Fasta fornlemningar äro: af menniskor under forntiden uppförda högar af jord eller sten (grafhögar, stenrösen o. s. v.); grafbyggnader af stenar med deras hölje af jord eller stenar, när sådant finnes; andra forntida grafvar och grafplatser; lagda eller resta stenar, enstaka eller förekommande i rader eller grupper, med eller utan viss inbördes ordning; stenar och bergytor med inskrifter och bilder; stenkors och andra vårdar; lemningar af forntida och sedan äldre tider öfvergifna bostäder samt sådana bildningar, som i forntiden genom menskligt åtgörande uppkommit å eller i närheten af boplatser; lemningar af fordom öfvergifna borgar, slott, kyrkor, kapell, kloster, bönehus samt andra offentliga byggnader och anläggningar; äfvensom andra likartade minnesmärken af den ålder, att de numera icke kunna anses tillhöra enskild egare.

§ 4.

Mom. 1. Fast fornlemning, som redan nyttjas till åker, äng eller betesplats, må fortfarande för sådant ändamål brukas, dock ej till större djup än hittills skett.

Mom. 2. Åstundar egare eller innehafvare af jord, för tillämnadt byggnads- eller odlingsföretag eller af annan orsak, att i vidsträcktare mån än i mom. 1 nämnts bruka eller att eljest begagna, förändra eller borttaga någon fast fornlemning, tillkännagifve det, med bilagd noggrann beskrifning öfver fornlemningen, å landet hos närmaste kronobetjent och i stad hos magistrat, hvilka det åligger att genast derom göra anmälan hos Vår Befallningshafvande i länet, som bör handlingarne till Vår Vitterhets Histo-

rie och Antiqvitets Akademi insända. Akademien eger derefter afgöra, huruvida ansökningen må med eller utan vilkor bifallas, eller icke; hvilket beslut skall genom Vår Befallningshafvande meddelas den sökande, jemte hänvisning att, der han åt beslutet ej nöjes, inom den i Vår nådiga forordning den 14 December 1866 bestämda tid i Vårt Ecklesiastikdepartement deröfver anföra underdåniga besvär. I dessa fall skola besluten sökanden kostnadsfritt meddelas.

Mom. 3. Vår Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademi eger, i händelse bifall lemnas att förändra eller borttaga sådan fornlemning, förut låta densamma närmare besigtiga och afteckna, eller vid förändringen eller borttagandet låta någon person å Akademiens vägnar närvara; dock må icke egaren eller innehafvaren af jorden oskäligt uppehåll eller olägenhet deraf tillskyndas. Om i sådan fornlemning anträffas lösa fornsaker, skola dessa Oss och Kronan hembjudas.

Mom. 4. Önskar någon annan, för vetenskaplig undersökning, öppna en eller annan viss uppgifven fornlemning, må han dertill begära tillstånd af Vår Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademi, som, i händelse af bifall, närmare bestämmer, huru dervid må förfaras.

§ 7.

En hvar, som genom sprängning, nedrifning, gräfning, plöjning eller på annat sätt olofligen rubbar, undanrödjer, förstör eller på annat sätt ofredar fast fornlemning, straffes efter omständigheterna, med böter från 5 till 500 kronor, om det befinnes, att han känt eller bort känna, att det var en fornlemning, och vare pligtig att, så vidt möjligt är, återställa densamma i dess förut varande skick. Tredskas han att sådant fullgöra, må återställandet på hans bekostnad verkställas.

Om härvid lösa fornsaker hafva anträffats, skola dessa till Statens Historiska Museum aflemnas; och ankomme på pröfning, huruvida någon ersättning för desamma må gifvas.

Det alla, som vederbör, hafva sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hafve Vi detta med egen hand underskrifvit och med Vårt Kongl. sigill bekräfta låtit. Stockholms slott den 21 April 1886.

OSCAR.
(L. S.)

C. G. Hammarskjöld.

Hällkista vid Nöbbeled Mellangården.[1]

Hällkistan befann sig ini ett stenröse som här, ehuru icke allmänt, kallas Stora rör och som ligger på den högsta punkten i trakten, med en härlig utsigt öfver Helgasjön och Lillsjön åt NNO och Hagsjön på motsatta sidan. Det var vid min ankomst till platsen den 11 maj på östra sidan något stympadt och stenarne bortförda. Detta skedde, åtminstone till en del, när för två år sedan vid byns skifte Mellangårdens nya manbyggnad uppfördes invid röset. Förra året ämnade gårdens begge egare, bröderna August och Johan Gustaf Andersson, okunniga om rösets egenskap af fornmärke, bortföra all sten. Midt i röset var en håla, som icke gick särdeles djupt, samt åt södra kanten en annan dylik, hvilken ännu är qvar. Att dessa hål icke åstadkommits i senaste tid framgår dels af den tjocka mossa, som betäcker rösets öfversta stenar, dels af en 80-årig mans påstående, att hans farfar vid berättandet af de om forngrafvar vanliga sägnerna uppgifvit, att röset, så långt

[1] I Öjaby sn, Kinnevalds hd, Kronobergs län.

denne mindes tillbaka, haft samma utseende. Det ligger endast 10,5 meter bakom manbyggnaden, har en diameter af 15,5 meter, så vida man får antaga att den nu för-

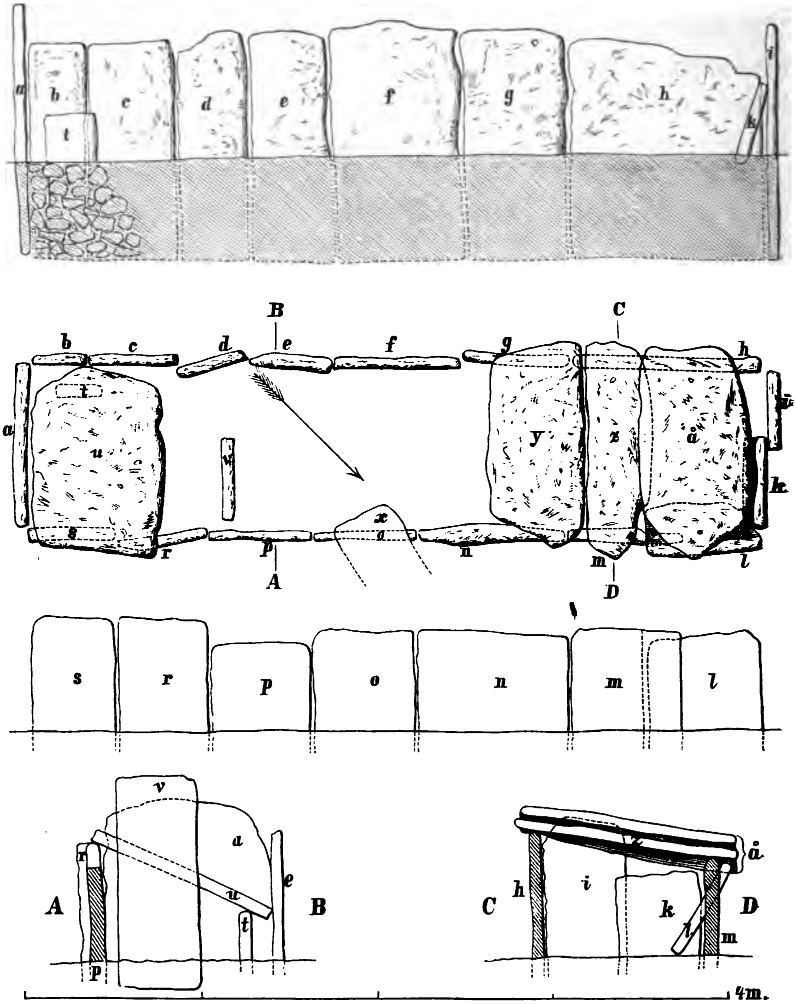

4.

svunna delen sträckt sig lika långt åt öster, som röset ännu går åt vester, i förhållandet till hällkistans plats, hvilket tyckes hafva varit händelsen. Rösets nuvarande

höjd öfver marken är omkring 2,5 meter. Det består af tämligen lika stora kullerstenar utan någon jord. När egarne ur rösets midt aflägsnat en del stenar, påträffades hällen *v*, som, efter hvad framdeles visar sig, är en takhäll till kistan, stående upprätt i grafven, men så öfvertäckt af kullersten, att den förut ej syntes. Aftäckningen fortsattes mot grafvens SÖ ända, der takhällen *u* låg, med ena ändan hvilande på sidohällarne *r* och *s* samt den andra på den lilla hällen *t*, om hvilken senare skall nämnas mera längre fram. Något af myllan under denna häll *u* uppkastades, men arbetet afbröts snart på inrådan af lektor Melander från Vexjö, som under arbetet kommit till städes, hvarefter anmälan om grafven gjordes hos vederbörande Konungens befallningshafvande jämte anhållan att få borttaga röset.

Vid min ankomst började genast bortplockandet af kullerstenarne från den ännu täckta delen af sjelfva grafven. En häll *x* sköt fram ur stenmassan med sin yttersta ända öfver sidohällen *o*. Den återstående delen af hällen blottades icke, utan denna qvarligger ännu orörd. Häraf framgår, att röset efter det i forna tider företagna öppnandet åter igenrasat eller snarare fyllts till större delen, så att så väl hällarna *x* och *v* som sjelfva den då blottade mellersta delen af grafven åter täckts. Vidare påträffades täckhällarne *y*, *z* och *å*, af hvilka *y* syntes inneha sitt ursprungliga läge; bortre kanten af *z* var något täckt af *å*, hvars kant mot kistans gafvel åter lutade rätt mycket neråt, antagligen beroende derpå att yttersta sidohällen *l* af den omgifvande stenmassan fått sin nedre ända inskjuten i grafven. Denna häll var näml. nu halfliggande. Den eller de takhällar som fattas kunde icke återfinnas. Möjligen ligga de ini röset vid någon af grafvens sidor, såsom fallet är med *x*. Närmast ofvan de orubbade takhällarne var ett lager småsten af en knytnäfves storlek, och först ofvanpå detta större kullerstenar.

Efter takhällarnes aflyftande framträdde grafven sådan som fig. 4 visar. Grafven, som sträcker sig i SO och NV, har en inre längd af 4,23 meter och bredden är 0,9 meter hela vägen. Alla hällarna stå omedelbart på ett berg, men grafven var till en höjd af närmare 0,6 meter fylld med ljus, grof sand, i ytan starkt blandad med småsten; derofvan till mer än 0,3 meters höjd full af den finaste mörka mylla. — Sidohällarnes höjd öfver grafvens botten vexlar mellan 0,5 och 0,8 meter; deras hela längd ända ner till berget blir således 1,1 à 1,4 meter. Hällarna *k* och *l* ha dock blifvit stälda på sandlagret. Några hällar luta obetydligt inåt; andra ha blifvit trängda något på sned.

Den förut antydda låga, upprätt stående hällen *t* i kistans SÖ ända var starkt fastkilad i alfven och stod äfven den mot berget. Af teckningarna framgår dess läge i förhållande till sidoväggarna. På denna hvilade med ena ändan takhällen *a*, såsom ofvan nämnts. Någon mera sådan liten häll lär icke ha funnits. En person trodde sig minnas, att i en hällkista vid Lunnaby i samma socken, öppnad af biskop Hultman (?), funnos eller finnas 2 sådana små hällar, symmetriskt stälda. Uppgiften låt dock sväfvande.

I den förra sommaren uppkastade myllan från SÖ ändan anträffades vid sållning, utom en liten *benskärfva* och spår af *träkol,* ett *bryne* af skiffer, likt M. fig. 4, men utan ornament samt endast 59 mm långt och 13×9 mm i tjockändan. Hål äro borrade från basen rakt ned och från ena smalsidan snedt uppåt; dessas yttre diameter är 6 mm och den inre, der de mötas, 2 mm. På motsatta smalsidan, alldeles midt imot den andras hål, är en liten skålformig fördjupning af 2 mm diameter. Brynets spets är något skadad. [1])

[1]) En af de kringstående åskådarne visade mig ena längdhalfvan af ett dylikt bryne, hittadt i trakten. Detta hade äfven hål uppifrån och från smalsidan samt tvärstreck i kanterna såsom M fig. 4, men saknar längdstrecken innanför.

Halfva öfre lagret af myllan i grafven genomsiktades utan att något annat än några stenar af en nöts storlek anträffades. Först vid det omsorgsfulla genomsökandet af återstoden erhöllos nedan nämnda föremål, omedelbart ofvanpå det ljusa sandlagret:

1 större *flintskrapa*, med två sidor tydligen bearbetade till mera tvära eggar.

4 st. mindre *flintskärfvor*, utan spår af efterarbetning, samt vidare

1 *flintdolk*, stående med spetsen neråt i det ljusa gruset. Den påminner om M. fig. 58, men är ännu mera nött och skaftet slarfvigt arbetadt. Längden är 139 mm, största bredden, vid bladets öfvergång till skaftet, 24 mm.

Alla dessa saker påträffades invid sidohällen *f*. — Midtemot invid hällen *o* låg äfven

1 *flintdolk*, med spetsen emot SO. Lik M. fig. 57, men skaftet är tvåsidigt och bladet spetsigare. Längd 156 mm, bladets största bredd och skaftets bredd vid ändan 25 mm.

Alldeles invid hällen *g* låg en hög rätt förmultnade *benbitar* och längst borta i grafvens NV ända fanns en liten oarbetad *flintskärfva*. Obetydliga bitar af *träkol* lågo här och hvar på alfven. — Röset utanför grafven rubbades icke.

Fynden jämte en teckning medfölja.

Husqvarna den 18 maj 1886.

Algot Friberg.

---

†

Gustaf Adolf Sparre.

När vid Akademiens sammanträde den 2 maj anmälan gjordes, att hans excellens riksmarskalken grefve G. A. Sparre aflidit den 26 april, tillade Akademiens vice Præses, som vid tillfället förde ordet, att i en skriftlig anteckning hade den framlidne uttalat en önskan, att i de vetenskapliga samfund, hvilka han tillhörde, med anledning af hans bortgång intet skulle meddelas utom tiden, då denna skedde. Akademien beslöt att anlägga åtta dagars sorg och till minne häraf är denna sida af Månadsbladet omsluten med sorgtecken.

Sammanträdet, då anmälan om dödsfallet skedde, tillhör redan det förflutna, och jag hoppas att icke kränka den aflidnes önskan, om jag här tillåter mig att till hans minne nämna några ord.

Om grefve Sparres lefvande intresse för historisk forskning, hans eget arbete inom historiens område, hans frikostiga meddelanden ur sitt vetandes rika skatter, det vänliga, uppmuntrande deltagande han visade forskare, vill jag ej här tala, då tillfälle beredts mig att derom på ett annat ställe[1] yttra några ord. Här vill jag endast nämna något om hans förhållande till Akademien.

Landtmarskalken, presidenten grefve Sparre invaldes år 1848 att intaga ett rum bland Akademiens Hedersledamöter. I nära fyra årtionden har han sålunda tillhört Akademien och få af dennas ledamöter kunna berömma sig af att hafva flitigare deltagit i hennes sammanträden, att hafva

[1] I *Historisk Tidskrift* för 1886.

omfattat henne, hennes syften och arbetet för dessas vinnande med ett kärleksfullare intresse. Då excellensen Sparre en gång under den förgångna vintern kom till ett af Akademiens sammanträden, sade han till mig, i en ton, som lät nästan urskuldande: »jag har svårt att se och svårt att höra, men jag tycker fortfarande att det är så angenämt att deltaga i Akademiens sammanträden, att jag ej kan underlåta att infinna mig, så ofta det är mig möjligt.» Med den djupa blygsamhet, som tillhörde den högt uppsatte, i många högvigtiga värf bepröfvade mannens karaktär, torde han ej hafva anat, att Akademiens ledamöter ständigt med glädje sågo hans vördnadsvärda gestalt inom sin krets, äfven sedan han hade upphört att med sitt ord deltaga i förhandlingarna, — hans frånvara kändes som en tomhet.

Att Akademien skulle begagna sig af det intresse, som henne egnades af en så kunskapsrik och erfaren man, är naturligt. Det var för grefve Sparre lika naturligt att icke undandraga sig de uppdrag, som anförtroddes honom, äfven om de i större mon togo hans tid och hans arbete i anspråk.

Jag vill här tillägga allenast ett drag. Sedan Akademiens verksamhet blifvit ökad och på grund af det erkännande, som kom denna verksamhet till del, såväl Kongl. Maj:t äskade och svenska folkets representanter beviljade de för verksamhetens fortsättande och äfven vidare utvecklande nödiga penningemedlen, blef det för Akademien möjligt, att hos sig anställa yngre vetenskapsmän, som skulle bidraga till utförande af det Akademien anvisade arbetet och under sådan verksamhet mogna i vetenskaplig duglighet. För desse yngre män hyste grefve Sparre ständigt ett intresse så lifligt och så varmt, att det väl må kunna kallas faderligt. Så har det åtminstone af oss uppfattats och vi hafva derföre särskild anledning att hägna hans minne med tacksam vördnad.

Den sorg, som Akademiens ledamöter och tjenstemän anlade efter den vördnadsvärde gamle var derföre ej något tomt yttre tecken. Saknaden räcker längre än sorgbetygelsen.

Hans Hildebrand.

Från Akademiens sammankomster.

Den 2 april 1886.

Akademiska ärenden. Hr Tegnér höll ett tal med anledning af hundraårsfesten.

Ankomna lyckönskningsskrifvelser anmäldes.

Akademiens sekreterare redogjorde för Akademiens verksamhet under det gångna seklet.

För denna sammankomst lemnas utförlig redogörelse i Akademiens Handlingar del. 31.

Den 13 april 1886.

Akademiskt ärende. Förslaget till den skrifvelse, med hvilken förslaget till statuter skall till Kongl. Maj:t inlemnas, upplästes och godkändes.

Den 29 april 1886.

Akademiska ärenden. Hr Helgo Zettervall tog inträde med ett helsningstal, som af sekreteraren besvarades.

Akademiens vice præses hr friherre De Geer anmälte, att Akademiens äldste hedersledamot h. exc. hr grefve G. A. Sparre aflidit den 26 innevarande månad, samt meddelade att, enligt en efterlemnad skriftlig anteckning, den framlidne uttalat en önskan, att när hans frånfälle anmältes i de vetenskapliga samfund, i hvilka han var ledamot, ej något mera måtte nämnas än namnet och dödsdagen. Akademien beslöt att efter grefve Sparre anlägga åtta dagars sorg.

Hr Björnstjerna anmälte, att han och hr Rydberg granskat Akademiens räkenskaper för år 1885 äfvensom säkerhetshandlingarna utan att finna anledning till någon anmärkning. På förslag af revisorerna lemnade Akademien sin räkenskapsförare decharge för det gångna året.

Till utländsk korrespondent valdes hr Oscar Planer i Lützen.

Akademien beslöt att en grafvård skall i hennes namn resas på hennes framlidne sekreterares B. E. Hildebrands graf.

Statssamlingarna. Akademien inlöste en af handlanden A. Werner hembjuden fornsakssamling.

Äfven inköptes en vid Gislöf i Nöbbeleds sn, Skåne, funnen armring af guld, hörande till bronsåldern, en silfverskatt funnen vid Österby i

Ekeby sn, Gotland, vägande 3,820,77 gr samt en silfverskatt från Petsarfve i Vamblingbo sn, Gotland, vägande 193,77 gr.

Akademien beslöt att hos Kongl. Maj:t anhålla, att hon må få för Statens Historiska Museum inköpa Knifstakannan med 5,000 kr, på det sätt att en fjerdedel utbetalas i år och en fjerdedel under hvart af de tre närmaste åren och att för de belopp, som utbetalas efter utgången af detta år, 5 procents ränta erlägges.

Fornlemningars vård. Hemmansegaren J. Svensson i Ytterberg hade anhållit om tillstånd att »för sökande af jordfynd» undersöka den s. k. Kungshögen vid Snösvalls fäbodar i Härjedalen. Akademien ansåg sig ej kunna lemna bifall till denna ansökan och beslöt, att Kungshögen skulle genom kompetent person granskas för att det må blifva utrönt, huruvida en systematisk undersökning af densamma bör företagas.

K. Domänstyrelsen hade insändt en karta jämte beskrifning öfver Slottsholmen i Götaelf nära Trollhättan.

Riksantiqvarien anmälte, att han, sedan underrättelse ingått, att ras hotade i Bohus ruin, anmodat arkitekten Hedlund i Göteborg att besigtiga ruinen samt uppläste en af Hedlund och arkitekten Leo insänd rapport om ruinens nuvarande ställning jämte förslag till nödiga åtgärder. Akademien beslöt, att detta kostnadsförslag skulle närmare pröfvas.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt, att hennes artist Lindberg skulle afresa till Tolfta och Harmångers kyrkor för att undersöka dervarande målningar.

Åtvids församling hade hos Kongl. Maj:t anhållit om tillstånd att afyttra några äldre i kyrkan förvarade föremål. Akademien beslöt hemställa, att dessa föremål må, derest så ske kan, förvaras i den nya kyrkan samt att, om något föremål ej der kan finna plats, det må få för församlingens räkning förvaras i Östergötlands museum, med skyldighet för Akademien att om detta museum skulle mot förmodan upphöra att existera, till Kongl. Maj:t inkomma med förslag till annan förvaringsort.

Fjelkinge församling hade hos Kongl. Maj:t anhållit om tillstånd att borttaga den befästa kyrkogårdsporten. Akademien beslöt afstyrka nådigt bifall till denna framställning.

Riksantiqvarien anmälte, att när S:t Jöransbilden och korsfästelsebilden från Vätö kyrka, för hvilka, enligt Kongl. Maj:ts nådiga bref af den 19 maj 1885, skulle utbetalàs en lösen af 100 kr., till museum inkommo, befanns, att bottenbrädan till den förra och delar af den senare saknades, och att han på grund deraf vägrat utbetala lösesumman. Sedermera hade församlingen hembjudit två i trä snidade bilder, hvilka icke hade blifvit dr Ekhoff förevisade, då han år 1883 besökte Vätö kyrka. Akademien beslöt att för Kongl. Maj:t anmäla ifrågavarande förhållande och hemställa, att de först omtalade skadade bilderna samt de två senare må få inlösas för tillsammans 125 kronor.

Visby ruiner. Riksantiqvarien anmälte, att landssekreteraren Hambræus den 7 april, å Akademiens vägnar, deltagit i den syn, som förrättades å f. d. länshäktet i Visby.

Medaljförslag. Akademien godkände två af fru L. Ahlborn inlemnade förslag till belöningsmedaljer för Norrbottens läns k. hushållningssällskap samt Kalmar regementes målskjutningsförbund (två storlekar).

Akademien förklarade sig icke kunna godkänna ett af k. Akademien för de fria konsterna inlemnadt förslag till belöningsmedalj, emedan detta upptoge inskrifter af olika språk å de två sidorna.

Bergerska donationen. På hemställan af Historiska nämnden gaf Akademien amanuensen dr Per Sondén ett reseunderstöd af 1,200 kr för att under tre månader innevarande år i utländska arkiv samla material för utgifvandet af Axel Oxenstjernas skrifter och bref.

På hemställan af Antiqvariska nämnden gaf Akademien docenten dr Sven Söderberg ett anslag af 450 kr. dels för att studera och afteckna några i England och Skottland förvarade svenska runstenar, dels för att studera nordiska fornsaker i Stor-Britannien och Irland.

Den 11 maj 1886.

Statssamlingarna. Riksantiqvarien anmälte, att han, på grund af Akademiens förut fattade beslut, på den Bentzonska auktionen i Köpenhamn inköpt 128 danska och norska medeltidsmynt för kr. 1,222,50 samt dessutom från k. Myntkabinettet i Köpenhamn 23 guldmynt för kr. 225,50. Han anmälte likaledes, att han till Köpenhamn, för dervarande k. Myntkabinett och andra samlingar, sålt 159 danska och 40 kufiska medeltidsmynt för en summa af kr. 1,663,50.

Fornlemningars vård. Riksantiqvarien uppläste de delar af 1867 års förordning rörande fornlemningars fredande och bevarande, som genom nådig kungörelse af den 21 april blifvit ändrade.

Akademien beslöt anmoda fotografen Dahllöf i Trollhättan att af Bohus ruin taga nödiga fotografier. Riksantiqvarien anmälte de åtgärder han sedan förra sammankomsten vidtagit för bevarandet af ruinen.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt att ej afstyrka nådigt bifall till Gessie församlings (Lunds stift) önskan att rifva sin nuvarande kyrka.

Akademien beslöt tillstyrka ett anslag af 1,000 kr. som bidrag till kostnaden för restaurerande af medeltidsmålningarna i Vänge kyrka (erkestiftet).

Akademien beslöt att en tecknare skulle skickas till Simris' och Mellby kyrkor i Skåne.

Medaljförslag. Akademien godkände ett förslag till medalj öfver aktiebolaget D. Carnegie & C:ies halfsekelsfest.

Akademien medgaf, att för denna gång må för k. Akademien för de fria konsterna präglas en prismedalj med den gamla prismedaljens frånsida samt en ny åtsida, å hvilken ses H. M. Konungens bröstbild med latinsk omskrift.

Innehåll: 1. Runologiska spörsmål 3, 4. — 2. Kongl. Maj:ts nådiga kungörelse, om ändrad lydelse af §§ 2, 4 och 7 i Kongl. förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande den 29 november 1867. — 3. Hällkista vid Nöbbeled Mellangården (1 fig.). — 4. Gustaf Adolf Sparre. — 5. Från Akademiens sammankomster.

Stockholm, 1886. Kongl. Boktryckeriet.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

175—177. 1886. Juli, Aug. och Sept.

Gotlands s. k. kämpagrafvar.

1.

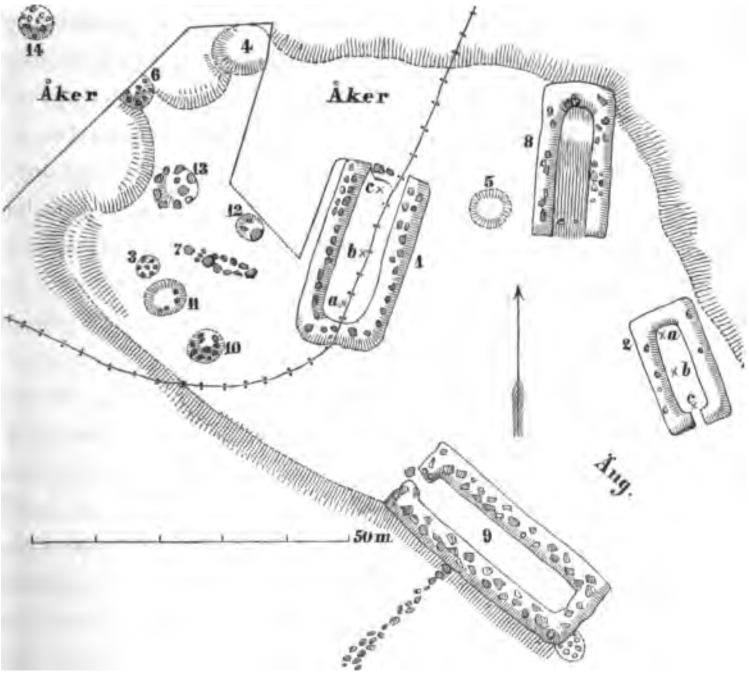

5.

Sommaren 1883 blef jag af Riksantiqvarien beordrad att undersöka några fornlemningar i Hörsne socken på

Gotland, om hvilka någon tvist uppstått vid ett derstädes nyligen förrättadt landtmäteriskifte. Hemmansegaren P. Ingmansson Mattsarfve, som fått dessa på sin lott — förut hade de tillhört Anninge gård i samma socken — ansåg, att dessa fornlemningar borde förläggas på allmänt område. Egodelningsrätten åter ansåg sig ej kunna bifalla denna begäran, och lär den, enligt hvad jag sedermera erfarit, kunnat såsom skäl härför åberopa, att den jord, på hvilken de ifrågavarande fornlemningarna voro belägna, blifvit åsatt ett lägre gradtal än hvad fallet skulle hafva varit, om den varit fri från dylika 'impedimenter'. Ingmansson önskade nu få veta, huruvida dessa stensättningar ej vore att anse som fornlemningar, och ämnade, sedan han fått bekräftelse härpå, öfverklaga egodelningsrättens beslut i detta hänseende. Jag undersökte några af dessa fornlemningar på sätt, som följande redogörelse visar, och gaf honom sedan en kopia af den karta, som jag upprättat öfver dem, samt ett intyg, att jag ansåg åtminstone vissa af dessa stensättningar vara fornlemningar. Ingmansson lär ock sedermera hafva öfverklagat skiftet i denna punkt, men tappat på den grund att, som nyss nämndes, ett lägre gradtal blifvit åsatt det ifrågavarande jordområdet.

De märkligaste af dessa fornlemningar (fig. 5) voro fyra s. k. kämpagrafvar, alla särdeles väl bibehållna. Derjämte förekommo några mindre rösen, en stenring samt en otydlig liten skeppssättning, inalles fjorton, af hvilka dock de på kartan med numren 5, 6 och 12 betecknade troligen endast äro att anse som odlingsrösen. Graffältet. om det så får kallas, låg på en lägre ås, 'kämpagrafvarna', utom hälften af den ena, i en äng, som kallas Storängen, och de öfriga samt den andra hälften af den nyss nämnda 'kämpagrafven' i en ouppodlad del af en åker, som kallas Oxelåker. De fyra 'kämpagrafvarna' lågo i en krets, sålunda lemnande ett tomrum mellan sig.

Längst i öster låg den minsta af dem (nr 2 på kartan) hållande 19 m i längd och 10,5 à 11 m i bredd. Dess riktning var N—S + 18°V—Ö. Vallarna voro omkring 3 m breda, 50—60 cm höga. På södra gafveln var en ingång.

Nära NV härom låg den andra (nr 8 på kartan) något, större än den förra, eller 23 m lång och 11,5 m bred i riktning N—S + 5°Ö—V, således så nära i N—S som möjligt. Vallarna voro omkring 3 m breda och 70—80 cm höga utåt, något lägre inåt, emedan någon fyllning af jord påförts inuti emellan vallarna. I norra ändan var en liten fördjupning i fyllningen. Här liksom i den förra voro vallarna mycket tätt bevuxna med hassel och träd, såsom vanligt är med detta slags fornlemningar. Åt S var denna kämpagraf alldeles öppen, saknande gafvelvall.

Närmast i storlek följde en 17 m SV om den förra belägen (nr 1 på kartan). Hon var 27 m lång, 15—16 m bred. Vallarna vexlade i bredd mellan 3 och 4—4,5 m. Dess riktning var N—S + 20°Ö—V. Åt N saknades nu tvärvall och ovisst är, om någon sådan ursprungligen funnits. Östra vallen var bevuxen med hassel.

Längst var den fjerde och sydligast belägna (nr 9 å kartan). Hon höll icke mindre än 35 m (117 fot) i längd, men endast 13,5 m åt SO och 14,5 m åt NV i bredd. Dess riktning var NV—SO med 5 graders dragning åt V—Ö. Vallarna voro 4—5 m breda, den sydöstra gafvelvallen dock blott 3 m. Denna var äfven lägre än de öfriga, hvilka på sina ställen närmade sig 1 m. Äfven denna var tätt bevuxen med hassel och träd. Från sydvestra långvallen gick en oredig rand af gråstenar ut i rät vinkel längs åsens sluttning till en längd af 24 m.

Vallarna i alla dessa fyra kämpagrafvar voro lagda af gråstenar med fyllning af jord deremellan. Tydligast syntes stenraderna i nr 1, der man, synnerligast i den vestra vallen, upptill såg två jämnlöpande stenrader.

1. Jag började undersökningen med denna (nr 1 på kartan) och gick så till väga, att jag lät gräfva en gång af flere fots bredd inne emellan vallarna i deras längdriktning samt sedan flere mindre sådana tvärt öfver.

Här hittades längst åt 'S, 7 m från ytterkanten af gafvelvallen, bitar af ett groft *lerkärl* af rödlera, som varit 8—12 mm tjockt. Dess form kan man ej sluta sig till. Man ser endast, att det varit drejadt. Detta fyndställe är på ritningen utmärkt med *a*.

Längre åt N, 16 m från den södra gafvelvallens ytterkant, hittades äfven bitar af *ett lerkärl*, hvilket var drejadt som det förra, men var gjordt af blålera och af fint gods, 7—10 mm tjockt. Kärlet tycks hafva haft platt botten af 10 mm:s tjocklek — sidorna nådde ej mera än 7 — och svängda sidor. Här — fyndstället *b* på ritningen — hittades äfven *obrända ben* af *får* [1], nämligen två præmolartänder och två molartänder. Det har alltså varit ett ungt djur, som ännu icke fält alla tänder. Lerkärlsbitarna och benen lågo alla i en fläck af aska, blandad med kol af en half meters vidd. De lågo 30 cm djupt under grästorfven.

Längst bort vid nordöstra öppningen på 'kämpagrafven' hittades ännu en samling *obrända djurben* — fyndstället *c* på ritningen. Dessa voro af ett *ungt svin:* de två första falangerna af venstra bakbenenets mellantår, af *nöt:* delar af refben, samt troligen af *får:* snabelutskottet af underkäk, derjämte några obestämbara. Benen lågo mycket spridda.

Här hittades således intet, som antyder mensklig begrafning.

Marken mellan vallarna var ej synnerligen stenbunden utom i sjelfva utgången, der stora gråstenar lågo i bottnen liksom i sjelfva vallarna. Måhända har sålunda

[1] Benen äro bestämda af adjunkten Tullberg vid Veterinärinrättningen i Skara.

en tvärvall funnits äfven i NO, men förstörts, då åkern togs upp.

2. Jag lät nu mina karlar gräfva långa hål i midten af 'kämpagrafven' nr 2, den minsta af alla fyra. Mellanrummet mellan vallarna var här endast omkring 4 m och några tvärgångar ansåg jag det derföre icke nödvändigt att gräfva. Som förut är nämndt voro vallarna tätt bevuxna med hassel och träd. Det inre deremot var, som alltid förhållandet är med de 'kämpagrafvar', hvilka sakna fyllning, fritt från träd och gräsbevuxet. Under gräsmattan låg i mellersta och södra delarna rätt mycket sten. Den norra delen deremot var temligen fri härifrån.

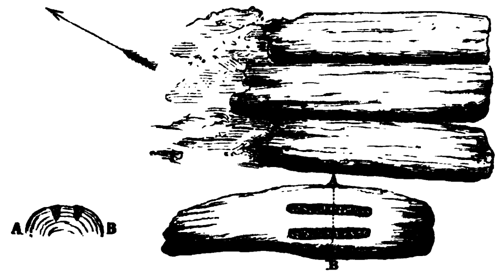

6.

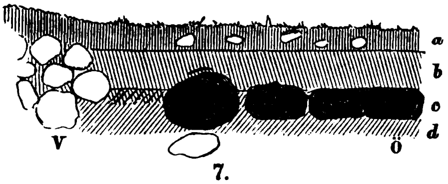

7.

I denna del nära intill norra tvärvallen gjordes ett synnerligen egendomligt och intressant fynd. Först påträffades under gräsmattan ett lager af *bränd jord* (aska), hvilket längst åt N höll några meter i bredd och 20 cm i djup, men aftog åt S i både bredd och djup samt slutligen försvann efter att hafva fortgått 6 m. Derunder påträffades stora kolstycken, hvilka vid närmare efterseende befunnos vara lemningar efter fyra *försvarliga kolade stockar* (fig. 6 och 7), som lågo bredvid hvarandra

i 'kämpagrafvens' längdriktning till en bredd af 1,3 m och en längd 1,6 m. Af bark syntes intet spår. Såväl deraf som af den omständigheten, att de tre stockarna åt Ö tycktes vara platta, kan man sluta sig till, att de varit något tillarbetade. Den längst åt V var deremot ej tillplattad. Denna var af tätvuxen gammal fur, de öfriga deremot af löst, yngre träd af samma slag. Dessa sistnämnda voro raka och lågo tätt intill hvarandra. Den längst åt V deremot var krokig, om ock ej i så hög grad. När karlarna buro bort stocken, råkade en af dem att snafva och släppa sitt tag. Då stocken dervid nedföll något häftigt, föll den i sär längs med, och då föll ur densamma en del *bränd råg*. Denna hade lagts i tvänne klyftor, åtskilda af en balk. Öfver denna och längs åt den ena klyftans ena vägg låg ett stort stycke näfver. Antagligen hade detta från början täckt båda klyftorna och mellanbalken för att hindra rågen att falla ut. Balkens öfre yta liksom dess ena sida synas mig vara så släta, att de säkerligen äro tillarbetade med något verktyg. För öfrigt vittnar sjelfva tillvaran af dessa klyftor, att stocken blifvit på detta sätt tillarbetad. Möjligt är ock, att stocken varit klufven eller rent af bestått af tvänne mindre, ty vid upptagningen sönderföll den i tvenne skilda halfvor. I sådant fall kan den möjligen hafva varit sammanhållen af en smal och lång, böjd jernten, som hittades strax ofvanför i den brända jorden. Jerntenen är platt på undersidan, något kullrig på den öfre samt 24 cm lång och 1 cm bred. Stocken låg med norra ändan på en sten. Det bör ytterligare tilläggas, att fibrerna i stocken tycktes följa dess krökningar. Den torde sålunda ej blifvit formad krokig utan varit så vuxen af naturen. Under stocken hittades bland kolskärfvorna ytterligare en samling bränd råg, hvilken som jag tyckte, låg i en håla. Möjligen var det blott en del af rågen i stocken, som nedfallit ur densamma. All råg var af vårt vanliga rågslag och uppgick till åtminstone en kanna inalles.

Under stocken hittades äfven en liten bit af ett lerkärl samt några obrända djurben, deribland en *tand af hjort*.

Hela detta fyndställe är på kartan utmärkt med *a*.

Huru skall nu allt detta förklaras? Kunna dessa förkolnade stockar vara lemningar efter någon byggnad, som nedbrunnit och kan den brända jorden i sådant fall vara lemningar efter ett torftak? Den brända rågen åter, som på ett så egendomligt sätt placerats, månne den icke bör anses såsom något slags offer t. ex. för lyckligt slutad skörd [1].

I 'kämpagrafvens' midt — fyndstället *b* — hittades 30 cm under gräsytan några *obrända djurben* och nära S derom, men närmare upp under gräsvallen, *en fot af ett lerkärl* med mycket tjock botten.

I södra ändan nära ingången på gafvelvallen — fyndstället *c* — påträffades en *stor obränd kindtand af hjort*. Ännu på tvänne ställen till i detta s. k. graffält hittades hjortben. På en flere mil härifrån belägen plats, vid en bildsten i Vis i Vestkinde socken, påträffade jag samma sommar ben af hjort. Det vill således synas som denna numera på Gotland utdöda djurart ej varit sällsynt derstädes i forna tider.

Ej heller i denna 'kämpagraf' påträffades några ben efter menniska.

3. Ett obetydligt litet *röse*, som dock i bottnen bestod af ganska stora gråstenar. Här påträffades åter *obrända ben af hjort*, nämligen en half och en hel kindtand, två bitar af första halskotan samt en bit af ett refben. Alla benen lågo nära kanten strax upp under torfvan.

4. En nära åkerkanten belägen, alldeles gräsbevuxen *kulle*, som föga höjde sig öfver åsen, på hvars nordvestra kant den låg. Den bestod till största delen af svartmylla, så svart, att jag till en början trodde det vara aska, samt något sten.

[1] Se *Illustrerad Sveriges Historia*, del 1, s. 347.

Här hittades ute i kanten, som var afskuren af åkern, *brända menniskoben* och en *en bit af ett lerkärl.* Längre in i kullen lågo spridda här och der på 20—30 cm:s djup rätt många *obrända ben af djur*, nämligen en kindtand och en del af öfverarmen af *nöt*, en kindtand af *får* och och återigen 4 kindtänder samt en del af bäckenbenet af *hjort.* Dessutom hittades refben och refbensbrosk af något större djur.

En mycket sliten, 9 cm lång *jernknif* hittades äfven tätt uppe under grästorfven. Så godt som intet af bladet är qvar, deremot hela den 6 cm långa tången.

5. Liten låg *kulle* i ängen mellan de båda nordligaste 'kämpagrafvarna'. Jag hoppades att här kunna träffa på någon afskrädeshög, som i sig möjligen kunde gömma ett eller annat bohagsting från de närliggande 'kämpagrafvarna', förutsatt att dessa vore lemningar efter grundvalar till hus från hednatiden, men mitt hopp blef fullständigt sviket. Här påträffades intet annat än en mängd små stenar under grästorfven.

6. Gräsbevuxet *röse* 5 m i diam., 40 cm högt, beläget liksom 4 i åkerkanten. Flere väldiga stenar lågo i rösets kant.

Ingenting påträffades.

7. Otydlig *skeppssättning*, 11,5 lång. I midten låg en stor gråsten.

Här hittades obrända ben af djur, dels en käkbensdel af ett köttätande djur, dels ett refbensbrosk af något större djur.

— — — — — — — — — — — — —

'Kämpagrafvarna' äro allt för säregna, för att ej för länge sedan hafva ådragit sig fornvännernas uppmärksamhet. Så skrifver Hilfeling i sin *Gothlandia antiqva et hodierna*[1]:

[1] En afskrift är gjord af aflidne pastor G. Bergman, ur hvars efterlemnade, till Gotlands nation i Uppsala skänkta papper jag kopierat den.

»Ett annat slags gamla Monumenter förekomma, som allmänneligen kallas kämpe- eller jättegrafvar[1]; äro samtliga af en form, långa parallelogrammer, från 50 till 60, 70 à 80[2] alnar, 10, 12 à 16 alnar breda med en jordvall, blandad med sten omgifne, hvarpå nu för tiden flere sorter skog, törne, hassel och hagtornsbuskar växa, som innesluta rummet, hvilket annars är ganska jämt och plant inom vallarna. En sådan wisas i Hemsö, der Höfdingen Strabain skall wara begrafven, som lefde i Olof Skötkonungs tid — äfven vid Lögsta Prästäng, Sjonem, Hogren, Taxten och Akabäck flerestädes kunna sådana träffas. Det s. k. Kulstäde i Wall sokn, som berättas wara en lämning efter den första kyrka på Landet, hwilken Hedningarne upbrände, äger samma utseende som desse kämpegrafwar. Man uppgifwer såsom bewis härom, at brända kål, då man gräfwer, skal finnas, man wet ock at man i Hedendomen brände sina lik, kanske innom upkastade Jordwallar för at afhålla samlade åskådare at komma för nära och beröfwa det sina hoplagde skatter».

Ekdahl skrifver i anteckningarna om sin gotländska resa[3] sid. 61: »Kämpagrafvarna äro besynnerliga monument, antingen i aflång fyrkant eller oval. Innan äro de lika med jorden, men deras sidor äro af stenrör från $^1/_2$ till 3[2] alnar höga. De äro ibland 30 à 35 alnar långa, 12 à 15 breda. Månne de äro att anse som lemningar af hus, eller äro de att anse som tyskarnas Hynenbetten»?

Linné nämner intet om dessa fornlemningar i sin gotländska resa. Ehuru han måst hafva ströfvat mycket omkring i Gotlandsängarna, tyckes han, då han ej underlåtit att omnämna de fornlemningar han påträffat, icke hafva varseblifvit några af detta slag.

[1] Detta senare namn har jag ej hört folket begagna.

[2] För högt mått.

[3] Handskrift i Akademiens arkiv.

En afskrift bland ofvan nämnde Bergmans efterlemnade papper, enligt uppgift af honom sjelf hemtad från en handskrift af Snöbohm, uppgifver, att kämpagrafvar skola finnas äfven på *Dals* och *Bondarfve* egor i *Lefvide* och på *Högvalds* och *Smiss* egor i *Gerum*. De på Smiss egor skola vara synnerligen märkvärdiga och ligga på en hög kulle, kallad Eldstäde backe.

Carl Säve omnämner några stensättningar af ungefär samma form som 'kämpagrafvarna' i sin afhandling *Om Gotlands äldsta fornlemningar*, intagen i *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie 1852*, sid. 156—160. Den ena är belägen i *Viksarve äng i Hablingbo*, den andra i *Karparve äng* i *När*. Båda skilja sig dock något från de vanliga 'kämpagrafvarna', den förra genom sina böjda långsidor, den senare dels genom utsprånget på ena gafveln, dels genom ingångarna på båda långsidorna, såvida ej dessa äro tillkomna i sednare tider, något som Säve sjelf ej håller otroligt.

Med dessa äro omkring 70 'kämpagrafvar' kända öfver ön och troligen kan man leta upp lika många till. Med all sannolikhet bör man derföre kunna antaga, att inemot 200 ursprungligen funnits.

Innan jag öfvergår till en undersökning, hvad 'kämpagrafvarna' ursprungligen varit, för hvilket ändamål de varit afsedda, vill jag sammanföra de detaljerade uppgifter, jag ofvan lemnat, till några öfverskådliga tabeller.

Ort.	Nr på kartan.	Riktning.	Ingång från	Längd i fot.	Bredd i fot.	Förhållande mellan bredd och längd.	Vallens beståndsdelar.	Denna omgifvande markens beskaffenhet.	Fyllning.
Mattsarfve i Hörsne	2	N—S+18°V—Ö	S	66	37	1:1,8	g o. j[1]	äng	—
	8	N—S+5°V—Ö	S	84	39	1:2,1	»	»	×
	1	N—S+20°V—Ö?	N	91	53	1:1,7	»	»	—
	9	NV—SO+5°V—Ö	NV	117	48	1:2,4	»	»	—
Fleringe	a	NNO—SSV?	—	38	21	1:1,8	g	gräsmark	—
	b	NNO—SSV?	SSV?	120	36	1:3,3	k o. j	»	—
	c	NNO—SSV?	SSV?	110	40	1:2,7	k, g o. j	»	—
Köparfve i Rute	—	N—S?	S?	75	38	1:2	g o. j	äng	—
Klints i Othem	a	V—Ö	{Ö V}	76	41	1:1,8	»	»	—
	b	V—Ö	V	113	44	1:2,5	»	»	—
	c	N—S+10°V—Ö	{N S}	55	40	1:1,4	»	»	—
	d	V—Ö	—	56	33	1:1,7	»	»	×
Nystu i Tingstäde	a	NV—SO	NV	93	41	1:2,3	g o. j	»	-
	b	VÖ+20°N—S	—	50	35	1:1,4	»	»	×
	c	NO—SV+25°Ö—V	?	90?	35	1:2,6	»	»	—
Mickelgårds i Vestkinde	a	V—Ö	Ö	111	40	1:2,8	»	»	—
	b	NO—SV+15°N—S	—	47	32	1:1,5	»	»	×
Gellungs i Vestkinde	a	NV—SO	NV	113	45	1:2,5	g, k o. j	»	—
	b	NO—SV	SV	43	35	1:1,2	»	»	—
Bäl	a	VNV—OSO	VNV	84	42	1:2	g o. j	»	—
	b	N—S	—	45	34	1:1,3	»	»	×
	c	VNV—OSO	OSO	100	44	1:2,3	»	»	—
	d	VSV—ONO	ONO	62	40	1:1,5	»	»	—
Prestgården i Gothem	a	NNV—SSO?	SSO?	42	21	1:2	»	hage	—
	b	?	?	51	21	1:2,4	»	»	—
Prestgården i Kräklingbo	a	OSO—VNV	OSO	68	32	1:2,1	»	åker	—
	b	V—Ö	—	28	26	1:1,1	»	»	—
	c	NNO—SSV	—	40	34	1:1,2	»	»	—
Gammelgarn	—	V—Ö	V	75	24	1:3,1	k o. j	?	—
Ardre	a	NO—SV?	NO?	82	42	1:1,9	g o. j	äng	—
	b	NO—SV	SV?	100	44	1:2,3	»	åker	—

[1] g = gråsten, k = kalksten, j = jord.

O r t.	Nr på kartan.	Riktning.	Ingång från	Längd i fot.	Bredd i fot.	Förhållande mellan bredd och längd.	Vallens beståndsdelar.	Den omgifvande markens beskaffenhet.	Fyllning.
Lauarfve i Alskog	—	NNV—SSO	—	75	40	1 : 1,8	g o. j	hage	—
Stånga slott	—	Ö—V + 10°N—S	—	100	52	1 : 1,9	»	»	—
Stabbäng i Hemse	a	NV—SV + 5°N—S	SV	100	45	1 : 2,2	»	äng	—
	b	NV—SO + 10°N—S	SO	86	44	1 : 1,9	»	»	—
Oxarfve	a	V—Ö	Ö	100	46	1 : 2,2	»	»	—
	b	V—Ö	Ö	74	45	1 : 1,6	»	»	—
Jaxarfve i Rone	—	V—Ö	V	60	38	1 : 1,6	»	»	—
Sindarfve i Rone	a	N—S	—	130	40	1 : 3,2	»	»	—
	b	N—S	—	84?	43	1 : 2	»	»	X
Havor i Hablingbo	a	SO—NV	NV	80	38	1 : 2,1	»	»	—
	b	V—Ö	—	135	45	1 : 3	»	»	—
	c	V—Ö	V?	95?	43	1 : 2,2	»	»	—

Riktning (angifven i någon af de fyra hufvudriktningarna).	Antal.
Ö—V	17.
N—S	13.
NO—SV	6.
NV—SO	6.

Vallens beståndsdelar.	Antal.
Gråsten och jord	37.
Gråsten, kalksten och jord	3.
Kalksten och jord	2.
Gråsten	1.

Ingång från	Antal.
S	7.
Ö	7.
V	6.
N	2.

Ingång från	Antal,
NV	4.
SV	3.
SO	1.
NO	1.

Längd och bredd.	Fot.
Största längd	135.
Minsta längd	28.
Största bredd	53.
Minsta bredd	21.
Högsta skilnad i proportion mellan bredd och längd	1 : 3,3.
Minsta skilnad i proportion mellan bredd och längd	1 : 1,1.
Medelproportion mellan bredd och längd	1 : 2,1.

Markens beskaffenhet.	Antal.
Äng (och nyodling)	31.
Åker	4.
Hage	4.
Obestämd	4.

Längdmått i fot.	Antal.
100 f. eller derutöfver	13.
75 f. till 100 f.	14.
under 50 f.	7.

Fyllning.	Antal.
Utan fyllning	37.
Med »	6.

Af dessa tabeller finner man, att Ö—V och N—S äro de vanligaste riktningarna för 'kämpagrafvarna'. Dock räknar riktningen Ö—V ett något större antal än N—S.

Nästan uteslutande bestå vallarna, såvidt man från deras yttre kan döma till deras sammansättning, af gråsten och jord. Gråstenarna, oftast rätt stora, af en mansbördas storlek eller mera, äro vanligen lagda i tvänne rader med en fyllning af sten och jord deremellan. Någon gång förekommer äfven kalksten i fyllningen. Kalksten och jord utan gråsten har jag endast funnit på två ställen, gråsten utan någon fyllning blott på ett ställe.

I förhållande till sin längd äro 'kämpagrafvarna' i allmänhet smala. Medelförhållandet mellan bredd och längd är 2,1. Fyra uppnå till och med 1 : 3 eller derutöfver.

Anmärkningsvärdt är, att 'kämpagrafvarna' i de allra flesta fall träffas i ängar. Endast 4 har jag sett i hagmark, d. v. s. mark bevuxen med barrskog.

Det förtjenar äfven uppmärksammas, att 'kämpagrafvarna' sällan träffas en och en, men också ej mer än fyra tillsammans. Vid Mangsarfve i Ekeby skulle det visserligen enligt uppgift finnas fem på ett ställe, men då jag ej på något annat håll sett ett så stort antal, vågar jag ej tro på denna uppgift, innan jag fått ytterligare bekräftelse derpå.

Ej sällan finner man i en grupp af 'kämpagrafvar' någon, som mellan vallarna är fyld med jord och sten. Sådana 'kämpagrafvar' sakna alltid ingång, såvida ej den ena kortsidan är lemnad alldeles öppen, såsom fallet är med en i Hörsne.

De öfriga åter, som sakna fyllning och således utgöras af en rektangelformig vall, inneslutande ett rum af samma plan som den omgifvande marken, hafva deremot ofta en ingång på ena gafveln, sällan på båda. Någon gång saknas alldeles ena gafveln. Någon viss gafvel för ingången tycks man ej hafva uteslutande valt. Så före-

komma åt S, Ö och V ungefär lika många ingångar. Blott åt N med dess biriktningar äro de sällsynta. På långsidorna finner man aldrig ingången. Den af Carl Säve afbildade egendomliga 'kämpagrafven' i Kauparfve (Koparfve) äng i När har visserligen genomgång på båda långsidorna, men det är troligt, att denna upptagits i senare tider, hvilket Säve sjelf ej anser osannolikt.

Till sist vill jag upprepa, hvad jag förut i detaljbeskrifningen nämnt om vegetationen i dessa forlemningar. De äro, med undantag af de fylda, inuti merendels fria från träd och buskar. Vallarna deremot äro oftast tätt bevuxna med hasselsbuskar och löfträd. När man träder in i en sådan 'kämpagraf', befinner man sig också med ens i den herrligaste löfsal af de mest storartade dimensioner.

Hvad hafva 'kämpagrafvarna' varit? Öfver hela ön äro de kända under detta namn och endast under detta. Får man anvisning på en 'kämpagraf', kan man alltid vara viss att träffa en fornlemning af det slag, som här beskrifvits, ej ett röse, hög, skeppssättning eller dylikt. Finge man döma af den öfver hela ön utbredda tradition, som ligger till grund för namnet, skulle man alltså förklara dessa fornlemningar för forngrafvar. Häremot talar dock, att, såvidt jag har mig bekant, menniskoben, vare sig obrända eller brända, aldrig anträffats i 'kämpagrafvarna'. I Hörsne fann jag väl djurben, men inga menniskoben. I den långa 'kämpagrafven' vid Sindarfve i Rone finnes visserligen en liten stenring och en kulle, men dels är detta fall alldeles enstaka, dels kunna dessa båda mycket väl hafva kommit dit i en senare tid. Jag tror derföre icke, att 'kämpagrafvarna' äro några grafvar.

Äro de grundvalar till gamla hus? *Om så är* — och mer än en har jag hört uttala denna förmodan —, så måste de hafva tillkommit på en tid, då man hade rätt stora behof och motsvarande tillgångar, ty flertalet hafva, som vi sett, en ganska betydlig längd. Det ligger då närmast

till hands att hänföra dem till yngre jernåldern [1]. Får man antaga, att byggnadssättet på Gotland under denna tid varit i hufvudsak lika det, som man genom sagorna känner från Norge och Island, så skulle redan den omständigheten, att 'kämpagrafvarna' oftast träffas flere tillsammans, vara ett stöd för den hypotesen, att vi här hafva för oss grundvalar till hus från nämnda tid. »Man får icke», säger R. Keyser [2], »föreställa de gamle Nordmännens bostäder (*hýbýli*) som våra, innefattande under samma tak en mängd större och mindre rum samt flere våningar höga; detta var icke händelsen. I allmänhet utgjorde hvarje rum (*herbergi*) ett hus för sig, hvilket på sin höjd kunde vara försedt med några små afbalkningar eller sidogångar och ett loft. En större gård (*bœr*) bestod alltså af en betydlig samling af sådana tätt tillsammans liggande byggnader eller hus (*hús*), hvilka dock som oftast ej en gång synas hafva varit förbundna med hvarandra medelst täckta gångar. Dessa byggnader voro i Norge utan tvifvel alltid uppförda af trä».

De gamles stuga (*skáli*) var bygd i en aflång fyrkant. Samma form hafva äfven 'kämpagrafvarna'. Visserligen kan man tycka, att många af dem skulle vara alldeles för smala i förhållande till sin längd. En bredd af 35 à 40 fot är det vanliga mellan vallarnas ytterkanter, och mindre förekommer, ända till 24 och 21 fot. Tänker man sig då väggarna förlagda midt på vallen, så gå ytterligare några fot af den nuvarande bredden bort. En *eldaskáli* skulle innehålla ej blott bänkar utmed hvardera långväggen och sängar bakom bänkarna, utan äfven framför bänkarna bord samt plats för eldstad så rymlig, att man kunde obehindradt passera mellan elden och borden. I sjelfva verket bör dock allt detta kunnat

[1] Rörande denna förlidet år uttalade förmodan jfr nästa uppsats i ämnet.

[2] *Nordmœndens private Liv i Oldtiden*, sid. 39.

rymmas i en 30—35 fot bred byggnad. I hvarje grupp af kämpagrafvar har också åtminstone en vanligen så stor vidd, att der kunnat få rum en byggnad af denna bredd.

Ofta förekommer i gruppen en mycket lång och smal kämpagraf. En sådan skulle man kunna förklara såsom grunden till en gästabudssal (*veistluhöll*), hvilken ej behöfde inrymma några sängar och således kunde vara rätt smal. Lång måste ju gästabudssalen vara för att kunna rymma de många gästerna.

Dock omnämnas i sagorna till och med hvardagsstugor (*eldaskáli*) lika smala och smalare än de nyss nämnda kämpagrafvarna. En *eldaskáli* på Island [1] skall sålunda hafva varit 200 f. lång och 60 f. bred; förhållandet mellan bredd och längd är således 1 : 3,3. En annan derstädes var 220 f. lång och endast 28 f. bred; proportionen är här ej mindre än 1 : 7,5. Den högsta siffra, någon gotländsk kämpagraf uppnår, är, såsom förut nämnts, 1 : 3,3 således densamma som den förstnämnda af de båda isländska byggnaderna. Kämpagrafvarnas stora längd och ringa bredd böra således ej utgöra något hinder för denna hypotes.

Denna har äfven ett stöd deri, att kämpagrafvarna oftast hafva ingångar, och att dessa alltid befinna sig på gafveln, såsom förhållandet var med de gamles hus. Att ingången, såsom vi ofvan sett, sällan vetter åt N, skulle kunna förklaras dermed, att man ej velat lägga den åt ett håll, hvarifrån man företrädesvis hade att vänta köld. Då kämpagrafvarna stundom ligga så, att de liksom inneslúta ett gårdsrum, kunde man vänta sig att man för vighetens skull förlagt ingångarna på de gaflar, hvilka vetta åt hvarandra. Detta är dock ej alltid händelsen och skulle kunna förklaras så, att man derigenom velat tillförsäkra sig större möjlighet att komma undan i händelse af ett plötsligt öfverfall.

[1] Ofvananförda arbete af Keyser, sid. 45.

Grundvalshypotesen har vidare ett stöd deri, att kämpagrafvarna företrädesvis äro lagda i Ö—V, ty i denna riktning lade våra förfäder helst sina bostäder [1].

Kunde man nu till alla dessa skäl, som tala för, äfven lägga fyndens vittnesbörd, så vore frågan afgjord. Detta våga vi dock ej anse vara förhållandet. Visserligen motsäger intet af de fynd jag känner från kämpagrafvar möjligheten, att de varit grundvalar till byggnader, men intet af dem bevisar heller, att kämpagrafvarna *måste* hafva haft denna bestämmelse. Fynden i Hörsne, särskildt stockarna, askan, grytfoten af lera och djurben äro visserligen sådana, att de kunna tagas för lemningar efter ett hus, men de kunna äfven vara qvarblifna lemningar på en plats, der man samlats för offer, således en gudstjenstplats, en hypotes, som jag längre ned med några ord vill vidröra. Malstenarne, som hittats i den ena kämpagrafven vid Gellungs i Vestkinde och i den stenrand, som gick ut ifrån en af kämpagrafvarna i Habblingbo — denna stenrand liksom andra af samma art, hvilka man stundom finner intill kämpagrafvarna, kan möjligen vara af senare datum och behöfver ej stå i något organiskt samband med dessa — äro ej heller tillräckliga bevis. Visserligen finner man dessa stenar ofta ännu i dag i de gotländska bondgårdarna, der de hafva sin plats nära brunnen och numera begagnas att klappa tvättkläder på, men dylika stenar träffas äfven under andra omständigheter, t. ex. i grafvar eller öfver dem uppkastade rösen [2]. Af kommissionslandtmätaren L. Fegræus har jag hört uppgifvas, att en sked skulle vara funnen i (eller vid?) en kämpagraf vid Rosarfve i Hafdhem, men jag har ej haft tillfälle att se densamma — om jag ej missminner mig, skulle den ännu befinna sig i hr Fegræi ego — och vågar derföre ej heller bygga något på denna uppgift.

[1] Ofvan anförda arbete af Keyser, sid. 41.

[2] Se t. ex. *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift*, band 6, s. 51.

Innan grundvalshypotesen kan bevisas, måste dessutom flera härför nödvändiga förutsättningar konstateras såsom befintliga.

Först och främst fordras, att man åtminstone i en kämpagraf af hvarje större grupp kan visa tydliga spår efter eldstad. Askan och de kolade stockarne i den ena kämpagrafven i Hörsne tror jag näppeligen kunna förklaras på detta sätt, dels derföre att askan ej tycktes vara efter brändt träd utan bränd jord, dels ock emedan allt detta ej låg i midten utan i ena ändan af kämpagrafven. Man måste äfven i eller invid dem kunna finna hvarjehanda husgeråd, hela eller snarare delar deraf, hvilka bortkastats som odugliga eller borttappats.

Vidare bör man i närheten af kämpagrafvarna kunna finna märken efter vattenställen eller rent af gamla igenvallade brunnar. Några kämpagrafvar såsom de vid Gellungs i Vestkinde och Åby i Bro ligga visserligen nära källor, men detta kan äfven träffa in på en offerplats. De vid Mickelgårds i Vestkinde ligga vid ett vattenställe, men detta har alldeles utseendet af en sådan »brya», som man gräfver upp för att skaffa vatten åt kreaturen, ett slags vattenställen, som förekommer i alla hagar. Vid några andra kämpagrafvar har jag ej lagt märke till vattenställen.

De gamle hade ofta en *laukgarðr* eller *eplagarðr* i närheten af sina bostäder, och näppeligen bör en sådan hafva fattats på en gotländsk bondgård. Vildappeln (apald) förekommer också rätt ofta i de gotländska ängarna, men om den påträffas företrädesvis i närheten af kämpagrafvarna, har jag tyvärr ej lagt märke till.

För öfrigt borde det ej vara omöjligt att anträffa spår efter odling öfver hufvud taget i närheten af kämpagrafvarna, om dessa äro lemningar efter gamla boplatser, ty det är tydligt att i sådant fall de ängar, i hvilka de ligga, till större eller mindre utsträckning måste hafva

varit åkrar, hvilka sedan småningom igenvallats, för att nu för andra gången i våra dagar odlas. De enda sådana märken efter odling, jag sett, äro de igenvallade dikena vid kämpagrafvarna i Othem, men man vet ju ej, om icke dessa möjligen tillkommit i senare tid.

Allt detta, synnerligast tydliga spår efter eldstäder, måste först ådagaläggas, innan man kan vara viss om, att vi här hafva att göra med grundvalar till hednahus.

Om nu på grund af de skäl, som tala för hypotesen, och oaktadt en del i sammanhang härmed stående frågor, såsom vi sett, ej ännu äro utredda, kämpagrafvarna få anses vara gamla tomtplatser, så må man med skäl fråga sig: när och af hvad orsak hafva alla dessa gårdar blifvit öde? Icke kan skälet vara det, att man tröttnat på de gamla boplatserna, öfvergifvit dem, bygt nya hus på andra ställen och låtit den förut odlade marken växa igen. Bostäder, till hvilka man med så mycken möda lagt grunden, har man ej öfvergifvit af sådana skäl. Nej, någon ovanlig händelse måste hafva inträffat, för att så många ödegårdar, som det tycks ungefär samtidigt, kunnat uppstå. Är det digerdöden, som sköflat dessa gårdar? Vore det händelsen, så skulle allmogen ännu vid den tiden hafva bott i sådana primitiva hus, under det att borgarne i staden Visby bebodde praktfulla stenhus. Det är högst osannolikt, så mycket mer som stenhus äldre än från denna tid ännu finnas qvar på flere ställen på ön, och de flesta kyrkorna redan då voro uppförda, hvilket visar, att konsten att bygga stenhus vid tiden för digerdöden ej var okänd äfven på Gotlands landsbygd. De gjorda fynden motsäga dessutom detta på det bestämdaste.

Orsaken måste vara en annan och tidigare. Man kommer då lätt att tänka på Gutasagans berättelse om öns öfverbefolkning samt den utlottning och utvandring, som deraf blefvo en följd. På detta sätt skulle, om sagan

eger någon grund, dessa ödegårdars tillkomst kunna förklaras.

Ännu återstår en möjlighet att förklara kämpagrafvarnas bestämmelse. Man kan nämligen äfven tänka sig, att de varit platser för gudstjenst och offer. Carl Säve anser det ej omöjligt, att kämpagrafven i Kauparfve-äng i När är grundvalen till ett hedniskt tempel. Jag har äfven känt mig tilltalad af denna förklaring, och mången gång, när jag trädt in i dessa storartade med träd och buskar bevuxna fornlemningar, har en känsla af vördnad och andakt ofrivilligt trängt sig på mig, jag har liksom känt mig stå på en för de gamle helig plats. Har i sådant fall den rika trädvegetationen funnits qvar på vallarna sedan urminnes tider och på samma gång tjenat till offerlund, eller har något slags tempel eller endast en skidgård varit uppförd på vallarna? Ett offer är utan tvifvel den brända rågen i Hörsne.

Men huru skall man i sådant fall förklara, att kämpagrafvarna ofta träffas flere tillsammans? Det tycks, som de då snarare borde träffas en och en, åtminstone ej i grupper af fyra.

Talar icke äfven det stora antalet kämpagrafvar emot denna förklaring? De skulle i sådant fall, om de äro något slags heliga ställen, vara formade efter menniskoboningar på samma sätt, som stenålderns folk gaf ganggrifterna form efter sina enkla bostäder.

Hvad ändamål än dessa i all sin enformiga enkelhet egendomliga fornlemningar hafva tjenat, vare sig de äro offerplatser eller, hvilket är sannolikare, grundvalar till längesedan förstörda menniskoboningar, bör man genom sorgfällig undersökning af dem kunna vinna många intressanta upplysningar om våra förfäders lif. I båda fallen äro de säregna i sitt slag och sakna, så vidt jag känner, alldeles motsvarighet på Sveriges fastland. De förtjena derföre att med all omtanke vårdas och fredas mot

åverkan, på det att de ej under det myckna odlingsarbete, som f. n. öfvergår de gotländska ängarna, må utplånas, utan att någon sakkunnig person fått tillfälle närvara och tillvarataga de föremål, som kunnat påträffas i eller omkring dem, samt göra nödiga iakttagelser.

Böra icke derföre 'kämpagrafvarna' fridlysas?[1]

Vestkinde den 17 juli 1885.

Fredrik Nordin.

Till föregående uppsats, som hr Nordin skref för ett år sedan, efter en påbörjad undersökning af de s. k. kämpagrafvarne, kommer att i nästa qvartalsnr af månadsbladet fogas en ny uppsats af honom, i hvilken redogöres för en innevarande års sommar gjord undersökning af en annan kämpagraf, hvilken tydligen visat sig vara lemningarna af ett hus. Den tolkning af kämpagrafvarna, som jag uttalat och som hr Nordin med en viss försigtighet framhåller i den föregående uppsatsen, är således numera bevisad vara den riktiga. Jag vill icke gå hr Nordin i förväg genom att redan nu omtala de märkliga fynd, som han anträffat i den senast undersökta kämpagrafven, fynd, som göra det möjligt att bestämma den tid, då byggnaden begagnats.

Icke endast på Gotland finnas fornlemningar af denna beskaffenhet. Den flitige forskaren J. H. Wallman har i tidskriften *Iduna* X s. 293 redogjort för 'Lemningar efter gamla boningar ifrån hedna-tiden, på Öland'. Afbildningarna visa ganska stor öfverensstämmelse mellan dessa öländska 'jättegrafvar' (hvilka dock åtminstone på ett ställe antagits vara lemningar af bostäder) och de gotländska kämpagrafvarna. Jag hoppas att några af de öländska skola kunna blifva undersökta redan i år.

[1] De s. k. kämpagrafvarne äro genom den förändrade lydelsen af § 2 af Kongl. förordningen af den 29 nov. 1867 (jfr k. förordningen af den 21 april 1886) tagna under lagens hägn.

H. H—d.

Att flera hustomtningar förekomma på ett ställe står i fullkomlig öfverensstämmelse med de isländska sagornas skildringar af boståderna vid den hedna tidens slut och i början af medeltiden. Hvar byggnad hade sin särskilda uppgift. Fullt kunna vi icke bedöma de ifrågavarande öländska och gotländska fornlemningarna, förr än alla å ett ställe förekommande tomtningar blifvit undersökta. Jag behöfver icke vidlyftigt framhålla vigten af dessa undersökningar för studiet af våra forntida förhållanden.

H. H—d.

Angelsaksiska myntfynd i Sverige efter 1845.

Som af engelska myntforskare en önskan blifvit uttalad, att den summariska förteckning öfver de i Sverige gjorda angelsaksiska myntfynden, som trycktes år 1846 i inledningen till B. E. Hildebrands angelsaksiska myntkatalog, skulle blifva fortsatt, har jag utarbetat en sådan fortsättning, hvars faktiska uppgifter jag ämnar beledsaga med några anmärkningar. På det dessa senare skola blifva allmängiltigare, lånar jag ur den nämnda förteckningen af 1848 följande uppgifter om de yngsta engelska mynten i alla de fynd, som icke innehålla endast enstaka mynt.

1. *De yngsta mynten tillhöra Etelred.*

Uppland. Österåker[1], Näs (år 1704).
Södermanland. Eskilstuna (år 1833). — Yngsta typen C.
Dal. Bolstad, Tillhagen (år 1819). » » »
Småland. Moheda, Horda (år 1828).
Skåne. Hököpinge kyrkoby (år 1820).
Reslöfs kyrkoby (år 1842). » » »

[1] Det första namnet är socknens.

Gotland. Linde, Myrungs (år 1807).
Grötlingbo, Norrqvie (år 1834).
Alskog, Larsarfve (år 1836) endast typ C.
Rute, Risungs (år 1837) yngsta typ C.
Eskelhem, Qvarna (år 1839) » » D.
Alskog, Guffride (år 1839) » » B.

2. *De yngsta mynten tillhöra Knut.*

Dalarne. Mora, Ön (år 1704).
Södermanland. Kloster, Årsta (år 1805).
Österhaninge, Broby (åren 1816, 1817) [1].
Gotland. Sundre, Digrans (år 1828).

3. *De yngsta mynten tillhöra Hardaknut.*

Gotland. Vesterhejde, Vible (år 1739).

4. *De yngsta mynten tillhöra Edward Confessor.*

Ångermanland. Nora, Trök (år 1834).
Uppland. St Olof, Venngarn (år 1789).
Södermanland. Nyköping (år 1841).
Öland. Resmo, Mysinge (år 1832).
Persnäs, Södvik (år 1840).
Skåne. Hyby, Borup (år 1830).
Gotland. Stenkyrka, Sorby (år 1813).
Eskelhems prestgård (år 1833).
Öja, Petes (år 1838).
Rone, Stale (år 1838).
Öja (år 1843).
Rone, Findarfve (år 1843).
Fardhem, Gerete (år 1845).

[1] I detta fynd finnas dock danska mynt präglade för Hardaknut.

5. *De yngsta mynten tillhöra William I och II.*

Gestrikland. Valbo, Allmänningen (år 1836).
Gotland. Hangvar, Austers (år 1841).
Vestkinde, Lilla Klintegårda (år 1842).
Grötlingbo, Kattlunds (år 1842).

6. *De yngsta mynten tillhöra Henrik I.*

Gotland. Eistad, Tomasarfve (år 1838).

---

65. *Öland, Källa sn, Nyby* (år 1846). Arbetadt silfver samt 227 hela mynt och 49 bitar, af dem 23 angelsaksiska (Etelred 6 samt 4 falska, Knut 6, Harald I 3, Hardaknut 1, Edward Confessor 3) 1 irländskt (Thymn) 9 danska (Hardaknut, Sven Estridsson) och 194 tyska. Inv. 1271.

66. *Ångermanland, Boteå sn, Undroms by* (år 1846). arbetadt silfver samt 996 hela mynt och 127 bitar, af dessa 490+89 bitar angelsaksiska (Edgar 1, Edward martyr 1, Etelred 129, resten Knut), 3½ irländska (Sihtric m. m.), 2 svenska (Olof Skötkonung och Knut), 5 norska, 2 danska (Knut den store), 492+22 bitar tyska, 2½ byzantinska, 14 små bitar af Kufiska mynt. Inv. 1318.

67. *Gotland, skogen mellan Visby och Endre* (år 1847). Arbetadt silfver samt 26 mynt (17 Etelreds, A—E, 9 tyska) och 12 små bitar af dylika och af 2 kufiska mynt. Inv. 1337.

68. *Skåne, Ljungby sn, Vanneberga* (år 1847). Arbetadt guld och silfver samt 234 hela mynt och 14 bitar: angelsaksiska 170+4 (Etelred 13, falsk Etelred 1, Knut 37+1, Hardeknut 6, Harold 15, Edward Confessor 98+3), danska 22+3, tyska 42+7. Inv. 1373.

69. *Gotland, Slite sn, Hägdarfve* (år 1848). Ett angelsaksiskt Harold I' mynt, fem barbariska imitationer

af (angelsaksiska eller) danska mynt samt 79 tyska mynt. Inv. 1445.

70. *Gotland, Vestkinde sn, Skäggs* (1848). Arbetadt silfver samt 300 mynt, af dem 195 angelsaksiska (Edward martyr 1, Etelred 162, Knut 16, barbariska 16), 6 irländska, 1 svenskt (Olof), 2 danska (Knut), 4 byzantinska, 68 tyska, 24 kufiska. Inv. 1456.

71. *Gotland, Fardhems sn, Halsarfve* (år 1848). Arbetadt silfver samt 55 angelsaksiska mynt (Edward martyr 1, Etelred 54, typen B och C), 1 svenskt (Olof), 102 hela tyska, 4 bitar, 5 hela kufiska, 11 bitar, och 2 byzantinska. Inv. 1501.

72. *Gotland, Vestkinde sn, L. Mickelgårds* (år 1849) 31 angelsaksiska mynt (Etelred 28, barbariska 3), 1 danskt (Knut den store), 1¼ kufiskt, 15 tyska. Inv. 1541.

73. *Gotland, Öja sn, Sibbenarfve* (år 1850). Arbetadt silfver samt 750 hela, 43 bitar mynt, af dem 118+6 angelsaksiska (Etelred—Edward Confessor), 4 irländska, 1 svenskt (Olof), 16 danska (Hardeknut—Sven Estridsson), 610+34 tyska, 1+3 kufiska. Inv. 1597.

74. *Gotland, Alskogs sn, Stenstugu* (år 1850). En kopparask, silfverklump samt 23 mynt (af dem 3 angelsaksiska (Etelred typ D och E), och 20+4 tyska. Inv. 1616.

75. *Gotland, Eskelhems sn, Valdarfve* (år 1851). Arbetadt silfver samt 642 hela och brutna mynt, af dessa 540 angelsaksiska (Etelred typ A—E), 7 irländska, 1 svenskt (Olof), 184 tyska, 3+7 kufiska, samt 2 obetydliga bitar af byzantinska mynt. Inv. 1712 [1].

76. *Öland, Böda sn, Nr 7 Torp* (år 1853). Arbetadt silfver samt 573 hela mynt och 124 bitar, af dessa 22½ angelsaksiska (Etelred 4, Knut 9½, Harold 4, Edward Confessor 5), 21+10 danska (Hardaknut, Sven Estridsson,

[1] Inventariet är för detta fynd ej skilnad mellan hela och brutna angelsaksiska och tyska mynt.

Magnus gode), 1 norskt, 2 byzantinska, 7+3 kufiska och 519+110 tyska. Inv. 1913.

77. *Gotland, Mästerby sn, Salmunds* (år 1853). Arbetadt silfver samt 303 hela mynt (dessutom diverse bitar), bland dem 2+6 kufiska, 110 angelsaksiska (Etelred, Knut, några bitar), 3 irländska, 188+17 tyska. Inv. 1948.

78. *Gotland, Alskogs sn, Stenstugu* (1853). Arbetadt silfver samt 1311 mynt, af dessa 264 angelsaksiska (Etelred—Edward Confessor), 35 engelska (William), 4 irländska, 1 svenskt (Olof), 20 danska, 974 tyska och 13 kufiska. Inv. 1979.

79. *Gotland, Alskogs sn, Mallgårds* (år 1854). Arbetadt silfver samt 125 mynt och 16 bitar, af dem 30+14 kufiska, 3+2 angelsaksiska (Eadgar, Etelred B och C), 1 byzantinskt, 91 tyska. Inv. 2028.

80. *Gotland, Boge sn, Pilgårds* (år 1854). 47 mynt, af dem 9 danska, 16 angelsaksiska (Etelred—Edward Confessor) och 22 tyska. Inv. 2056.

81. *Gotland, Eskelhems sn, Qvarna* (år 1854). Arbetadt silfver samt 1073 mynt och 64 bitar, af dem 163+16 angelsaksiska (Etelred—Confessor), 2 engelska (William), 1 irländskt, 15+1 danska, 888+47 tyska och 4 kufiska. Inv. 2100.

82. *Skåne, Gärdslöfs sn, nr 3 Assartorp* (år 1855 och 1856). Arbetadt silfver samt 402 mynt och 11 bitar, af dem angelsaksiska 63+4 (alla Etelred B), 334+17 tyska, 1 kufiskt och 4 myntplattor. Inv. 2184 och 2310.

83. *Skåne, Grönby kyrkoby* (år 1855). Arbetadt silfver samt 1333 mynt och 128 bitar, af dem angelsaksiska 687+68 (Etelred och Knut) 2+4 irländska, 8+5 danska, 1 norskt, 5+3 kufiska, 1 byzantinskt, 6 imitationer af byzantinska typer, 623+48 tyska. Inv. 2185.

84. *Gotland, Follingbo sn, Rosendal* (år 1855). Arbetadt silfver samt 153 mynt och 12 bitar, af dem angelsaksiska 77+1 (Eadgar—Harold I), 1 irländskt, 3 svenska

(Olof), 7 danska, 1+2 byzantinska, 7+8 kufiska, 57+1 tyska. Inv. 2186.

85. *Gotland, vid Stenkyrka kyrka* (år 1855). 113 mynt och 14 bitar, af dem 34 angelsaksiska (Etelred A—D), 76+12 tyska, 1 byzantinskt, 2+2 kufiska. Inv. 2187.

86. *Gotland, Bunge sn, Enge* (år 1856). Arbetadt silfver samt 1136 mynt, af dem 2 svenska (Olof), 5 danska, 374 angelsaksiska (Edgar—Knut) 10 irländska, 739 tyska, 6+4 kufiska. Inv. 2232.

87. *Gotland, Grötlingbo sn, Kattlunds* (år 1856). Arbetadt silfver och 6½ mynt, af dem 4½ angelsaksiska (Etelred C och D), 2 tyska. Inv. 2233.

88. *Gotland, Hejde sn, Rågåkra* (år 1856). Arbetadt silfver samt 283 mynt och 11 bitar, af dem 5 svenska (Olof), 88+4 angelsaksiska (Etelred A—D), 185+2 tyska, 4+5 kufiska, en bit af ett sassanidmynt, Inv. 2265.

89. *Blekinge, Sölvesborgs stad* (år 1856). Arbetadt silfver, samt 21 mynt och flere bitar, af dem 4+10 angelsaksiska (Etelred och Sihtric), 16 tyska (och några bitar) och 1+5 kufiska. Inv. 2291.

90. *Gotland, Grötlingbo sn, Bölske* (år 1856). Arbetadt silfver samt 3 mynt och 5 bitar, af dem 1+1 angelsaksiskt (Knut) och 2+4 tyska. Inv. 2305.

91. *Gotland Grötlingbo sn* (år 1856). Arbetadt silfver samt 326 mynt och 94 bitar, af dem 95+27 angelsaksiska (Etelred och Knut), 1 irländskt, 1 svenskt (Olof), 1 danskt, 225+61 tyska och 3+6 kufiska. Inv. 2308 och 2412.

(Forts).

H. H—d.

Från Akademiens sammankomster.

Den 14 juli 1886.

Akademiska ärenden. Anmäldes Kongl. Maj:ts nådiga bref om de af Riksdagen beviljade anslagen, nämligen dels förhöjning af det ordinarie anslaget för resor o. s. v. med 1,000 kr., dels de vanliga extra anslagen af sammanlagdt kr. 9,200.

På grund af framlidne h. exc. hr grefve Sparres testamentariska förordnande hade till Akademien öfverlemnats ett hans i litografi utförda porträtt.

Akademien beslöt, att som bihang till berättelsen om hundraårssammanträdet skulle tryckas en förteckning öfver Akademiens ledamöter och tjenstemän under perioden 1786—1886 samt att i denna förteckning äfven skulle upptagas Akademiens Letterstedtska och Beskowska stipendiater.

Statssamlingarna. Ett fynd från Blekinge af 57 thalermynt inlöstes.

Akademien godkände Riksantiqvariens åtgärd att inlösa ett vackert, vid Kockenhus i Skåne funnet bronssvärd.

På derom framstäld begäran beslöt Akademien att till grufskolan i Madrid öfverlemna en samling stenåldersfornsaker, hvilka skulle tagas bland sådana dupletter, för hvilka fyndorterna ej äro närmare kända.

Fasta fornlemningar. Handlanden Jakobson i Burgsvik på Gotland hade anmält, att vid laga skifte kommit på hans lott det s. k. Viges slott, beläget i nordöstra ändan af Näs sn, ungefär 1/8 mil V om Norrqvie gård i Grötlingbo, å mark, som från Leksarfve gård öfverflyttats till Martarfve, samt anhållit att få veta, huruvida detta s. k. slott vore en fornlemning. Sedan amanuensen Gustafson, derom anmodad af Riksantiqvarien, besigtigat slottet och derom inlemnat rapport, beslöt Akademien, på grund af de upplysningar, som i denna förekommo, afgifva den förklaringen, att Viges slott utgör qvarlefvorna af ett medeltidsfäste och att det derföre, såsom en fornlemning, är ställdt under lagens hägn.

F. d. organisten C. G. Lundgren hade anmält, att han ur en grundmur i Hånsta by, Lena sn, Uppland, tillvaratagit runstenen L. 231, samt anhållit att han må få resa den skadade stenen i trädgården vid hans bostad i samma by. Akademien medgaf detta, men med förklaring att detta medgifvande icke inverkar på statens eganderätt till stenen.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Genom nådig remiss hade Kongl. Maj:t till Akademien öfverlemnat, för utlåtandes afgifvande, en ansökan af Gladhammars församling om tillstånd att efter den nya kyrkans fullbordande få, för utvidgande af kyrkogården, rifva den gamla kyrkan och klockstapeln. Sedan Akademiens stipendiat lektor Bæhrendtz, derom anmodad af Riksantiqvarien, besigtigat kyrkan och derom afgifvit rapport, ansåg Akademien det vara önskligt, att den gamla kyrkan blefve för framtiden bevarad samt att hennes inventarier från äldre tid, derest de

framdeles ej skulle inom dennas murar skyddas, öfverflyttas till den nya kyrkan eller annat lämpligt förvaringsrum.

Genom nådig remiss hade kongl. maj:t för utlåtandes afgifvande, remitterat en ansökan af Östra Ryds församling i erkestiftet, att få försälja en del i särskild förteckning upptagna äldre inventarier. Sedan dessa blifvit granskade af dr Ekhoff, hvilken om desamma afgifvit rapport, beslöt Akademien hemställa, att nådigt bifall till församlingens anhållan må lemnas, med undantag för de föremål, som blifvit till kyrkan af känd gifvare skänkta, de sex åminnelsetaflor öfver vigtiga nationela tilldragelser och två kongl. tal, hvilka fordom blifvit i kyrkan på offentlig befallning uppsatta, samt fyra gamla helgonbilder, hvilka förtjena att med statens samlingar införlifvas.

Visby ruiner. Sedan Riksantiqvarien besigtigat de å Visby kyrkoruiner företagna restaurationsarbetena och om dem uttalat sitt gillande, beslöt Akademien att till k. arkitekten Langlet aflåta en tacksägelseskrifvelse med anledning af den omsorg han på detta arbete nedlagt.

Den 30 juli 1886.

Visby ruiner. Akademien beslöt inlösa nio af danska arkitekten Mejborg inlemnade af honom utförda planscher öfver vissa partier af Visby ruiner.

Den 8 september 1886.

Akademiska ärenden. Akademien beslöt att hemställa om nådig proposition till nästa Riksdag om de tre anslag, som Akademien under de senare åren uppburit, äfven för år 1888.

Anmäldes, att Kongl. Maj:t afslagit Akademiens anhållan om fria resor för tjenstemännen och fri frakt på statens jernvägar.

Statssamlingarna. Ett bronsåldersfynd från Norra Kalmar län inlöstes.

Fasta fornlemningar. Akademien medgaf, att en genom Riksantiqvarien genomgräfd grafhög från bronsåldern å nr 1 Österlöfs kyrkoby i Skåne, må få borttagas.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien förklarade sig icke hafva något att invända mot en tillämnad flyttning af några i Ystads Mariakyrkas golf förekommande grafstenar, allenast de omsorgsfullt förvarades.

Anmältes, att i Almunge kyrka hittats under kalkrappningen medeltidsmålningar, men att någon åtgärd ej behöfver med afseende på dem företagas förr än nästa år.

Akademien förklarade intet hinder möta det tillämnade nedsmältandet af en ringklocka från 1500-talet i Torsby kyrka i Bohuslän.

Akademien medgaf, att en dopfunt må få från Restereds kyrka inflyttas till Göteborgs museum.

Akademien beslöt afgifva den förklaring, att riksrådet Thord Ulfsson Bondes grafsten må få flyttas från sin nuvarande plats i ett korfönster i Fägreds kyrka till annan plats inom kyrkan.

Medaljförslag. Ett af gravören A. Lindberg inlemnadt förslag till en belöningsmedalj godkändes med någon förändring.

Bergerska donationen. På antiqvariska nämndens förslag beslöt Akademien lemna arkitekturmålaren Hansen ytterligare 200 kr. för hans teckningar af Piræuslejonet.

Den 29 september 1886.

Akademiska ärenden. Förslag till Akademiens skrifvelse rörande de extra anslag, som behöfde begäras af Riksdagen, upplästes och godkändes.

På Riksantiqvariens hemställan beslöt Akademien att af Kongl. Maj:t begära ersättning för kostnaderna för vissa på grund af sig företeende omständigheter nödiga befunna undersökningar och afteckningar af kyrkor m. m. samt för kostnaderna för konservering af jernföremål i museet.

Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförening hade anmält sitt bildande samt anhållit om Akademiens välvilliga bevågenhet. Akademien anmodade Riksantiqvarien att uppsätta förslag till svarsskrifvelse.

Statssamlingarna. En spiralring af blekt guld, funnen vid Åloppe, Nysätra sn, Uppland, löstes.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Riksantiqvarien anmälte, att han besigtigat målningarna i Eksjö kyrkas tak, hvilka utförts på bekostnad af drottning Hedvig Eleonora, samt att de bestå dels af hvarjehanda englafigurer m. m. i ett halfrundt hvalf, dels af större målningar i mångkantiga ramar mellan ytor som upptagas af ornament. Han hemställde, att Akademien ville hos Kongl. Maj:t göra hemställan, derom att före kyrkans rifning en skizz må göras af anordningen i det hela samt att de medaljonformiga, å bräder utförda målningarna må utsågas och, till minne af nämnda drottnings frikostighet samt den tidens smak och konst, på lämpligt ställe förvaras. Akademien godkände detta förslag.

Kongl. Maj:t hade till Akademien remitterat Hannäs församlings i Kalmar län underdåniga anhållan om tillstånd att rifva den gamla, numera öfverflödiga kyrkan. Akademien beslöt, att denna skall, så fort ske kan, aftecknas.

Kongl. Maj:t hade till Akademien för skyndsam behandling remitterat Hvalstads församlings i Skara stift underdåniga anhållan om tillstånd att rifva den gamla kyrkan. Akademien beslöt, att denna skall genast besökas och aftecknas.

Inskrift. Akademien godkände ett förslag till inskrift att sättas inne i Linköping domkyrkas torn.

Föredrag. Riksantiqvarien redogjorde för sin resa till Bohuslän, Skåne och Småland.

Treperiodssystemets uppkomst.

En hvar, som något så när följt med den arkeologiska litteraturen, har haft tillfälle att se, huru under en ganska lång tid det i Norden hyllade systemet att indela den förhistoriska perioden i tre åldrar, stenens, bronsens och jernets, blifvit af de tyska fornforskarne framhållet som en nordisk uppfinning och derjämte som en uppfinning utan något värde. I det senare afseendet har under de senaste åren meningen i Tyskland undergått en mycket märklig skiftning, treperiodssystemets giltighet har blifvit erkänd i allt vidare kretsar. Men derjämte uttalades i Tyskland den öfverraskande åsigten, att systemet vore af tysk upprinnelse, att det först uttalats af två tyska forskare, Danneil i Salzwedel och Lisch i Schwerin, samt att det från Tyskland hade kommit till Norden. Danneil började sina arkeologiska forskningar år 1829. Lisch framhåller systemet i januari 1837; det uttalas i Thomsens *Leitfaden*, som har sitt företal dateradt i november 1837 och som antagligen icke blef bekant i Tyskland förr än 1838.

Detta uttalande från tysk sida har framkallat några meddelanden vid sammankomster i Berlins antropologiska sällskap. Som jag hade tillgång till vigtiga aktstycken för bedömande af denna fråga, sände jag till nämnda sällskap ett meddelande, som föredrogs i sammanträdet den 26 juni och finnes återgifvet i den tryckta redogörelsen för dagens förhandlingar. Jag vill här meddela ett sammandrag af denna min uppsats.

Danneil började sina forskningar år 1829, men han uppställer icke, så vidt tryckta uppsatser visa, treperiodssystemet förr än år 1836. Lisch's uttalande i januari 1837 förutsätter, att han redan före ingången af det nämnda året fått systemet klart för sig. Men vi hafva icke för utredande

af denna fråga att hålla oss endast till tyska publikationer. Billigheten fordrar tydligen, att vi, för fastställande af tiden för Thomsens uppträdande, icke hålla oss till hans tyska bok från slutet af 1837, hvilken är en öfversättning af hans danska *Ledetraad*, hvilken utgafs år 1836. Här synes således fullständig samtidighet ega rum. Men om vi skola hålla oss till tyska publikationer, måste vi komma ihog, att i den första delen af Geijers *Svenska folkets historia*, som utkom i tysk drägt år 1832, heter det: »vapnen och vikingaflottorna visa oss tidigt bruk af jernet; ännu äldre vapen äro af koppar eller en med koppar blandad metall, de äldsta af sten». Här är således treperiodssystemet uttaladt i Tyskland tidigare än af någon tysk forskare.

För att utröna systemets uppkomst måste vi emellertid göra mera vidtgående forskningar.

Danneil, gymnasiilärare i Salzwedel, undersökte flitigt grafvar i sin hembygd och förklarade år 1836, att de kunde fördelas i följande grupper:

A. *Hünenbetten* (=gånggrifter); när vapen eller verktyg förekomma i dem, äro de af sten.

B. *Högar*.
Första afdelningen, med metallredskap af koppar eller en kopparblandning.
Andra afdelningen, med jernredskap.

C. *Underjordiska grafplatser*, de vanligaste grafvarna, med jernredskap.

Salzwedel är icke någon i litterärt hänseende betydande ort. Danneil redogjorde för sina undersökningar och sina åsigter i en lokaltidskrift, som icke blef känd inom stora kretsar. Så vidt jag kunnat finna — och motsatsen har icke från tysk sida blifvit förfäktad — bildade han ingen skola och har således icke varit bestämmande för den arkeologiska vetenskapens utveckling.

Lisch behöfde icke drifva arkeologiska studier som ett bigöromål. Han hade till uppgift att idka arkeologisk verksamhet, han var anstäld vid ett institut, som ännu existerar, han skref flitigt i en tidskrift, som ännu utgifves och som röner rättvist erkännande för vigtiga arkeologiska uppsatser.

I Meklenburg hade intresset för fornforskning visat sig ganska lifligt i första början af vårt århundrade. En rik fornsakssamling bildades på det storhertigliga lustslottet Ludwigslust. I början af 1820-talet utnämndes till föreståndare för denna samling professor Schröter i Rostock, hvilken, enligt Lisch's egen uppgift, då nyss återkommit från Skandinavien och inom hela Meklenburg väckte ett lifligt intresse för 'Grabalterthümer'. Storhertigen önskade få ett stort verk utgifvet öfver samlingen, och Schröter fick i uppdrag att redigera det. När tre häften med 18 planscher voro utgifna, reste Schröter för arbetets skull (åter Lisch's uppgift) år 1824 till Köpenhamn, men insjuknade år 1825 och sattes derigenom ur stånd att fortsätta sin verksamhet. Planscherna till två nya häften voro då fullbordade. Granska vi de under Schröters ledning utförda planscherna, synes han icke varit fullt främmande för treperiodssystemet. Han afbildade först stenredskap, sedan å två planscher bronsredskap, sedan redskap af brons eller jern, men jernföremålen stå regelbundet längst ned å hvar plansch. För texten hade Schröter samlat hvarjehanda notiser, af hvilka endast de från besöket i Köpenhamn år 1824 kunde af Lisch användas. Denne hade således år 1836 någon kännedom om huru Köpenhamns museum var ordnadt år 1824.

Lisch lefde länge och såg treperiodssystemet fullt utbildadt. Föreståndaren för den kongl. konstkammaren i Berlin friherre von Ledebur hade år 1824 på ett mindre smickrande sätt omtalat treperiodssystemet och kallat det nordiskt. Detta uppkallade Lisch, som år 1865 förklarade, att han

var den förste, som uppstält detsamma i Tyskland. I ett något senare bref yttrar han: »Sten- och bronsåldrarne äro så klara, att en hvar, som i någon mon sysselsatt sig med arkelogisk forskning, genast kan urskilja dem. Men svårigheten ligger i att upptäcka jernåldern, och denna period har jag upptäckt.» Såväl uppfattningen som påståendet äro origtiga. Det har aldrig varit fråga om att upptäcka någon jernålder, ty denna var af gammalt känd. När man i Norden och Tyskland började att egna sin uppmärksamhet åt de förhistoriska forskningarna, ville man med dem vinna upplysningar rörande den äldsta historiska tiden, om hvilken historien hade så litet att säga. Till denna historiska period hänförde man t. ex. stenredskapen. Som den tidens för dagligt bruk afsedda redskap och vapen voro af jern, ansåg man stenredskapen hafva haft någon bestämmelse för gudstjensten. Treperiodssystemet uppkom icke genom uppvisande af en jernålder, hvilken, såsom nyss sades, var allmänt känd och erkänd, utan genom uppvisande deraf, att före denna gick närmast en bronsålder och före denna en en stenålder. På detta sakförhållande, som icke kan jäfvas, stranda Lisch's anspråk på prioritet åtminstone i den mening, som han fattat denna.

Lisch uppställer för öfrigt år 1837 följande grupper:

A. *Germanska grafvar* (*Kegelgräber*), med bronsföremål (= Danneil B 1).

B. *Slaviska grafvar* (*Wendenkirchhöfe*), de flesta föremålen af jern (= Danneil C).

C. *Uråldriga grafvar* (*Hünengräber*); de flesta föremålen af flinta, några af jern.

Han uppstälde derjämte följande perioder:

a) en *förgermansk* eller *tidig germansk*, då man använde stenredskap, men äfven kände eller blef bekant med jernet.

b) en *germansk tid*, då man försummade jernet, men under romerskt inflytande antog bronsen som hufvudmaterial.

c) en *slavisk tid* med jern.

Så förhåller det sig med treperiodssystemets första uppträdande i Tyskland. Vi skola nu uppmärksamma dess öden i Norden.

I Danmark, likasom i Meklenburg, egnade man från vårt århundrades början mycken uppmärksamhet åt fornsakerna. År 1807 tillsattes en kongl. kommission för fornminnens bevarande. Till medlem af denna kommission nämndes år 1810 en läkare Vedel Simonsen, som med mycken ifver egnade sig åt fornstudiet och under många år samlade fornsaker för museet i Köpenhamn. Under åren 1813—1816 utgaf han ett arbete med titel *Udsigt over Nationalhistoriens ældste och mærkligste Perioder*. I första bandet, utgifvet år 1813, säges, att stenredskapen voro de äldsta som Nordens folk använde, senare kom kopparn till Norden. »De gamla Skandinavernas vapen och redskap voro således först af sten och trä, sedan lärde de sig att bearbeta kopparen — ja, äfven att härda den —, sist jernet. Från denna synpunkt kunna vi derföre indela deras kulturhistoria i en stenålder, en kopparålder och en jernålder». Den tiden var något sådant icke uttaladt i Tyskland.

Den yngre generationen af nordiska forskare hade icke läst Vedel Simonsens arbete. Man upptäckte till sist hans märkliga uttalande om de tre perioderna, men man har antagit, att det var ett isoleradt uttalande, som snart föll i glömska. Detta är dock bestämdt oriktigt. Det är utan tvifvel från Vedel Simonsens bok som Geijer fått de tre perioderna. Vedel Simonsen åtnjöt i sitt land mycken aktning och fick för sin vetenskapliga verksamhet hvarjehanda utmärkelser. Han tillhörde den nyss nämnda kommissionen ända tills denna upphäfdes år 1849, och det är

derföre icke antagligt, att hans åsigter så lätt fallit i glömska; åtminstone måste han sjelf hafva kommit ihog dem och hade helt visst tillfälle att i kommissionens sammanträden bekänna sig till dem.

Som kommissionens sekreterare anstäldes år 1816 Christian Thomsen, och från den tiden måste han således stått i beröring med Simonsen. Thomsen fick sig anförtrodd vården om kommissionens samlingar. År 1820 underrättade han den svenske riksantiqvarien Liljegren, att nu vore samlingarna ordnade. I en år 1821 af etatsrådet Thaarup utgifven beskrifning öfver Köpenhamn säges om de arkeologiska samlingarna, att man ser i dem först vapen, symboler och redskap af sten, som tillhöra den äldsta tiden, sedan komma föremål af metall.

Man har velat göra luckan mellan Vedel Simonsens, såsom man antog, enstaka stående uttalande år 1813 och treperiodssystemets senare uttalande i Danmark ganska vid. Thomsen skref år 1832 en uppsats om stenålderns redskap, men, har man anmärkt, treperiodssystemet finnes i denna afhandling icke uttaladt. Ett bref från Thomsen till Liljegren förklarar denna tystnad: det var meningen att i en serie afhandlingar redogöra för fornsakerna, och det fanns ingen anledning att i den första afhandlingen gå i förväg för följande framställningar.

Följande faktiska förhållanden må här framhållas.

Enlig hvad dr Undset meddelat, blef den norske historikern Keyser, när han år 1825 på återresa från Island besökte Köpenhamn, af Thomsen invigd i treperiodssystemet, och Keyser tillämpade detta från 1828 vid ordnandet af Kristiania universitets fornsakssamling.

Samma år 1825 utkom i Köpenhamn F. H. Jahns arbete om medeltidens krigsväsen i Norden, särskildt i Danmark. Han talar flere gånger om föremål i Köpenhamns museum och behandlar de äldsta vapnen under följande rubriker: 'stenvapen' (3 sidor), 'kopparvapen' (4 sidor) och 'jernvapen'.

Thomsens betydelse blef alltmera känd. År 1830 kommo från Lund två docenter för att under Thomsens ledning studera, Schreil fornsakerna, min fader mynten. Schreil dog under besöket i Köpenhamn, och Thomsen lade min fader på hjertat att egna sig äfven åt fornsakerna. Han handledde honom under hans besök i fornsakssamlingen, och om dennas anordning lemnas tillförlitlig underrätttelse i min faders den 1 augusti 1830 började anteckningar.

Man hade tidigare indelat fornsakerna i en mängd grupper och denna gruppindelning var ännu bibehållen, ehuru antalet af grupper var något minskadt. Nu funnos i samlingen följande grupper: »1. Fornsaker af sten, 2. Kärl, 3. Fornsaker af metall». Men i detaljbeskrifningen af grupperna uppenbarar sig treperiodssystemet fullt tydligt. Det heter t. ex. om kärlen: »lerkärl af rått arbete, som helt visst tillhöra den första perioden, d. v. s. vid pass 500 f. Chr. till år 1 — lerkärl af bättre arbete, som hänföras till guldets och kopparens ålder (1—500) — kopparkärl, af hvilka de, som på undre konvexa sidan äro prydda med vackra cirkelsirater, äro de äldsta — guldkärl, som visa enahanda prydnader och derföre hänföras till andra perioden (1—500)». I redogörelsen för metallföremålen hänföras bronssvärden till den andra perioden (1—500), jernsvärden till den tredje (500—1000). Från en så tidig period finnes intet tyskt uttalande om de tre perioderna. Vi se äfven att Thomsen kände jernåldern långt innan Lisch år 1835 började sysselsätta sig med arkeologisk forskning.

Samma år 1830 nämndes min fader till amanuens vid fornsakssamlingen i Lund, och han kunde den 1 oktober samma år skrifva till Thomsen, att denna samling var nu ordnad efter den plan, som han hade fått sig meddelad i Köpenhamn.

Huruledes Thomsens anseende spridde sig allt vidare, uppenbarade sig år 1832. Den nyss nämnde friherre von Ledebur hade då blifvit nämnd till föreståndare för konstkammaren i Berlin, i hvilken samling äfven funnos fornsaker och medeltidsföremål, och han vände sig till Thomsen med frågor rörande museiförhållanden. Thomsen bad honom komma till Köpenhamn för att i dervarande ordnade museum med större fördel diskutera frågorna. Ledebur skickades äfven samma år »för att studera de nordiska museerna». Det är derför helt naturligt, att Ledebur, som redan då måste i Köpenhamn hafva gjort bekantskap med treperiodssystemet, år 1864 karakteriserade detta som ett nordiskt system. År 1832 var detta system icke uttaladt af någon tysk forskare.

Professor Sven Nilsson har framhållits som upphofsman till treperiodssystemet. Detta är fullkomligt ogrundadt. Han skref 1834 ett bidrag till jagtens och fiskets äldsta historia i Norden, och denna afhandling trycktes det följande året. I denna sysselsätter han sig uteslutande med stenredskapen och söker visa, huru de varit använda. Då Nilsson skref denna uppsats, var det arkeologiska museum, som tillhörde det universitet, vid hvilket han verkade som lärare, sedan fyra år tillbaka ordnadt efter Thomsens system, och att Nilsson den tiden kände Thomsens betydelse framgår deraf, att han skickade sin afhandling till Thomsen, med begäran att få höra hans mening om den. Nilssons betydelse — och den är mycket stor — ligger deri, att han under fortsatt behandling af den svenska stenåldern på ett synnerligen framstående sätt utbildat den jämförande fornforskningens metod. Dessvärre höll sig Nilsson under sina senaste år icke på den höga ståndpunkt, som han genom sitt arbete om stenåldern hade intagit. Hans bok om bronsåldern kan endast i någon mon anses tillhöra den jämförande fornforskningens område. Med öfvergifvande af den metod, hvilken

han som naturforskare tillegnat sig, inlät han sig i detta arbete på områden, hvilka han icke kunde beherska, språkvetenskapens, den orientaliska och klassiska arkeologiens, och dermed misslyckades han. Invändningar mot detta hans verk måste göras af dem, som höllo på den metod, till hvilken han var en af grundläggarne, men dessa invändningar utestänga ingalunda ett erkännande af det arbete, som han tidigare hade gjort.

När min far 1837 hade blifvit riksantiqvarie, fick han tillfälle att äfven i Stockholm ordna det arkeologiska museet i öfverensstämmelse med treperiodssystemet. Dermed var dess giltighet erkänd inom det tredje af Nordens land.

Om vi nu vilja draga resultaten af den föregående skizzerade framställningen, måste de blifva följande.

Att med afseende på uppställandet af treperiodssystemet Norden har prioritet, är obestridligt. Men inom det nordiska området kan man diskutera frågan om den betydelse för systemet, som Vedel Simonsen och Thomsen haft. Mig synes det å ena sidan gifvet, att man måste tillerkänna Vedel Simonsen försteget, helst som jag anser mig hafva bevisat, att hans proklamerande af de tre perioderna ingalunda var ett isoleradt och snart förglömt factum; hans åsigt adopterades ju af Geijer. Men å andra sidan står det fast, att hans system hade kunnat i tidernas lopp blifva förgätet, derest icke Thomsen hade omfattat det och i öfverensstämmels dermed ordnat fornsakssamlingen i Köpenham. Genom Thomsen blef systemet något mera än en uttalad åsigt, det blef en aktualitet, som genom det danska museets anordning och Thomsens verksamhet för detsammas förklarande verkade inom allt vidare kretsar.

Det finnes ett förhållande, som jag anser mig böra i detta sammanhang med särskild betoning framhålla. När man talar om prioritet i litterära eller vetenskapliga frågor, håller man sig helt naturligt till utgifna skrifter, hvilkas

tid tydligen angifves genom tryckåret, äfven om man understundom måste medgifvas, att det som ett år tryckes icke behöfver, ibland icke kan vara ett alster af samma års andliga arbete. Men det finnes ett annat mera blygsamt sätt att framhålla sina åsigter, och äfven detta sätt synes mig fullt berättigadt att bestämma prioritet. Man kan med genomgående hängifvenhet egna sig åt studiet af t. ex. sitt lands fornsaker, man kan af detta studium, oberoende af eller med tillhjelp af andras åsigter, komma till ett bestämdt system, hvilket man lägger till grund för den anordning man gör inom ett åt ens vård anförtrodt fornsaksmuseum. Detta museum, ordnadt, är lika väl uttrycket för ett andligt arbete som en skrifven bok, och kan verka vida kraftigare än en bok, derest man, som Thomsen, låter det lefvande ordet redogöra för systemet. Men anspråkslösare är detta sätt att framhålla sina ideer derföre att ett offentligt museum är en allmän egendom, inom hvilken enhvar har rätt göra sina iakttagelser och ur hvilken enhvar kan medtaga frön till en fortsatt tankeutveckling, utan att man anses skyldig att angifva hvar och huru man mottagit sina impulser. Thomsens betydelse uttalade sig förnämligast i det museum han ordnade och förklarade; den uttalade sig äfven i hans vidlyftiga brefvexling, men denna har aldrig kommit till allmänhetens, aldrig till mera än enskilda forskares kännedom. Detsamma gäller i ganska stor mon min fader. Hans litterära verksamhet antog sina mest betydande mått inom det numismatiska området, men han utvecklade stor och betydelsefull verksamhet inom det arkeologiska genom anordnandet i olika lokaler af Statens Historiska Museum. Derutinnan visar sig äfven detta ordnande praktiska arbete blygsammare, emedan man måste vara medveten om, att en kommande tid måste på grund af nya rön och ökade insigter göra om arbetet i mångt och mycket och göra det bättre. Men så snart nya anord-

ningar vidtagits, är den föregående anordningen utplånad, men dermed är vittnesbörder om den förste ordnarens verksamhet bortsopade. Helt annat är det, när man nedlagt sitt arbete i en tryckt bok: den kan väl blifva glömd, men den kan återfinnas, och när den finnes åter, har den, huru många förändringar än timat sedan dess första utgifvande, icke ens i det minsta förlorat sin karaktär. Som jag sjelf funnit mig föranlåten att vidtaga ganska omfattande omordningar inom Statens Historiska Museum och dermed att i viss mån utplåna minnena af min faders arbete, har det för mig känts angeläget att uttala mitt uppriktiga uppskattande af den vetenskapliga verksamhet, som icke visar sig i litteraturen och derför lättare är hemfallen åt glömskan.

Om det sålunda, för att återgå till den föregående framställningen, är gifvet, att treperiodssystemet förut uttalats i Norden (i Danmark) och sedan dess oaflåtligen varit i Norden fasthållet och utbildadt, är det vår närmaste uppgift att se till, i hvilket förhållande Danneils och Lisch's teorier stodo till den nordiska.

Jag känner för närvarande ingen anledning att antaga Danneil hafva egt någon kännedom om det arkeologiska arbete, som före och under hans forskningstid idkades i Norden. För att framhålla Danneils sjelfständighet vill jag ock fästa särskild uppmärksamhet dervid, att i Norden uppkom treperiodssystemet egentligen i museet, fann åtminstone der fullgiltig gestalt, under det att Danneil leddes till sitt system i främsta rummet genom iakttagelse af grafförhållanden. Att dessa voro för honom hufvudsaken, de tre åldrarne en bisak, framgår deraf, att han uppställde tre grupper, af hvilka endast två (A och C) motsvara hvar sin period, under det den mellersta gruppen består af tvänne afdelningar, en med bronsredskap och en med jernredskap. Sjelfständighet synes man sålunda böra tillerkänna Danneils upptäckt, den framkallades genom

de skarpsinniga iakttagelser han gjorde under sina många grafundersökningar, men, såsom redan blifvit framhållet, hans åsigter funno ej något genljud hos samtid och närmaste efterverld. Det är först en senare tid, som visat upp hans förtjenst i detta afseende.

Lisch fick under en lång lifstid tillfälle att hjelpa upp sitt system, hvilket i sitt första framträdande var temligen bristfälligt och i en punkt kan sägas alldeles strida mot treperiodssystemet. Hans utgångspunkt var historisk, det gälde för honom i främsta rummet att konstatera, hvilka grafvar tillhörde hvartdera af de två folk, som enligt historiens vittnesbörd varit bosatta i Meklenburg, Germaner och Slaver. Som han emellertid fann tre grupper af grafvar, var det möjligt att en af dem tillhörde något tredje folk, men säkert var det icke, hvadan han hänförde stenåldersgrafvarna till en 'förgermansk eller germansk urtid'. Han hänförde de tre grupperna till olika tider, men fick ändock icke den fullständiga följd som det verkliga treperiodssystemets anhängare uppstälde. Han lät nämligen den första tidens menniskor använde vapen och redskap dels af sten, dels af jern, hvilket berodde derpå att han, mindre skarpsinnig än Danneil, icke förstod att göra skilnad mellan den ursprungliga stenåldersbegrafningen och de senare, jern innehållande smågrafvar, som icke sällan förekomma i det gånggriften omgifvande jordhöljet. Huru Lisch vill för arkeologiska facta söka historiska förklaringar, framgår af hans försök att förklara bronsålderns uppkomst genom en romersk inverkan. Romarne skulle haft bronsålderskultur, hvilket ju är fullkomligt oriktigt.

Hans Hildebrand.

Fynden från Ringsjön.

Det har, hvilket torde för många vara bekant, i vårt grannland Danmark förts en ganska häftig strid rörande frågan, huruvida den danska stenåldern bör fördelas i två perioder eller icke. Förfäktarne af en tudelning af stenåldern hafva framhållit, att utom de ställen, å hvilka stenredskap tillfälligtvis blifvit i forntiden förlorade och å hvilka de i vår tid tillfälligtvis hittats, förekomma dels de s. k. *kjökkenmöddingerne*, i närheten af vatten, hvilka innehålla qvarlefvor af stenålderfolkets måltider, hvarjehanda redskap och affall uppkomna vid redskapens tillverkande, dels de af stora hällar och block uppförda grafbyggnaderna, s. k. dösar, gånggrifter och hällkistor.

De förra fyndställena innehålla mera primitiva redskap, aldrig sådana, som äro slipade, de innehålla aldrig lemningar af något annat husdjur än hunden.

Ur grafvarna hafva deremot hemtats slipade stenredskap, äfvensom lemningar af flere husdjur, utom hunden, häst, nötkreatur, får, svin, kanske äfven get. Grafvarnas innehåll vittnar således om en längre fortskriden odling, det måste derför tillhöra en senare period än kjökkenmöddingerne (på svenska afskrädeshögarna).

Den andra åsigtens förfäktare framhöllo, att slipade redskap verkligen blifvit funna i kjökkenmöddinger, att de oslipade redskapen af flinta, som hittats i dem, haft en helt annan bestämmelse än de slipade, som hittats i grafvarna, hvadan frånvaran af slipning å de förras redskap ingenting betyder, att husdjursbenen, som hittats i grafvarna, blifvit ditförda af räfvar och andra djur — med ett ord någon tidsskilnad kan icke uppställas mellan de två grupperna af fyndställen och deras innehåll.

---

[1] Jfr *Månadsbladet* nr 136—138 och 160—162.

Alla efterdyningar af striden hafva visserligen icke upphört, men om än i dag den ena eller andra åsigten i all dess ytterlighet förfäktas, kunna vi dock säga, att lugn inträdt på denna lilla tummelplats för stridiga meningar. En riktigare uppfattning har gjort sig gällande, som låter de faktiska förhållandena tala mera än de i första hand uppgjorda tolkningsförslagen. *Alla* kjökkenmöddinger tillhöra icke en tid, som ligger före stenåldersgrafvarnas, och det är derför helt naturligt, att man i somliga kjökkenmöddinger hittat slipade flintredskap eller delar af dem — det finnes ju till och med kjökkenmöddinger från vår hednatids slutperiod. Enhetsidéns förfäktare hafva deremot af den sansade kritiken fått orätt i två punkter.

Flere af de oslipade redskapen från kjökkenmöddingerne hafva samma bestämmelse som de slipade, hvilka hittats i grafvar; doktor Montelius har i en särdeles vacker afhandling till evidens visat, att de förra redskapen äro de senares föregångare. Att de i stenåldersgrafvarna funna husdjursbenen tillhöra grafvarnas tid, framgår icke blott deraf, att de gemenligen hittas i grafvens nedre del, *under* ett lager af stenar, som lagt hinder i vägen för räfvars nedträngande, utan äfven deraf, att flere af dessa ben äro bearbetade. Alltså, under stenålderns början i Norden kände man icke konsten att slipa flintan och hade intet annat husdjur än hunden, under denna periods senare del slipade man vissa af stenredskapen och hade flere husdjur — ett fortskridande hade egt rum, hvilket måste hafva kräft en viss tid.

I Sverige hafva kjökkemöddinger från den tidigare stenåldern icke blifvit anträffade Då Skåne icke gerna kan hafva blifvit mycket senare bebygdt än Seland, synas vi hafva rätt att räkna på dessa gamla kjökkenmöddinger utmed Skånes kust. Att de der saknas, torde bero på de allmänna naturförhållandena. I Danmark förekomma kjök-

kenmöddingerne företrädesvis utmed skyddade vikar, den skånska kusten deremot, som är öppen, har varit utsatt för hvarjehanda förödande inverkningar. Men de redskap, som utmärka de tidigare kjökkenmöddingerne, hittas flerstädes i Skåne, äfven inne i landet, samt ganska långt upp på Sveriges vestra kust.

Om kjökkenmöddinger saknas i Sverige, förekomma der åter, liksom i Danmark, fyndställen, som jämte färdiga redskap innehålla affall från redskapstillverkningen, men inga lemningar af stenåldersfolkets måltider. Fyndställen af detta slag har man kallat *verkstadsplatser*.

Så många sådana hafva blifvit funna, att vi icke kunna inlåta oss på ens ett försök att uppräkna dem. Vi skola uteslutande hålla oss till dem, som blifvit anträffade vid Ringsjön Fynd af stenredskap vid dennas stränder omtalas redan i det Götiska förbundets tidskrift *Iduna*. En fyndplats å Bo egor har sedermera, år 1872, blifvit utförligt omtalad af friherre Arvid Kurck.

Ringsjön intager ett ganska centralt läge i Skåne, inom Frosta härad, som icke är synnerligen rikt på fasta fornlemningar. Sjön är af en från norr utgående halfö, som mötes af en från söder utskjutande udde, delad i två delar. Från den vestra delens nordvestra hörn utrinner Rönne å, som för sjöns vatten ut till Kattegat. Grefve Christian Reventlov på Finnhult och hans broder grefve Fritz Reventlov hafva under loppet af flere år företagit undersökningar längs stränderna af sjön, i synnerhet sedan genom dennas sänkning stora områden blifvit gjorda mera tillgängliga. De hafva funnit och undersökt den ena verkstadsplatsen efter den andra och inom dem funnit fornsaker i synnerlig stor myckenhet.

Grefvarne Reventlov hafva genom ett förordnande af den 12 maj 1881 till Statens Historiska Museum skänkt icke blott de fornsakssamlingar, som de då egde, utan ock de tillägg till dem, som de kunde komma att efter

den nämnda dagen göra. Under de fem år, som sedan dess förflutit, hafva ock samlingarna i mycket hög grad blifvit förökade.

De hittills anträffade fyndställena äro följande: Vid sjöns östra del å egorna till Nyby, Sätofta, Häggenäs (två fyndställen), Fulltofta, Osbyholm, Finnhult och Klinta; vid sundet mellan de två sjöarna å egorna till Bo (vid södra sidan) och vid Pråmhuset (på norra sidan); vid den venstra delen af sjön å egorna till Råröd, Fairyhill, vid kanalen under järnvägsbron, å en udde i närheten af kanalens mynning, på egorna till Ormanäs (två fyndställen), Stenstorp och Lillö (två fyndställen). Om rikedomen af fynden vittna följande siffror från förlidet år: flintskrapor 869, flintkärnor af vanlig form 499, flintkärnor med handtag 341, yxor och mejslar af flinta, tidigare form 307, senare form 157, yxor och mejslar af grönsten 117, lansettformiga pilspetsar 37, pilspetsar med tänder 276, tväeggade pilspetsar 18, ensidigt tillslagna pilspetsar 27, flintborr 174, knackstenar 282, flintknutor 565, samt snart sagdt otaliga spåner och skärfvor af flinta, o. s. v. Jag har innevarande höst haft tillfälle att granska samlingen på Finnhult och iakttagit det ofantligt stora intresse den har för vetenskapen.

Af fyndplatserna är de allra flesta s. k. verkstadsplatser; på en och annan af dem har man visserligen funnit enstaka krukskärfvor och klufna djurben, men de äro för få, för att man skulle vara berättigad att åt dessa fyndställen gifva namn af varaktiga bostadsplatser. Det finnes dock ett undantag, nämligen fyndplatsen i närheten af jernvägsbron öfver den kanaliserade Rönneån. Der hafva nämligen hittats stora massor af horn (t. ex. af hjort och rådjur) och djurben, af hvilka de märgförande voro regelbundet klufna samt i ännu större mängd skärfvor af lerkärl, med eller utan prydnader; utom dem, som voro framlagda för att granskas funnos så många, att de fylde flere lådor i en byrå!

Jag fick tillfälle att besöka denna fyndplats i sällskap med grefvarne Reventlov och docenten S. Söderberg från Lund, som inlagt stor förtjenst om studiet af de skånska fornlemningarna. Vi åkte till den omtalade järnvägsbron, som befinner sig ett stycke i nordvest från Stehags station. Sedan vi passerat bron, gingo vi ned på den släta, genom sänkningen torrlagda marken å dennas östra sida, och der började gräfningen. Omedelbart under jordytan hittades fornsaker af sten och af hvarjehanda slag — bland dem bitar af slipade flintmejslar tillhörande stenålderns senare del, horn och stycken af horn, käkar af djur, klufna märgben, hasselnötter, trästycken, inom ett vid pass två fot mäktigt lager. Föremålen voro omslutna af svart fuktig massa, hvilken, enligt uppgift af professor Lundgren i Lund, synes vara tillkommen i vatten. Fynden af krukskärfvorna, de klufna benen, de många sönderbrutna och på grund deraf bortkastade redskapen göra det nödvändigt att antaga, att vi här hafva för oss *lemningarna af en fullständig boningsplats.* I fall det bestyrker sig, att kulturlagret bildats i vatten och således icke är en på fast mark uppkommen bildning, hvilken, sedan den en gång kommit under vattnet, af detta omlagrats, synas vi bringas till antagandet, att stenålderns menniskor här haft sin bostad *öfver vattnet* — med andra ord att vi här hafva för oss *qvarlefvorna af en pålbygnad.*

(Forts.)

Innehåll: 1. Gotlands s. k. kämpagrafvar (3 fig.). — 2. Angelsaksiska myntfynd i Sverige efter 1845. — 3. Från Akademiens sammankomster. — 4. Treperiodssystemets uppkomst. — 5. Fynden från Ringsjön.

Stockholm 1887. Kongl. Boktryckeriet.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.
REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.
178—180. 1886. Okt., Nov. och Dec.

Gotlands s. k. kämpagrafvar.

2.

Några dagar efter det jag till Akademien inlemnat berättelsen om mina undersökningar af 'kämpagrafvar' vid Mattsarfve i Hörsne och redogörelsen för några andra sådana fornlemningar på Gotland, påträffade jag vid Rings i Hejnums socken en ny grupp af fyra 'kämpagrafvar'.

Redan vid ett ytligt betraktande kunde man antaga, att dessa skulle kunna lemna ett vigtigt bidrag för afgörandet af frågan, hvad dessa fornlemningar varit. I några af dem förekom nämligen kalksten, liggande i rader och antydande, att kärnan i vallarne utgjordes af en kalkstensmur. På ett ställe, der man för längesedan tagit bort jorden i vallens yttersida, hade muren blifvit blottad, så att man tydligen kunde se, huru den var lagd af kalksten. Detta angaf tydligt, att dessa 'kämpagrafvar' ej kunde vara annat än grundvalar till byggnader.

Som jag emellertid hade i uppdrag att företaga undersökningar på ett i grannskapet, vid Bjers, beläget graffält, der nyligen intressanta fynd gjorts, var jag ej denna sommar i tillfälle att göra några andra undersökningar än att blotta den nämnda murens yttersida något mera och gräfva igenom en grafkista, hvilken fanns i vallen på en af de andra 'kämpagrafvarne', men som endast innehöll obrända ben, ej något annat föremål.

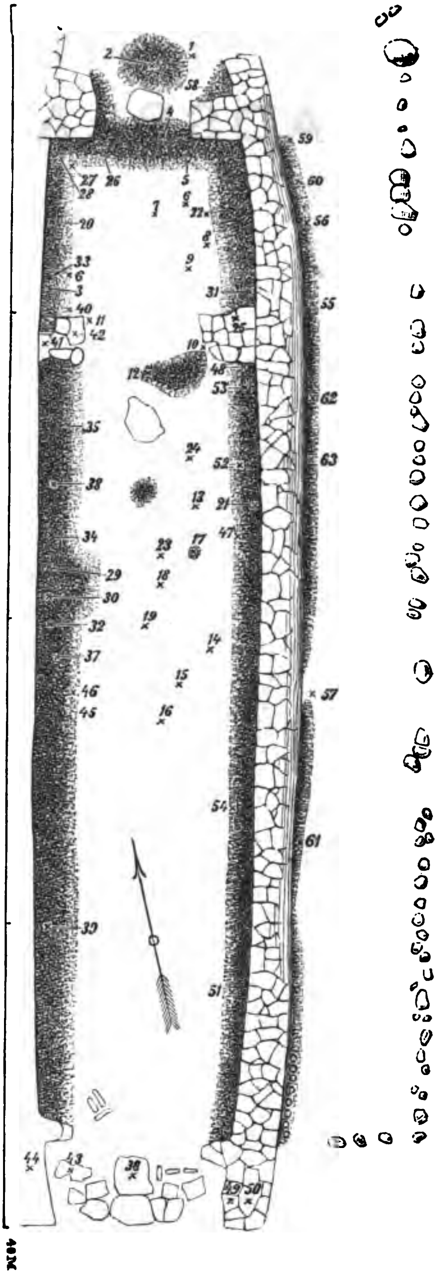

8. *Plan.*

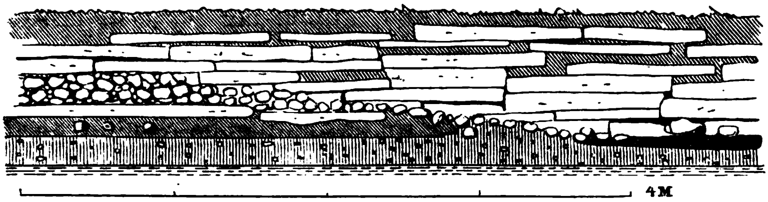

9. *Genomskärning från Ö af förhöjningen vid södra ingången och af vestra muren derbakom.*

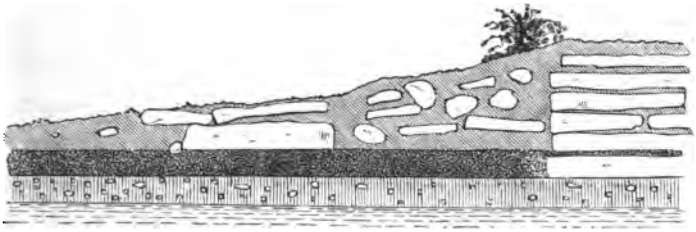

10. *Genomskärning från N och mellersta utsprånget på vestra muren.*

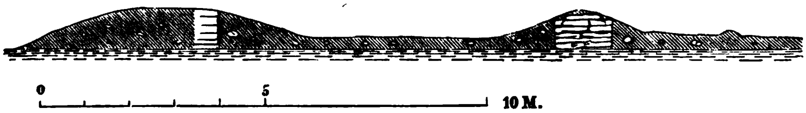

11. *Genomskärning från söder.*

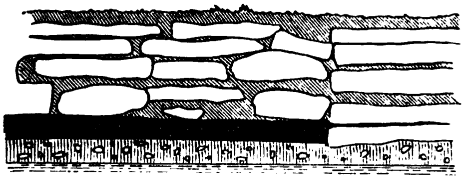

12. *Genomskärning vid fyndställena 27 och 28.*

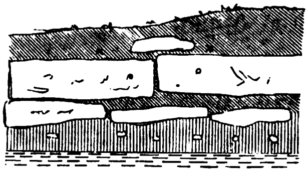

13. *Genomskärning vid fyndställena 49 och 50.*

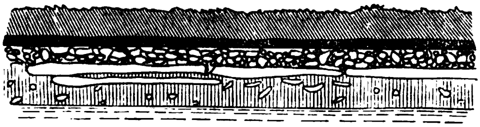

14. *Genomskärning vid fyndstället 1.*

15. *Matjord. Kalkhällar. Ör. Aska. Bottenlera. Klippgrund.*

Påföljande sommar, 1886, kunde jag börja undersöka den af dessa 'kämpagrafvar', hvars ena sidomur, såsom nyss nämndes, på ett ställe var blottad.

Innan jag redogör för undersökningens resultat, torde det ej vara öfverflödigt att beskrifva dessa fornlemningars belägenhet. Rings gård ligger ej långt från sydöstra kanten af Tingstäde träsk, samma träsk, vid hvars vestra strand inom Tingstäde socken det graffält är beläget, som jag år 1879 delvis undersökte. Närmast träsket är jorden åt Hejnumhållet djup och bördig, men öfvergår snart till en delvis naken hed af det vanliga gotländska slaget.

Denna hed öfvergår äfven åt vester till djupare jord, som omger en liten myr, hvilken är en fortsättning till den genom Bäls och Hejnums socknar löpande Hejnums myr.

I kanten af denna hed ligger Rings gård. Den södra af de båda parterna vid Rings eges af hemmansegaren Björkengren. Strax bakom ladugården på denna part ligger en åker, som gränsar intill gården och heden. I denna åker hafva förut flere fynd gjorts, som här böra omnämnas. Det ena var enligt Stat. Hist. Mus. inv. nr 1058, »en bit, $^3/_4$ tum lång, af den bredare ändan på en stor öppen halsring eller diadem af guld, med inslagna sirater på öfre sidan, vigt $^7/_{16}$ lod». Fyndet gjordes år 1843 under plöjning i åkern. Det andra, äfven ett guldfynd, gjordes år 1869 af husbonden Olof Björkegren under harfning och utgjordes af »en tjock spirallagd ten af guld, lagd nära $1^1/_2$ hvarf,» vigt 2,92 ort. (Inv. 4186). I samma åker ligga de fyra 'kämpagrafvarne', hvilka med all sannolikhet kunna antagas vara lemningarna efter det forna Rings. Marken, der 'kämpagrafvarne' äro belägna, är här ännu så grund, att åker ej kunnat tagas upp på den sidan om dem, som vetter åt heden. Man behöfver här ej gräfva mer än en fot för att träffa fasta hällen. Troligen har man då som nu varit rädd om åkerjorden och derför lagt byggnaderna så nära heden som möjligt. Kanske

har man ock valt platsen för den bergfasta grundens skull.

Störst af de fyra var den närmast heden belägna, densamma som jag genomgräfde. Denna, som kan kallas A, sträckte sig i N—S + 15°Ö—V. Vinkelrätt emot dess södra ända låg åt V den andra, B. Dennes östra del var nu borttagen, men den tycks hafva legat alldeles tillhopa med A.

En tydlig väg, hvilkens kanter voro utmärkta med större gråstenar, förde till södra änden af A och fortsatte längs sidan af B.

Ett litet stycke bort i den vinkel, som sålunda bildades af A och B, lågo de båda återstående, den största C, i samma längdriktning som A, den andra, D, S derom i rät vinkel mot C, men midt för dess gafvel, ej vid dess sida såsom B vid A.

'Kämpagrafven' A var, som nämndt är, den största af de fyra. Dess längd var ej mindre än 40 m. Den var alltså lika lång som den största af alla de kämpagrafvar, jag i min förra uppsats uppräknade, *b* vid Havor i Hablingbo, hvars längd var 135 fot. Största bredden, 13 m mellan vallarnas ytterkanter, var på midten. Den hade dock varit ansenligare, emedan större delen af östra vallen var skadad genom att jord bortkörts derifrån. Under det att vestra vallen sålunda var omkring 4,5 m bred, var den östra knappt 3,5 m. Vallarnas höjd öfver marken var 1 m. Mätta inifrån voro de dock 30 cm lägre, hvilket härrörde af den jordfyllning, som täckte mellanrummet mellan vallarne. Som vanligt voro dessa kullriga och beväxta med gräs. Här och der stack en kalksten upp, angifvande, hvar murkanten gick. I östra vallen syntes denna tydligt, såsom förut nämnts. Åt S, dit den gamla vägen ledde, syntes en låg gafvelvall begränsa platsen. Åt N saknades sådan. Osäkert är, om någon sådan här funnits, ty vid utgräfningen befanns det, att sidomurarne slutade temligen tvärt åt detta håll.

Utanför östra sidan gick en enkel rand af stora gråstenar, som åt S gjorde ett knä inemot vallen. Om denna stenrand är ursprunglig, kan jag ej afgöra. Jag hörde uppgifvas, att vallsluttningen fordom skulle gått ända ut till stenranden. Nu var jorden deremellan och murens yttersida bortförd.

Utgräfningen gick så till, att jag först lät gräfva bort matjorden i en bred gång längs genom hela mellanrummet mellan vallarne. Jag hade sedan tänkt nöja mig med att gräfva denna gång djupare och göra några gångar tvärs öfver ända intill murarne, liksom jag gjorde i Hörsne. Men under arbetets gång framkommo fynd, som voro af sådant värde, att jag beslöt mig för att blotta hela mellanrummet mellan vallarne ända ned till fasta hällen. Det var ett icke ringa arbete, ty, den jord som måste genomgräfvas och köras undan, uppgick till några hundra parlass. De gjorda fynden ersatte emellertid mer än väl arbete och kostnader. Hela 'kämpagrafven' hann dock ej genomgräfvas fullständigt. Ännu återstår den vestra vallens yttersida. Som åkern går alldeles in till denna och der för tillfället växte råg, var det dessutom svårt att företaga någon gräfning på denna del utan att göra jordegaren förfång. Östra vallens yttersida var förut till en del bortschaktad, som förut nämnts. Jag hann endast gräfva en ränna utefter murens yttersida, så att äfven här återstår något att göra.

Efter utgräfningen visade den märkliga fornlemningen följande utseende.

Båda långsidorna, den östra och den vestra, utgjordes af en enda lång mur, lagd af kalkstenar, delvis försedd med fyllning af jord. Den vestra muren var åt inre sidan lagd af stenar i ordentliga lag, utom den södra ändan, hvilken var mera vallartad. Den östra murens inre sida var på alldeles samma sätt beskaffad. Dess yttre sida var deremot en fullständig mur åt S, men öfvergick åt N till

fullständig jordvall. Bredden vexlade mellan 1,30 och 1,60 m. Norra änden var endast omkring 1 m. Då murarne lades, hade man märkvärdigt nog ej gräft sig ända ned till den fasta hällen, utan nöjt sig med att lägga stenarne på bottenleran. Sjelfva den stenlagda murens höjd var till följd deraf ej stor, ingenstädes mer än 60 cm. Båda sidorna voro indragna åt ändarne, så att mellanrummet der var rätt mycket, minst 2 m, smalare än i midten. Under det att största bredden på midten var 7,5 m, var bredden vid ändarne sålunda blott 5—5,5 m.

Strax innanför båda murarnes norra ända gingo två murutsprång inåt, lemnande ett mellanrum af något öfver 3 m mellan sig. Vestra utsprånget var bredare, 2,5 m, än det östra, 1,5 m. För öfrigt lågo båda midt emot hvarandra.

Längre in, 10 m från norra änden, sköto åter två dylika utsprång in emot hvarandra. Mellanrummet var här större, nära 4 m. Äfven dessa lågo midt emot hvarandra och voro nästan jämnbreda, ungefär 2 m.

Under hela sträckan härifrån åt S påträffades inga sådana utsprång förr än nära södra ändan, der två små obetydliga sådana funnos, hvilka dock ej lågo midt emot hvarandra. Möjligen hafva dock dessa på något sätt skadats och från början varit bredare, så att de liksom de båda föregående paren kunnat tjena samma syftemål: att uppbära en tvärt öfver huset dragen trävägg.

Utanför de båda södra utsprången höjde sig mellanrummet småningom likt en bank i jämnhöjd med den utanför löpande gamla vägen. Här påträffades närmast under torfven ett lager små kullerstenar och derunder ett lager kalkhällar, af hvilka två i midten voro ganska stora.

Ytterligare två större kalkhällar påträffades, den ena i norra ingången mellan de båda utsprången derstädes, den andra strax S om de båda följande.

Längs murarnes kanter gick öfverallt nere mot bottenleran *ett lager af aska*, mer eller mindre intensivt. Dess djup uppgick på många ställen ända till 20 cm, dess bredd vexlade mellan 1 och 2 m. Sistnämnda mått eller något mindre hade asklagret öfverallt utmed vestra muren; längs med större delen af östra muren var det ej så bredt. På flere andra ställen påträffades, såsom ritningen (fig. 8) visar, större eller mindre fläckar af aska. Så var hela mellanrummet mellan de norra utsprången utfyldt af en enda askbädd, strax derutanför låg ytterligare en sådan (se nedan fyndstället 2) och invid det östra mellersta utsprånget en tredje (invid fyndstället 12) och S om den stora kalkhällen derinvid en fjerde. Äfven utanför, utefter östra murens hela yttersida lopp en askrand, ehuru ej synnerligen bred. Askan var på olika ställen än ljus, än svart.

Några m på sidan om norra utgången bestod marken i en vidd af 3 m af svart aska.

Jag öfvergår härmed till en redogörelse för de fynd, som här gjordes. På planritningen (fig. 8) återfinnas de siffror, som i det följande angifva de särskilda fynden. De första siffrorna förekomma åt N på ritningen, emedan arbetet började från detta håll i 'kämpagrafven'. Efterhand som arbetet fortskred, hittades än här, än der ett föremål och som de måste numreras efterhand som de upptogos, äro siffrorna på ritningen kastade om hvarandra.

Fyndstället 1. Genast vid norra ingången närmare östra sidan hittades under matjorden *bitar af lerkärl* samt *obrända djurben*. Bland dessa tillvaratogs *en pryl*, som var gjord af ett åt ena sidan ihåligt ben och var tillspetsad åt båda ändarne. Dess längd var 8,5 cm, bredd 1 cm. Äfven en *jernbit* påträffades.

2. Strax härintill midt i ingången påträffades en *bädd af aska*. Lagringen var här följande: öfverst matjord, derunder i den ordning de här uppräknas smått

grus eller ör, tunna kalkhällar och bottenlera. Stället hade en vidd af 1,50 m. Under kalkhällarne lågo bitar af *lerkärl* samt *obrända djurben.*

Då de båda första fyndställena lågo så tätt intill hvarandra, att de lerkärlsbitar, som här hittades, möjligen höra tillsammans, beskrifvas de här tillhopa. Jag lemnar en detaljerad redogörelse för dem liksom för de öfrige, emedan man derigenom kan få en föreställning om, hvilket stort antal lerkärl här använts.

a. Ett kärl har varit stort och tjockt, med något insvängd hals och tjockt utsväld kant. Kanten är den tjockaste som något kärl från 'kämpagrafven' haft. Kärlets vidd mellan mynningens ytterkanter har varit ej mindre än omkring 33 cm eller öfver en fot. Ytan är ganska jämn och vacker. Kärlet har troligen varit drejadt. Godset är grått, fint och 7—10 mm tjockt.

b. Ett annat kärl, af hvilket ett sidostycke hittades — biten är delvis svart på utsidan — har varit svagt insvängdt vid halsen. Godset är grått, fint, 7 mm tjockt. Möjligen hör denna bit tillhopa med bitarne från 58 b, hvilket fyndställe låg i grannskapet.

c. Ett tredje kärl har haft jämnt afrundad kant och tycks hafva varit skålformigt. Ena sidan är mörk. Godset är grått, fint, 6 mm tjockt.

d. Ett fjerde kärl har haft samma form och likadan kant. Godset är grått, groft, 4—5 mm tjockt. Flere bitar finnas, om hvilka man ej säkert kan säga, huruvida de alla hört till något af de föregående kärlen *a*—*d.*

Med säkerhet kan man antaga, att här träffades bitar efter åtminstone 4 kärl.

3. Detta nummer gafs ursprungligen åt en fläck af aska, som påträffades inemot vestra vallen. Då det under arbetets gång blef klart, att denna askbädd sträckte sig utefter hela muren, öfverflyttades numret på en *löpare till handqvarn,* hvilken låg nära N om det mellersta vestra

murutsprånget. Denne löpare är ovanlig, derför att dess form är oval. Han är af röd granit och har på ett ställe en glatt yta efter slipning. Största vidd 15 cm.

4. Vid det nordligaste af de östra utsprången låg nere bland askan, som här var uppblandad med kol, en större *slätslipad sten*, möjligen en handqvarn. Med handqvarn menas här och i det följande dylika urgröpta malstenar som fig. 2 i *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift*, band 6, s. 41.

5. Strax S om samma utsprång hittades under matjorden *bitar af lerkärl*, temligen spridda, samt några *obrända djurtänder*.

Lerkärlsbitarne tillhöra följande kärl:

a. Af ett eller möjligen tvänne drejade kärl. Flere bitar äro svarta invändigt, godset grågult, fint, 7 mm tjockt.

b. Ett annat kärl har haft en något utböjd och utsväld kant och antagligen varit skålformigt. Det har troligen varit drejadt. Godset är gult, fint och 5 mm tjockt.

c. Bland lerkärlsbitarne fanns äfven en liten, mycket hård och röd bit, liknande tegel. Om den är en del af ett kärl kan jag ej afgöra.

Af minst två kärl träffades således här bitar.

6. Strax S om 5 låg en *handqvarn* bland myllan. En bit tillhörande samma sten hittades uppe i vestra vallen. Stenen har varit flitigt använd och är till och med urgröpt på båda sidorna. I midten är den sålunda ganska tunn, endast 8 cm, kanterna äro dock ej heller synnerligen tjocka, 15 cm. Stenens längd är 56 cm, bredd 32 cm.

7. Temligen nära föregående låg under myllan en rund *löpare till en malsten*. Den är af röd granit och är tillslipad på tvänne sidor. Genomskärning 10 cm.

8. Några m derifrån, närmare östra muren, hittades i kanten af askan en bit af en *tunn handqvarn*, något urgröpt på ena sidan; mått 26 × 17 × 8 cm.

9. En m S om nr 8 träffades under myllan *två små röda lerbitar* liksom af tegel.

10. Vid det mellersta af de östra murutsprången, i kanten af den askbädd, som härifrån sträckte sig snedt inåt den stora kalkhällen i midten, hittades *brända ben och några obetydliga bitar af lerkärl.* Bland myllan ofvanpå askan lågo *två löpare till handqvarnar.* Den ena, som är af röd granit och slipad på några ställen, är 10 cm i genomskärning. Vid östra kanten af den nämnda askbädden voro några små kalkflisor nersatta.

S om **10** hittades bland myllan, omkring 15 cm under ytan en *jernkil.* Som den låg så nära jordytan, är det ej omöjligt, att den kommit hit i senare tider. Den är mycket begagnad. Längd 10,5 cm, bredd och tjocklek upptill 3,5 × 1,5 cm.

11. Invid kanten till det mellersta af de vestra utsprången stodo *några obrända djurben* snedt nedsatta tvärt igenom askan.

12. I vestra kanten af den under nr 10 nämnda askbädden, som sträckte sig från **10** inåt midten, hittades i myllan *bitar af lerkärl.*

a. Ett kärl, som haft kanten åslikt utsväld, har troligen varit skålformigt. Godset är grått, fint, 10 mm tjockt.

b. Af ett annat kärl hittades en bit af buken. Å denna bit synas tre svagt intryckta jämnlöpande linier. Antagligen äro de anbragta som prydnad. En annan bit tillhör troligen samma kärl. Godset är grått, fint, 10 cm tjockt.

c. Ett tredje kärl, af hvilket en bit af bottnen hittades, har varit skålformigt med platt botten. Biten är svart invändigt. Godset är grått och groft. Man kan antaga, att här träffades bitar af åtminstone tre lerkärl.

13. Längre söderut, på vestra sidan, hittades under myllan några *bitar af lerkärl,* svarta invändigt och ljusa

utvändigt. I godset förekomma små stenkorn. Det är för öfrigt grått.

14. Ungefär vid midten af östra muren låg ofvanpå jorden *en handqvarn.*

15. Några m derifrån lågo under myllan *bitar af lerkärl* och rundt deromkring *benbitar.*

a. Ett kärl, af hvilket många bitar hittades, har haft kanten utsväld inåt och öfverst svängd utåt, åt hvilket håll den till sist är tvärt afskuren. Nästan alla bitarne äro svarta. Vidden mellan mynningens ytterkanter har varit omkring 20 cm. Godset är mörkgrått i brottet, fint och 7 mm tjockt.

b. Några ljusa bitar tillhöra troligen ett annat kärl.

16. Strax invid **15** åt S påträffades under myllan *lerkärlsbitar,* hvilka troligen tillhört samma kärl som **15** *a.* Strax S härom låg *ett stycke af en löpare till handqvarn.*

17. Flere m N från **15** träffades en *fläck af aska,* säkerligen en liten utlöpare från askan längs östra muren. Här påträffades äfven *en halft löpare till handqvarn.*

18. Några m från **17** påträffades under myllan *obrända ben* och *några obetydliga lerkärlsbitar.* I vestra kanten af denna samling låg *en pilspets af jern* (fig. 16), 20 cm under markens yta. Bladet är fyrkantigt utsvängdt på midten. Skaftdelen är trind och har med en tagg varit fäst i träskaftet. Hela pilspetsens längd är 6,6 cm.

19. Några m från **18** låg under myllan en liten *svartglänsande benbit.*

20. Mellan det norra och det mellersta af de vestra murutsprången lågo tätt invid muren nere mot askan *4 löpare till handqvarnar.* Bland dessa är en klotformig af röd granit och 8 cm i diameter. En annan, som är glattslipad på en sida, är 9 cm i diameter.

21. I östra vallen S om mellersta utsprånget låg bland myllan *ett bryne af sandsten.* Det är fyrkantigt och begagnadt på alla fyra sidorna samt tjockare i ena

ändan än i den andra. Största tjocklek 3,5 cm, längd 11,5 cm.

22. Mellan norra och mellersta utsprången på östra muren hittades bland askan *en jerncelt* (fig. 17). Den låg på en kalkhäll, och när denna borttogs, hittades en *lerkärlsbit*, prydd med små cirklar med medelpunkt.

Celten är mindre väl gjord och är sned på flere håll. Dess längd är 23 cm, bredd i eggen 6 cm, i holken 5 cm.

16.

17.

Det lerkärl af hvilket en bit hittades, har haft från buken en skarpt insvängd hals. Det är i detta afseende, äfvensom deruti, att det, som nyss nämndes, hade några små cirkelformiga prydnader, olikt öfriga lerkärl från denna fyndplats. De små cirklarne, som äro anbragta alldeles nedanför öfvergången till halsen, äro gjorda med något slags stämpel, hvilken varit litet sned, ty medelpunkterna sitta regelbundet vid ena sidan. Kärlet tyckes hafva varit drejadt; godset är grått och 5—6 mm tjockt.

23. S om den stora kalkhällen i midten hittades i bottnen *en tillknackad löpare af röd granit.* Genomskärning 10 cm.

24. Ej långt derifrån, åt N, låg *en del af en handqvarn.*

25. I östra vallen ofvanpå mellersta murutsprånget, låg äfven *en del af en handqvarn.*

26. Åter *en handqvarn* hittades.

27. I hörnet som bildades mot vestra muren af det norra utsprånget hittades inne i vallen, mellan bottenören och askan, som här var 15 cm tjock, *en spiralvriden guldring* (fig. 18), som varit afsedd att användas som betal-

18.

ningsmedel. Den består af en trind ten af ljust guld, som är virad i $3^1/_2$ hvarf. Omkring ena spiralen är virad en platt ten af något mörkare guld. Alla fyra ändarne äro sådana de formats vid tillhamringen, efter hvilken för öfrigt tydliga spår synas. Ringen har således aldrig varit stympad för någon betalning. Ringarnes vigt är 177,44 gr deras finhet 0,586.

28. Alldeles härintill, men något högre upp i samma askbädd och något närmare muren låg *en pilspets af ben* (fig. 19). Dess längd är 14,4 cm. Här hittades äfven en *lerkärlsbit.*

29. På midten af vestra vallen hittades nere mot leran ett slags grof *krok af ben* (fig. 20). Längd 11,1 cm.

30. Nära derintill på samma djup hittades en *brons-nål* (fig. 21). Äfven *en lerkärlsbit* låg härnere.

31. Invid östra muren, nära det mellersta utsprånget, låg bland myllan ofvanför askbädden *ett afbrutet bryne af sandsten.* Det är fyrkantigt i trapezform. Höjd 1,7 cm bredd 1,8 cm, längd 9 cm.

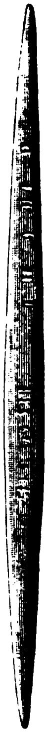

19.

20.

21.

22.

23.

32. Vid midten af vestra vallen nära **30**, hittades en *liten tillknackad löpare.*

33. N om mellersta utsprånget på vestra muren låg på bottnen af askan *en benpryl* (fig. 22). Längd 9,2 cm.

34. På midten af vestra vallen, nära **29**, låg nere i askan en *ringklocka af jernplåt* (fig. 23) med kläpp i. Den stod rätt upp med bucklan uppåt. I närheten lågo några *halfmultnade träbitar.*

Ringklockan är af enkel tillverkning och kan ej hafva gifvit något synnerligen starkt ljud, enär hon förfärdigats på det sätt, att man gjort en skåra åt tvänne motsatta sidor i en jernplåt och sedan vikit de sålunda uppkomna flikarne öfver hvarandra. Klockans vidd är 13 cm, höjd 5 cm.

35. Strax S om det mellersta utsprånget på vestra muren låg nere på sjelfva bottnen emot fasta hällen en *halfbränd lerklump*, åt en sida kantig i rät vinkel.

36. Under den innersta af de båda stora kalkhällarne vid södra ingången lågo *tre löpare till handqvarnar*. En af dem, af röd granit, är glattslipad på tvenne sidor. Diam. 12 cm.

37. Vid midten af vestra muren hittades *en jernknif* (fig. 24) och en i två stycken bruten

24.

benpil (fig. 25), den förra liggande mellan myllan och askan, den senare mellan bottenleran och askan på minst en half meters djup. Stenarne i muren invid fyndstället buro tydliga spår efter eld.

25.

Jernknifven, som är mindre omsorgsfullt gjord, har svängd egg. Längd 12,8 cm, bredd 2,3 cm. Benpilens längd är 16,7 cm.

38. Längre norrut på samma sida lågo mellan askan och myllan ett *afbrutet bryne*, *en jernknif* (?) och en *liten jernbit* i närheten af hvarandra.

Brynet, af sandsten, är afbrutet. Det är platt och begagnadt på båda bredsidorna. Bredd 3,5 cm, tjocklek 1,8 cm.

39. De enda föremål, som hittades längs hela södra ändan af vestra vallen, voro *två löpare*, hvilka lågo nere bland myllan. Den ena af röd granit är

tillslipad öfverallt utom på ett ställe. Dess diameter är 9 cm.

40. På nedersta afsatsen af det mellersta af vestra murens utsprång lågo *en halfsferisk spelbricka af ben* (diam. 4,5 cm, höjd 3 cm) och *en löpare.*

41. Det nyssnämnda murutsprånget utgjordes närmast muren af en mera lös fyllning af jord och stenar, ej af ordentlig mur. Bland denna fyllning hittades *en jernbit* samt ej mindre än *5 löpare.* En af dessa är helt liten. En annan af röd granit är glattslipad på fyra ställen. Genomskärning 12 cm.

42. På nedersta afsatsen af samma utsprång intill **40**, låg en *slätslipad gråsten med refflor* efter slipning.

43. I södra ingången låg inuti vestra vallen *en röd lerperla,* 50 cm högt från bottnen. Perlan är platt åt de sidor, der hålet går igenom, kullrig för öfrigt. Dess längd är 8 mm.

44. Nära derintill hittades uppe i vestra vallen en *vacker löpare.*

45. Fram emot midten af samma vall hittades *ett ledhufvud,* som möjligen likt det från **40** varit användt som spelbricka.

46. Alldeles derintill lågo i askan några *lerkärlsbitar.* Kärlet, som de tillhört, har haft något utvikt kant och varit skålformigt med platt botten. Det är af grått, fint gods, 7—8 mm tjockt.

47. Ungefär vid midten af östra muren hittades nere på bottnen af askan en simpel *benpryl,* vårdslöst tillspetsad i ena ändan. Längd 8 cm, bredd 1 cm.

48. Invid det mellersta utsprånget på samma sida hittades *det afbrutna bladet af en jernknif.* Bredd 1,5 cm.

49. På sydligaste ändan af östra muren hittades *två romerska denarer* och *en barbarisk efterbildning af en dylik.* De lågo under myllan på den innersta af de öfver-

sta kalkhällarne i muren, 15 cm djupt under gräsytan. Muren sänkte sig här småningom åt S.

De båda äkta denarerna har riksantiqvarien H. Hildebrand haft godheten bestämma och förklarat dem vara slagna, den ena af Hadrianus (117—138 e. Kr.), den andra af Antorinus Pius (138—161 e. Kr.). De äro båda mycket nötta.

26.

Den efterapade denaren (fig. 26) är visserligen en klumpig afbildning, men är dock af ett visst intresse. Man har försökt återgifva kejsarens bild, men ej lyckats framställa annat än ett rundt föremål med några utspringande horn.

50. Alldeles intill **49** låg på samma sätt ofvanpå muren och under myllan *en jernring med tvänne hållare*, säkerligen ena hälften af ett betsel. Ringen är platt och 5 cm vid.

51. Flere m härifrån åt N lågo *två löpare nära muren.* Den ena, af röd granit, är glattslipad på två sidor. Genomskärning 11 cm.

52. På samma sida fram emot mellersta utsprånget, hittades åter *en löpare.*

53. Ännu närmare samma utsprång hittades likaså *en löpare.*

54. Bortåt södra ändan af samma sida lågo nere på bottnen *stora kol.*

55. På yttersidan af östra muren låg tätt uppe under myllan *en lerkärlsbit* af ovanligt utseende. Den är nämligen genomborrad af en mängd hål, 4 mm vida. Hvartill den kan hafva varit använd, är svårt att säga, möjligen till att sila med. Den tycks dock hafva varit opraktiskt formad för ett sådant ändamål, ty öppningen har varit ganska trång. Godset är grått, rätt fint, men ojämnt tjockt, vexlande mellan 7 mm och 1 cm. Troligen är det tummadt.

På samma ställe hittades *bitar af trenne andra lerkärl.*

a. Det ena har varit ett stort kärl med svagt insvängd hals och utsväld kant. Dess vidd i mynningen har varit omkring 24 cm. Godset är rödt och 6—7 mm tjockt.

b. Det andra har äfven haft insvängd hals, men med kanten tunnare än kärlets buk, som varit 9—10 mm tjock. Flere bitar äro svarta på utsidan. Godset är groft och grått.

De följande fyndställena äro alla med undantag af 58, att söka på samma yttre sida af östra muren.

56. Några m N om **55** lågo nere på bottnen *två egendomliga trinda lerklumpar.* De lågo på 2 m:s afstånd från hvarandra. Båda voro genomborrade, men afbrutna. De höra ej tillsamman, ty den ena är ljusare än den andra. De tyckas ej vara brända, utan soltorkade. Tjocklek 4 cm.

57. Nere på leran invid muren något S om dess midt hittades *en löpare.*

58. Innanför norra ändan af samma mur träffades en samling *lerkärlsbitar.*

De hafva tillhört:

a. Ett mycket stort kärl, hvars kant varit starkt utsväld både inåt och utåt, synnerligast utåt, och öfverst slutat i en skarp ås. Vidden mellan mynningens ytterkanter har varit 34 cm. Kärlet har varit skålformigt med platt botten och tycks hafva varit drejadt. Godset är grått och endast 5 mm tjockt.

b. De öfriga bitarne hafva möjligen tillhört samma kärl som **1** och **2** *b.*

59. Vid samma norra ända. men på yttre sidan, hittades nere mot leran en s. k. *islägg.*

Sådana begagnas ännu på ön, åtminstone har jag som barn sett dem användas och sjelf haft ett par dylika. De göras af skenbenet af en häst på det enkla sätt, att

benet genomborras med tvenne hål. Genom dessa trädas de snören, med hvilka man fastbinder isläggen vid foten. Med dylika fortskaffningsmedel och med tillhjelp af en isstaf kan man åka med stor hastighet på glatt is.

Alldeles af samma sort är det exemplar, som här hittades. Det är gjordt af skenbenet af en häst och har varit genomborradt med tvänne hål. Af det ena hålet ser man blott ett spår, emedan isläggen åt denna ända är afbruten.

60. Alldeles härintill hittades några *lerkärlsbitar*. Bland dem finnas en stor, platt bit af ett kärl, troligen af en botten, och en af bottnens öfvergång till buken. Godset är grått.

61. Bortåt södra ändan hittades äfven några *lerkärlsbitar*.

62. Bort emot norra ändan hittades åter några *lerkärlsbitar*. Flere bitar af kanten till ett kärl finnas, men man kan ej afgöra, om de hört till ett och samma eller till flere kärl. Godset är grått och intill 8 mm tjockt.

63. Nära härintill, på det sista fyndstället, hittades *bitar af flere lerkärl*.

a. Ett har haft buken starkt utsvängd och halsen indragen, men med temligen rakt uppstående mynning. Det tycks vara drejadt. Kanten är jämnt afrundad. Godset är rödt, fint och 6 mm tjockt.

b. Ett annat har äfven haft buken utsvängd och halsen insvängd med utböjd mynning. Kanten är svagt utsvängd. Godset är fint, rödt, mycket hårdt brändt och 3—4 mm tjockt.

c. Ett tredje kärl har haft halsen svagt insvängd och har varit svart på utsidan. Kanten är jämn. Godset är grått och 4 mm tjockt.

d. Ett fjerde kärl har haft samma form och likaså varit svart på utsidan. Godset är grått, groft och 6 mm tjockt.

e. Af ett femte kärl fanns en bit, gul på utsidan och 15 mm tjock. Godset är för öfrigt grått i brottet och temligen groft.

f. Af ett sjette kärl fanns en större bit, svart på inre sidan. Kärlet tyckes hafva varit drejadt. Godset är grått, besatt med glimmerkorn och 5 mm tjockt.

g. Af ett sjunde kärl fanns en bit af sidan nere mot bottnen. Godset är grått, fint och 8—9 mm tjockt.

h. Ännu flere bitar funnos, bland dem en af öfvergången mellan bottnen och sidan. Dessa bitar höra möjligen tillsammans med några af de föregående. Man kan sålunda antaga, att här hittades bitar af åtminstone *sju kärl.*

Utom de lerkärlsbitar, för hvilka här ofvan redogjorts under hvarje nummer, träffades här och der enstaka sådana, för hvilka ej särskilda fyndställen kunnat utmärkas på planritningen.

Så träffades i *norra ändan af östra vallen bitar af flere kärl.*

a. Ett kärl, af hvilket flere kantbitar funnos, har haft insvängd hals, men temligen rakt uppstående, jämn kant. Bitarne äro alldeles svarta på ena sidan. Godset är grått, fint och 9—10 mm tjockt. Kärlet tyckes hafva varit drejadt.

b. Ett annat kärl har haft ungefär samma form. Äfven dess bitar äro svarta på ena sidan. Godset är grått, fint och 8—9 mm tjockt.

c. Några andra bitar finnas, som möjligen ej tillhört något af de föregående kärlen.

Vid *yttersidan af vallens norra ända* hittades *bitar af ett skålformigt kärl* med platt botten. Bitarne äro svarta på inre sidan, ljusa på den yttre. Godset, i hvilket små stenkorn förekomma, är grått.

I *vestra vallen* hittades äfven *bitar af flere lerkärl.*

a. Ett kärl, som haft insvängd hals, är af en ovanlig sorts lera, brun till färgen, hård och fin i massan hvilken

alldeles skiljer sig från de lersorter, af hvilka de öfriga kärlen varit tillverkade. Godset är 4 mm tjockt, utom uppe emot kanten, der kärlet är utsväldt åt inre sidan.

b. Ett annat kärl har haft en mycket tjock kant, utsväld på båda hållen. Godset är fint, grått och 6—7 mm tjockt.

c. Ett tredje kärl har haft svagt insvängd hals med något utsväld kant. Halsen är försedd med tvänne parallela ränder, en ovanlig prydnad för ett lerkärl från denna plats. Kärlet har haft en vidd mellan mynningens yttre kanter af 16 cm. Godset är grått, fint och 4—5 mm tjockt.

d. Ett fjerde kärl har äfven haft insvängd hals, men smal kant. Godset är gulgrått, fint och 5—6 mm tjockt.

e. Ett femte kärl har haft halsen svängd i en jämn vacker linie. Kring halsen löper, egendomligt nog, en ås. Bitarne äro svarta på sidorna. Godset är grått, fint och 3—4 mm tjockt.

f. Ett sjette kärl har äfven haft insvängd hals. Godset är grått och fint.

g. Ett sjunde kärl har varit skålformigt med jämnt afrundad kant. En af bitarne är svart invändigt. Godset är grått, fint och 8 mm tjockt.

h. Ett åttonde kärl har haft insvängd hals. Den bit, som hittades af detta kärl, är svart invändigt. Godset är grått, fint och 7 mm tjockt.

Många lösa bitar hittades dessutom. Huruvida de tillhört de nu beskrifna kärlen eller några andra, kan ej bestämdt afgöras.

Bland dem finnes äfven hälften af en lerklump, formad på samma sätt som den från **35**. Något hål tyckes denna dock ej haft.

Mellan det norra och det mellersta af utsprången på östra muren hittades äfven *några enstaka lerkärlsbitar*, af hvilka åtminstone vissa ej höra till något från fynd-

ställena i grannskapet. Det kärl, de tillhört, har haft svagt insvängd hals och utsväld kant. Bitarne äro svarta på insidan. Godset är grått, fint och 8 mm tjockt. Kärlet tyckes hafva varit drejadt.

I *bottenlagret mellan murarne* hittades här och hvar enstaka bitar, hvilka ej äro inberäknade i något af de föregående fynden.

a. Ett kärl har varit skålformigt, med kanten afsneddad inåt. Insidan är svart. Godset är grått, 9 mm tjockt.

b. Ett kärl, som äfven har grått gods, har varit tunnare.

c. En bit finnes af ett kärl, som haft plan botten och varit skålformigt. Möjligen har den hört tillsammans med *a* eller något af de följande.

d. Ett kärl, af hvilket en stor kantbit finnes, har varit skålformigt och ganska stort. I mynningen har det hållit 32 cm. Kanten är afsneddad inåt. Bitarne äro delvis svarta. Godset är grått, temligen fint och omkring 8 mm tjockt. Möjligen har detta hört tillsammans med *a.*

e. Ett kärl, af hvilket en kantbit hittades, har varit af fin, brungrå lera liksom *a* på vestra vallen. Möjligen hafva de hört tillsammans. Kanten är utsväld inåt och sedan böjd utåt.

f. Ett kärl, af hvilket några bitar finnas, har haft afrundad kant, litet tillspetsad utåt. Godset är grått, 9 mm tjockt.

g. Ett kärl har haft insvängd hals och utsvängd buk. Kanten är något tillspetsad. Godset är grått, fint och 7 mm tjockt.

h. Ett kärl har äfven haft halsen insvängd, ehuru svagt. Kanten är jämnt afrundad. Bitarne äro svarta på yttre sidan. Kärlet tyckes hafva varit drejadt. Godset är grått, fint och 5 mm tjockt.

i. Ett kärl har haft kanten utsväld både inåt och utåt, men öfverst tillspetsad liksom 58 *a*, men tyckes dock

ej hafva hört tillsammans med detta. Små glimmerkorn förekomma i godset, som för öfrigt är groft. En bit är svart på insidan. Godset är 6—7 mm tjockt.

k. Ett kärl har varit skålformigt med jämn kant. Denna är utsvåld inåt, men jämnt afskuren. I godset, som är 7—8 mm tjockt, förekomma små glimmer- och stenkorn.

l. Dessutom finnes en mängd bitar, om hvilka man ej med visshet kan säga, huruvida de höra till något af de föregående kärlen.

Man kan antaga, att de lerkärlsdelar, som här beskrifvits, representera åtminstone *7 kärl.*

Framdeles skall lemnas redogörelse för de *djurben,* som hittades. Sådana funnos liggande öfverallt både i vallarne och mellan dem. Sammanlagdt uppgingo de till flere kannor. Många voro afbrutna.

Slutligen bör nämnas, att *kol* hittades här och hvar, dock ej i så stor myckenhet, som man kunnat vänta.

Förut har omtalats, att strax N om fornlemningens norra ända påträffades en *bädd af askblandad jord,* hvilken möjligen kan antagas vara lemningarna efter en afskrädeshög. Vid gräfning här fann jag några *brända benbitar, obrända djurben* samt *bitar af lerkärl.*

Ännu längre bort, omkring 14 m N om vestra vallens norra ända, var *marken litet askblandad.* Här hittades *benbitar* och *delar af tvänne lerkärl. En löpare* och en *liten bronsbit* lågo uppe i jordytan; huruvida detta lilla fynd står i något samband med 'kämpagrafven', kan naturligen ej sägas.

Ehuruväl fornlemningen ej ännu är fullständigt undersökt, är dock dess grundplan klar till det inre.

En blick på planritningen visar, att byggnaden genom de tre paren af murutsprång varit delad i flere delar.

Visserligen äro ej de båda sydligaste utsprången belägna midt emot hvarandra, men möjligen kan någon rubbning här hafva skett. Man behöfver endast tänka sig ett stenlag till på sidan om hvart och ett af dem, för att de skulle hafva befunnit sig alldeles midt emot hvarandra. Vare sig nu en rubbning egt rum eller ej, torde man med fog kunna antaga, att detta par af utsprång jämte de båda andra haft den bestämmelsen att uppbära tvärväggar, genom hvilka byggnaden varit delad i rum. Dessa senare hafva utgjorts af en stor sal, omkring 27 m eller 90 fot lång samt derinnanför ett mindre rum af omkring 7 m eller 23 fots längd. Det är anmärkningsvärdt, att man redan från en så tidig tidpunkt, som den byggnaden tillhör, kan uppvisa en sådan, som ej består af ett enda rum, utan visar en tendens till sönderdelning i flere. Att ett materielt taget så dyrbart fynd, som den stora guldringen, gjordes i det inre rummet, visar kanske, att detta varit af mera privat natur, än den yttre stora salen, ett antagande, som för öfrigt ligger nära till hands.

Ritningen visar, att murändarne springa utanför de yttersta murutsprången både åt N och S. Man bör kunna antaga, att denna anordning vidtagits för att bereda rum för en förstuga på hvardera änden. Huset har sålunda haft ingång ej blott åt S utan äfven åt N såsom husen under sagotiden ofta hade. (Jfr H. Hildebrand, *Lifvet på Island under sagotiden*, andra upplagan, s. 295 och H. Hoff, *Aarbøger för nordisk Oldkyndighed og Historie* 1872, figuren s. 278). Det skulle ock hafva varit synnerligen opraktiskt att blott hafva utgång åt S. Hvilken lång väg skulle man ej hafva haft från det inre rummet, innan man kom ut! Det skulle äfven i händelse af öfverfall varit förenadt med fara att blott hafva *en* ingång. Afskrädeshögen åt NO, dit man synbarligen burit ut aska från härden, och dess belägenhet visa äfven, att en ingång måste hafva befunnit sig åt N.

Möjligt är, att dessa förstugor varit öppna utåt, eftersom ej några ytterligare utsprång finnas för ytterväggen till dem.

Som ofvan nämnts, äro sidomurarne ej raka hela vägen, utan temligen starkt insvängda åt ändarne. Hela resningen har naturligtvis fått rättas härefter, och huset har alltså varit smalare åt ändarne än på midten. Den stora salen har ock varit smalare åt S än åt N.

Ofvanpå murarne märkte jag ej några spår efter aska. Detta synes antyda, att antingen inga trväggar funnits ofvanpå muren eller att, om sådana funnits, de varit helt låga.

Hvar eldstäderna varit belägna, derom gifver tyvärr undersökningen ej någon säker underrättelse. Något bevis för att man här haft långeldar, hvilket dock borde varit naturligt i en sal på 90 fot, finnes icke. Den långa askranden i den 'kämpagraf' i Hörsne, der den brända rågen hittades, kan möjligen vara lemningar efter en sådan. Här fanns ingen sådan askrand i midten. Den stora kalkhällen i norra ändan af den stora raden, har möjligen varit eldstad, men hvarken på denna eller hällen vid norra ingången kunde jag med säkerhet iakttaga några spår efter eld. Denna senares läge midt emellan utsprången, ofvanpå hvilka efter mitt antagande en tvärvägg skulle stått alldeles öfver eller strax intill hällen, gör det ock mindre antagligt, att denna skulle varit använd som eldstad.

I salens midtlinie fanns ej mer än en enda askfläck samt i norra ändan en annan, som stötte derintill.

Längs murarne deremot gick, som nämndt är, rundt om hela huset en intensiv bädd af aska. Denna lär ej kunna förklaras på annat sätt, än att byggnaden brunnit. Det har då blifvit mest aska af väggarne och bänkarne samt sängarne, som möjligen funnits invid väggarne. Deri skulle man hafva förklaringen, att så stark aska fanns längs sidorna, men deremot endast här och der i små fläckar inuti. Det har i alla händelser varit en mycket stark eld,

ty virket har fullständigt brunnit till aska och lemnat föga kol efter sig. Den omständigheten, att så många föremål lågo under eller i askan talar äfven för en eldsvåda.

Det ser vidare ut, som om denna eldsvåda, vare sig det varit vådeld eller huset bränts vid öfverrumpling af fiender, inträffat så hastigt, att man ej hunnit taga med alla de dyrbaraste egodelarne. Man borde väl eljes räddat den rätt dyrbara guldringen. Att man ej letat reda på denna, hvilket borde varit temligen lätt, då den låg i ena hörnet, synes mig tala för ett öfverfall, der husets inbyggare blifvit dödade eller drifna på flykten. Innebrända tyckas inga människor blifvit, såvida icke de brända benbitarne, som på ett ställe hittades, skulle vara menniskoben. Märkligt är, att inga vapen hittades, med undantag af några pilspetsar. Det ser ut som om männen antingen skulle varit frånvarande eller alla hunnit rycka till sig sina vapen och komma ut ur huset.

Det är äfven anmärkningsvärdt, att inga smycken hittades. De funna föremålen äro, som fynduppgifterna visa, mestadels husgerådssaker, såsom knifvar, benprylar, krokar, brynen. Ovanliga och intressanta äro jernklockan, hvars plats varit nära ett af högsätena, om sådana funnits, och isläggen, som visar att fortskaffningsmedel af detta slag, hvilket omnämnes i sagoliteraturen (jfr R. Keyser, *Nordmendenes private Liv i Oldtiden*, s. 110) redan tidigt varit användt. Talrikast äro lerkärlen. Något helt kärl hittades visserligen ej, men i stället delar af sådana i mängd. Genom att granska och med hvarandra jämföra kantbitarne från de olika fyndställena, kan man få en temligen säker föreställning om kärlens antal och form. Jag tror, att man kan antaga, att delar hittats af minst 50 olika kärl. Somliga hafva haft halsen svagt insvängd och bottnen platt ungefär som M. 400. Andra hafva varit skålformiga som M. 390. Intet enda kärl synes hafva tillhört den i gotländska grafvar från denna tid så vanliga typen

M. 395 eller den ej heller ovanliga M. 391. Detta antyder, att man oftast gifvit grafkärlen en annan form än den som var vanlig för de kärl, hvilka användes i hushållet vid matlagning och måltider. Att flere kärl, af hvilka bitar här hittades, varit använda vid kokning, kan man se på en mängd bitar, hvilka visa tydliga spår efter eld och rök. Dessa kärl hafva äfven, med några få högst obetydliga undantag, alldeles saknat de ornament af en eller annan form, som äro så vanliga på grafkärl.

Intet enda öra har jag kunnat finna bland lerkärlsbitarne, ej heller någon fot till något slags gryta af lera, lik den som hittades i Hörsne.

Många kärl hafva haft en tjock, stark mynningskant. Flere hafva varit af rätt ansenlig storlek, öfver en fot i mynningen.

Näst lerkärlen äro löpare till handqvarnar talrikast representerade. De uppgå till inalles 34 st. Häri äro då inberäknade äfven sådana runda stenar, som väl äro knackade runda, men ej hafva några ytor efter slipning. I allmänhet hafva de en genomskärning af 10—12 cm. Större finnas dock, äfven mindre. Några äro så små, att de måst hafva varit afsedda för barn, som sålunda redan tidigt skulle fått lära sig att deltaga i arbetet. Af det stora antalet löpare kan man draga den slutsatsen, att många armar måste hafva varit i gång för att mala säden för brödet och att det varit många munnar att mätta. Det har varit ett hus rikt på menniskor och ej heller fattigt på bohag.

Äfven handqvarnar eller delar af sådana hittades i rätt stort antal, ej mindre än 7.

Af fyndställenas lägen kan man rätt väl sluta sig till, hvilka platser i huset varit de mest omtyckta och flitigast anlitade. Det synes sålunda, att man vistats mest i det inre rummet och i den dertill gränsande inre delen af den stora salen, men mindre i den södra delen, hvilken

låg närmast förstugan. Detta kan hafva berott derpå, att platserna närmare dörren voro kallare, men äfven derpå, att de då som under en senare tid ansågos ringare än de längre in belägna.

Någon synnerlig renlighet och ordentlighet tyckes ej hafva rådt i huset, då såväl lerkärlsbitar som isynnerhet djurben kunnat hittas öfverallt spridda mellan murarne. Man tyckes hafva kastat benen ifrån sig hur det föll sig.

Hvad man både häraf och af de funna föremålens beskaffenhet kan sluta, är att byggnaden varit en sådan, som användts för dagligt bruk, en s. k. *eldaskáli*.

Till sist må nämnas några ord om byggnadens ålder. I min förra uppsats framkastade jag den förmodan, att 'kämpagrafvarne' möjligen härrörde från den yngre jernåldern. Detta antagande har emellertid, hvad ifrågavarande grupp angår, ej visat sig vara riktigt. Några af fynden visa med bestämdhet på den äldre jernåldern. Man kunde knappt hafva väntat sig, att lefnadsbehof och tillgångar redan under denna tid skulle varit så stora på ön, att man ansett sig behöfva byggnader af sådan storlek, men vi hafva dock här ett exempel derpå.

Af synnerligen stort värde för tidsbestämningen äro de båda denarerna. Visserligen bära de spår af långvarig nötning, och väl hafva denarer af samma ålder som dessa någon enstaka gång förekommit i så sena fynd som från den yngre jernåldern (jfr *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift* 6:te bandet, sid. 244). Men intet af fynden från denna plats i öfrigt häntyder på så ung tid. Andra föremål, såsom pilspetsen af ben **37**, och hålcelten **22**, visa dessutom den äldre jernålderns former. Till slutet af sistnämnda period eller närmast derpå följande tid torde äfven den här funna guldspiralen höra. Allt detta i förening synes mig gifva vid handen, att byggnaden ej begagnats senare än vid midten af det första årtusendet efter Christi födelse.

Detta hindrar dock icke, att byggnaden kan hafva varit uppförd något tidigare.

Man har antagit, att den byggnadsform, som är känd genom sagornas beskrifning, skulle hafva varit ungefär densamma genom flere århundraden (jfr Keysers anförda arbete s. 30 och Illustrerad *Sveriges Historia*, I, s. 196). Den undersökta grundvalen vid Rings är ett bevis, att detta antagande varit välgrundadt.

Fredrik Nordin.

Från Akademiens sammankomster.

Den 12 oktober 1886.

Akademiska ärenden. Med anledning af Kongl. remiss beslöt Akademien att tillstyrka de för vetenskapliga ändamål af Svenska Fornminnesföreningen, artisten L. Baltzer, rektor Centervall och protokollssekreteraren Örnberg sökta anslagen.

Statssamlingarna. Ett större i Jämtland anträffadt fornfynd inlöstes.

Akademien beslöt inlösa en från Tingstads församling i Östergötland hembjuden funt.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt i skrifvelse till Kongl. Maj:t anmäla, att Hvalstads kyrka eger den märklighet, att den icke bör rifvas, samt hemställa, om icke plats för den nya kyrkan kan beredas annorstädes än å den gamlas plats.

Medaljförslag. Ett af Svenska Akademien inlemnadt medaljförslag öfver grefve B. B. von Platen godkändes.

Den 26 oktober.

Statssamlingarna. Ett fynd af österländska silfvermynt, anträffadt vid Oxarfve i Hemse socken på Gotland, inlöstes.

En mindre fornsakssamling, hembjuden af H. Werner i Lidköping, inlöstes.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Med anledning af en skrifvelse från Konungens Befallningshafvande i Örebro län af innehåll, att hemmansegaren G. Eriksson önskar borttaga den å hans gård Granhammar i Vintrosa socken funna grundmuren af en gammal kyrka samt att han till Kongl. Maj:t och kronan till inlösen hembjuder en funt, en kolonn

och ett mindre kors af sten, som blifvit funna vid utgräfningen af nämnda grundmur, beslöt Akademien afgifva det svar, att hon ej finner skäl att medgifva någon rubbning af grundmuren samt att de tre föremålen skola inlösas.

Hillareds församling hade hos Kongl. Maj:t anhållit att få till öfverste John Lilliehök afyttra, till ett pris af 150 kr., två vid kyrkan förvarade skadade Lilliehökska vapensköldar. På Riksantiqvariens förslag beslöt Akademien tillstyrka, att öfverste Lilliehök må erhålla tillåtelse att hemtaga ifrågavarande sköldar, derest han dertill erhåller medgifvande af sina medarfvingar, farbrodern f. d. kommendören Lilliehök och brodern kommendörkaptenen Lilliehök, men afstyrka bifall till församlingens begäran om lösen för dessa vapen.

Med afseende på den f. d. hospitalskyrkan i Vesterås beslöt Akademien att till Konungen inlemna magistratens underdåniga skrifvelse om tillstånd att rifva kyrkan jämte förklaring, att Akademien icke för sin del har anledning att tillstyrka bifall till rifningen samt med anhållan att derest det oaktadt rifningen medgifves, de i vestra gafvelmuren insatta skulpterade stenarna uttagas och öfverlemnas till Statens Historiska Museum.

Den 9 november.

Statssamlingarna. En i elfenben skuren bröstbild af k. Gustaf II Adolf inlöstes.

Sedan föreståndaren för det k. baierska nationalmuseet förklarat sig villig att inköpa den ena bokkudden i Kungsåra kyrka, lemnades Riksantiqvarien i uppdrag att inköpa båda kuddarna.

Akademien beslöt, på Riksantiqvariens derom gjorda framställning, att hos Kongl. Maj:t göra hemställan derom, att i fall nytt statsanslag begäres för Nordiska Museet, dervid må fästas det vilkor, att museets styrelse förbinder sig att respektera statssamlingarnas rätt.

Fasta fornlemningar. Akademien godkände åtgärden att öfver Rökstenen uppsätta ett tak och medgaf att kostnaden för detsamma finge ersättas efter en af ingeniör A. Friberg inlemnad räkning.

Den 23 november.

Akademiska ärenden. Med anledning af en Kongl. remiss beslöt Akademien att tillstyrka bifall till Svenska Sällskapets för Antropologi och Geografi underdåniga anhållan, att Kongl. Maj:t ville med 1,000 kr. inlösa 50 exemplar af *Nicaraguan Antiquitees,* utgifna af Carl Bowallius.

Med anledning af en cirkulärskrifvelse från Chefen för k. Ecklesiastik-Departementet beslöt Akademien afgifva den förklaring, att hon önskar inköpa ett exemplar af Nordisk Familjebok till nedsatt pris.

Statssamlingarna. En kalk med patén från Tufve kyrka, Bohuslän, inlöstes.

Af en samling, hembjuden af H. Werner, inlöstes 60 nr.

Riksantiqvarien anmälte, att vice häradshöfding Birger Lagervall under den senaste tiden varit sysselsatt med arbete i K. Myntkabinettet.

Fasta fornlemningar. Akademien förklarade sig icke kunna medgifva, att en del af den yttre vallen till Brobacka invid Skara såldes för att bebyggas.

Förste landtmätaren i Jönköpings län A. M. Lindeblad hade insändt en karta jämte beskrifning öfver en fornlemningsplats inom länet.

Den 27 november.

Akademiskt ärende. Riksantiqvarien anhöll, å egna och anförvanters vägnar, att få till Akademien öfverlemna en i marmor utförd medaljong öfver Akademiens förre sekreterare B. E. Hildebrand.

Den 7 december.

Statssamlingarna. Ett större bronsåldersfynd från Eskelhems kyrkoherdeboställe på Gotland inlöstes.

Ett bronskärl, funnet inom den numera uttorkade Bjersjöholmssjön nära Ystad, inlöstes.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien hade genom nådig remiss mottagit Hvalstads församlings utlåtande rörande Akademiens hemställan, att församlingens gamla kyrka icke måtte få rifvas.

Konungens Befallningshafvande i Skaraborgs län hade inlemnat Lefvene församlings ansökan att få rifva det intill dess kyrka uppförda Reuterska grafkoret. Akademien beslöt att med hänvisande till sitt tidigare yttrande af den 20 januari 1874, gifva det besked, att anmälan i denna fråga måste göras hos Kongl. Maj:t.

Akademien beslöt i underdånig skrifvelse tillstyrka bifall till Hamneda församlings önskan att rifva sin kyrka.

Medaljförslag. Akademien godkände ett inlemnadt medaljförslag öfver generalen J. P. Lefrén.

Ett af fru Ahlborn inlemnadt förslag till Kristianstads läns k. Hushållningssällskaps belöningsmedalj godkändes.

Den 22 december.

Akademiska ärenden. Anmältes, att Akademiens korrespondenter professor Sören Brunn Bugge i Kristiania och Diego Bonghi i Neapel aflidit.

Till korrespondent valdes förste landtmätaren i Jönköpings län Anders Magnus Lindeblad.

Statssamlingarna. En silfverbägare bevarande minnet af landshöfdingen m. m. Nils Gripenhjelm och hans verksamhet för bearbetandet af Östersilfbergs grufvor i Dalarna inköptes.

Fasta fornlemningar. Konungens Befallningshafvande i Södermanlands län hade insändt en rapport från kronolänsmannen N. A. Malmberg, af innehåll, att en af landshöfdingen Arvid Stålarm år 1684 vid Krokek upprest gränssten kullfallit, hvadan den behöfde flyttas och åter resas, och med fråga, hvem som skulle bekosta resningen, hvilken ansågs kunna verkställas för en summa af 20 kr. Riksantiqvarien anmodades att skaffa närmare upplysningar.

Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Akademien beslöt underrätta Vätö församling i erkestiftet, att de derifrån till museet insända bilderna af St. Göran och korsfästelsen finge, alldenstund de, efter den behandling de i kyrkan undergått, ej längre kunde anses värda den betingade lösesumman, af församlingen afhemtas för att i kyrkan omsorgsfullt förvaras. Akademien beslöt att icke antaga ett från samma församling gjordt anbud att för 175 kr. köpa två skulpterade helgonbilder från medeltiden.

Med anledning af en nådig remiss af handlingar rörande tillämnad rifning af Årstads kyrka i Halland, anmälte Riksantiqvarien, att kyrkan saknade arkitektonisk och antiqvarisk märklighet, att i henne förekommo fyra bänkdörrar från 1500-talet med adliga vapen, hvilka borde tagas tillvara, samt att möjligen plats i den blifvande kyrkan kan beredas för den Hörbergska altartaflan, hvadan frågan om dennas bevarande synes åter böra underställas Kongl. Maj:t, i händelse den af Öfverintendentsembetet föreslagna platsen inne i kyrkan icke af församlingen godkännes. Akademien beslöt uttala sig rörande kyrkan och bänkgaflarne i öfverensstämmelse med Riksantiqvariens utlåtande.

I skrifvelse af den 20 december 1884, hvilken till Akademien inkommit innevarande dag, hade doktor Hazelius anhållit, att Akademien ville medgifva, att bitar af en gammal messhake, som finnas i Rydaholms kyrka i Småland, må få mottagas för Nordiska Museets samlingar. På Riksantiqvariens hemställan beslöt Akademien afgifva det svar, att af de fem från Rydaholm insända fragmenten af en messklädnad ett, med derå broderadt vapen, är för Statens Historiska Museum behöfligt, men att för de öfriga fyra fragmentens införlifvande med det Nordiska Museet intet hinder mötte från Akademiens sida.

Angelsaksiska myntfynd i Sverige efter 1845.

(Forts.)

Sammanräkna vi mynten i dessa fynd, som kommit i dagen under åren 1846—1856, erhålla vi följande resultat:

	Svenska.	Norska.	Danska.	Tyska.	Angelsaksiska.	Irländska.	Engelska.	Byzantinska.	Kufiska.	Sassanid.	Summa.
Hela	18	7	134	6,551	3,643	42	37	20	119	—	10,571
Bitar	—	—	18	364	233	5	—	5	100	1	726
Summa	18	7	152	6,915	3,876	47	37	25	219	1	11,297

Med engelska mynt förstås här de, som äro präglade efter den angelsaksiska dynastins tid af normandiska konungar. Fynden, som innehålla uteslutande kufiska mynt, äro här icke angifna. Utöfver här upptagna bitar komma inemot 100 st., hvilka jag icke kunnat fördela på de olika kolumnerna.

Ordna vi fynden efter de yngsta i dem representerade engelska mynten, få vi följande grupper.

1. *De yngsta mynten tillhöra Etelred.*

Skåne. Gärdslöf, Assartorp (nr 82). Endast typ B.
Blekinge. Sölvesborg (nr 89).
Gotland. Visby—Endre (nr 67). Yngsta typ E.
Fardhem, Halsarfve (nr 71). Typerna B och C.
Vestkinde, L. Mickelgårds (nr 72)[1].
Alskog, Stenstugu (nr 74). Typerna D och E.
Eskelhem, Valdarfve (nr 75). Yngsta typ E.

[1] I detta fynd fanns dock ett danskt mynt präglad för k. Knut den store.

Alskog, Mallgårds (nr 79). Typerna B och C.
Stenkyrka (nr 85). Yngsta typ D.
Grötlingbo, Kattlunds (nr 87). Typerna C och D.
Hejde, Rågåkra (nr 88). Yngsta typ D.

2. *De yngsta mynten tillhöra Knut.*

Ångermanland. Boteå, Undrom (nr 66).
Skåne. Grönby kyrkoby (nr 83).
Gotland. Vestkinde, Skäggs (nr 70).
Mästerby, Salmunds (nr 77).
Bunge, Enge (nr 86).
Grötlingbo, Bölske (nr 90).
Grötlingbo (nr 91).

3. *De yngsta mynten tillhöra Harold I.*

Gotland. Slite, Hägdarfve (nr 69).
Follingbo, Rosendal (nr 84).

4. *De yngsta mynten tillhöra Edward Confessor.*

Skåne. Ljungby, Vanneberga (nr 68).
Öland, Källa, Nyby (nr 65).
Böda, Torp (nr 76).
Gotland. Öja, Sibbenarfve (nr 73).
Boge, Pilgårds (nr 80).

5. *De yngsta mynten tillhöra William I och II.*

Gotland. Alskog, Stenstugu (nr 78).
Eskelhem, Qvarna (nr 81).

Vi öfvergå nu till de angelsaksiska myntfynden för det följande årtiondet:

92. *Gotland, Öja sn, Domerarfve* (år 1857). Arbetadt silfver samt 569+25 [1] mynt, af dem 287+5 angelsaksiska (Edgar—Harold II), 1 irländskt (Sihtric), 1 engelskt (William), 13 danska, 226+5 tyska, 4 byzantinska, 37+25 kufiska. Inv. 2350.

93. *Småland, Ryssby sn, Östraby Jeppagård* (år 1858). Arbetadt silfver och 131 mynt, 6 angelsaksiska (Knut—Edward confessor), 71 tyska, 54 danska. Inv. 2524.

94. *Gotland, nära Tingstäde kyrka* (år 1859). Arbetadt silfver samt 30+11 mynt, af dem 3 danska (Knut och Hardaknut), en bit af ett angelsaksiskt mynt, 27+10 tyska. Inv. 2577.

95. *Gotland, Stenkyrka sn, Liknatte* (år 1859). Arbetadt silfver samt 32+31 mynt, af dem 27+7 tyska, 4+2 angelsaksiska (Etelred B 2), en bit af ett byzantinskt mynt, 1+21 kufiska. Inv. 2619.

96. *Gotland, Levide sn,* (år 1859). Arbetadt silfver samt 40+24 mynt, af dem 19+13 tyska, 16+8 angelsaksiska (Etelred B 2, C, D), 5+3 kufiska. Inv. 2621.

97. *Gotland, Stenkumla sn, Forsa* (år 1859). Arbetadt silfver samt 180 mynt, af dem 165 tyska, 15 angelsaksiska (Etelred—Harold I). Inv. 2666.

98. *Gotland, Gerums sn, Boters* (år 1860). Arbetadt silfver samt 566+321 mynt, af dem 13 tyska, 1 angelsaksiskt (Edgar), 9 byzantinska och 543+321 kufiska. Inv. 2733.

99. *Gotland, Levide sn, Mallgårds* (år 1860). Arbetadt silfver samt 83 mynt, af dem 80 tyska, 3 danska, och ett stort antal af bitar, af dem 12 danska, 1 angelsaksiskt. Inv. 2772.

[1] Siffra efter plustecken angifver antalet bitar.

100. *Gotland, samma gård* (år 1861). Arbetadt silfver samt 29+44 mynt, af dem 2+3 danska, 27+38 tyska och 3 bitar af angelsaksiska (Etelred). Inv. 2850.

101. *Gotland, Kräklingbo sn, Sutarfve* (år 1861). Arbetadt silfver och 20+2 mynt, af dem 1 svenskt (Olof), 10 tyska, 7+1 angelsaksiskt (Etelred, Knut), 2+1 kufiska. Inv. 2861.

102. *Gotland, Kräklingbo sn* (år 1861). Arbetadt silfver och 6 mynt, af dem 4 tyska, 1 angelsaksiskt (Etelred), 1 kufiskt. Inv. 2863.

103. *Gotland, Lye sn, Lilla Rone* (år 1861). Arbetadt silfver och 182+57 mynt, af dem 3 tyska, 1 angelsaksiskt (Edgar), 3 byzantinska, 175+57 kufiska. Inv. 2866.

104. *Södermanland, Torshälla sn, Egelsta* (år 1862). Arbetadt silfver samt 293+69 mynt, af dem 8 danska, 229+69 tyska, 56 angelsaksiska (Etelred—Hardaknut). Inv. 3008.

105. *Gotland, Rute sn, L. Valla* (år 1863). Arbetadt guld och silfver samt 504 mynt, af dem 11 danska, 50 tyska, 425 angelsaksiska (Etelred—Edward confessor), 5 irländska, 13 kufiska. Inv. 3099.

106. *Gotland, samma gård* (år 1863). Arbetadt silfver samt 100+5 mynt, af dem 1 danskt, 16 tyska, 81+3 angelsaksiska (Etelred—Harold I), 1 irländskt, 1+2 kufiska. Inv. 3134.

107. *Gotland, Lärbro sn, Liffride* (år 1863). Arbetadt silfver samt 610+11 mynt, af dem 5+2 danska, 486 tyska, 113+7 angelsaksiska, 1 engelskt (William), 2 byzantinska, 3+2 kufiska. Inv. 3171.

108. *Gotland, Burs sn, Enges* (år 1864). Arbetadt silfver samt 353+15 mynt, af dem 1 norskt, 8 danska, 211+1 tyska, 120 angelsaksiska (Edward martyr—Knut), 2 irländska (Sihtric), 2+1 byzantinska, 25+9 kufiska. Inv. 3237 och 3325.

109. *Gotland, Hablingbo sn, Lilla Vastäde* (år 1864). Arbetad brons och silfver samt 1396+72 mynt, af dem 1 svenskt (Olof), 27+1 danska, 1011+35 tyska, 343+11 angelsaksiska (Etelred—Edward confessor), 3+1 irländska (Sithric), 1+2 byzantinska, 10+22 kufiska. Inv. 3273.

110. *Gotland, Boge sn, Laxarfve* (år 1865). Arbetadt silfver samt 139+12 mynt, af dem 91+6 tyska, 42+3 angelsaksiska (Etelred och Knut), 6+3 kufiska. Inv. 3398.

111. *Östergötland, Fornåsa sn, Bobergs skattegård* (år 1865). 112+13 bitar, af dem 4 danska, 82+13 tyska, 28 angelsaksiska (Etelred, Knut). Inv. 3430.

112. *Skåne, Fjelkinge sn och by* (år 1865). Arbetadt silfver och 635 mynt, af dem 200 danska, 363 tyska, 72 angelsaksiska (Edelred—Edward confessor). Inv. 3452.

113. *Gotland, Grötlingbo sn, Kattlunds* (år 1866). Arbetadt silfver samt 23 mynt, af dem 18 tyska, 5 angelsaksiska (Etelred, Knut). Inv. 3484

114. *Blekinge, Hjortsberga sn, Johanneshus* (år 1866). Arbetadt silfver samt 4044+44 mynt, af dem 2 svenska (Anund), 134 danska, 3426 tyska, 460+20 angelsaksiska (Etelred—Edward confessor), 7 irländska (Sihtric), 12+1 engelska (William), 1 byzantinskt, 2+23 kufiska. Inv. 3491.

115. *Södermanland, Mörkö sn, Hörningsholm* (år 1866). Arbetadt silfver samt 97+2 mynt, af dem 12 danska, 75 tyska, 19 angelsaksiska (Etelred—Edward confessor), 1 irländskt (Thymn), 2 bitar af kufiska mynt. Inv. 3535.

116. *Gotland, Stenkyrka sn, Garde* (år 1866). Arbetadt silfver samt 668 mynt, af dem 39 danska, 445 tyska, 182 angelsaksiska (Etelred—Edward confessor), 2 kufiska. Inv. 3544.

117. *Gotland, Björke sn, Folkhagen* (år 1866). Arbetadt guld och silfver samt 853+385 mynt, af dem 400

tyska, 4 angelsaksiska (Etelred A och B 2), 1+1 byzantinska, 448+384 kufiska. Inv. 3547.

118. *Uppland, Danderyds sn, Djursholm* (år 1866). Arbetadt silfver samt 144+25 mynt, af dem 95 tyska, 49+15 angelsaksiska (Etelred A, B, C), 10 bitar af kufiska mynt. Inv. 3559.

Sammanräkna vi mynten i dessa fynd, som kommit i dagen under åren 1856—1866, erhålla vi följande resultat:

	Svenska.	Norska.	Danska.	Tyska.	Angelsaksiska.	Irländska.	Engelska.	Byzantinska.	Kufiska.	Sassanider.	Summa.
Hela	4	1	524	7,670	2,335	20	14	24	1,274	—	11,866
Bitar	—	—	18	197	80	1	1	4	894	—	1,195
Summa	**4**	**1**	**542**	**7,867**	**2,415**	**21**	**15**	**28**	**2,168**	—	**13,061**

I. *De yngsta mynten tillhöra Edgar.*

Gotland. Gerum, Boters (nr 98).
Lye, Lilla Rone (nr 103).

II. *De yngsta mynten tillhöra Etelred.*

Uppland. Danderyd, Djursholm (nr 118). Yngsta typ C.
Gotland. Stenkyrka, Liknatte (nr 95). Yngsta typ B 2.
Levide (nr 96). Yngsta typ D.
» , Mallgårds (nr 99). Yngsta typ C.
» » (nr 100).
Kräklingbo (nr 102).
Björke, Fölhagen (nr 117). Yngsta typ B 2.

III. *De yngsta mynten tillhöra Knut.*

Östergötland. Fornåsa, Bobergs skattegård (nr 111).
Gotland. Kräklingbo, Sutarfve (nr 101).
Burs, Enges (nr 108).

Boge, Laxarfve (nr 110).
Gröttlingbo, Kattlunds (nr 113).

IV. *De yngsta mynten tillhöra Harold I.*

Gotland. Stenkumla, Forsa (nr 97).
Rute, Lilla Valla (nr 106).

V. *De yngsta mynten tillhöra Hardeknut.*

Södermanland. Torshälla, Egelsta (nr 104).

VI. *De yngsta mynten tillhöra Edward confessor.*

Södermanland. Mörkö, Hörningsholm (nr 115).
Småland. Ryssby, Östraby (nr 93).
Gotland. Rute, Lilla Valla (nr 105).
Hablingbo, Lilla Vastäde (nr 109).
Stenkyrka, Garde (nr 116).
Skåne. Fjelkinge kyrkoby (nr 112).

VII. *De yngsta mynten tillhöra William I eller II.*

Gotland. Öja, Domerarfve (nr 92).
Lärbro, Liffride (nr 107).
Blekinge, Hjortsberga, Johanneshus (nr 114).

H. H—d.

Fynden vid Ringsjön.

(Forts.)

Man gjorde, för vid pass tretio år sedan, den öfverraskande upptäckten, att Schweiz' inbyggare under sten- och bronsåldrarna med förkärlek valde sig boplatser i sjöarna. Pålar neddrefvos i sjöbottnen, på dem lades ett

plankgolf och å detta uppfördes bostäder för menniskorna och stora husdjur. Bostädernas läge ute på sjön måste hafva vållat hvarjehanda obeqvämligheter; skälet, som bestämde valet af detta läge, måste således hafva varit af ganska tvingande art. Det är svårt att tänka sig, från nutidens ståndpunkt, något annat skäl än den trygghet, som det afskilda läget kunde bereda. Under de slam- och torfbildningar, som i senare tid uppstått på bottnen, förekom här kring pålarna ett mer eller mindre mäktigt lager, som blifvit bildadt under det bostäderna på pålbyggnaderna begagnades och som innehåller alla de föremål, som under den tiden bortkastades eller tappades — ett lager, som gemenligen betecknas med namnet 'kulturlager'.

Sedan en tillfällig omständighet, ett ovanligt lågt vattenstånd i Zürichsjön, föranledde den första upptäckten af detta slag, manades man att söka liknande företeelser, och man fann dem i flere schweiziska sjöar och snart äfven utom Schweiz, t. ex. i Savojen, Baiern, Österrike och norra Italien. Pålbyggnaderna blefvo för en tid en sak på modet, ifriga fornforskare funno det nästan vara en skam för deras land, om man ej i detta skulle finna några pålbyggnader. De nordiska forskarna hafva i detta afseende förhållit sig med största lugn, de hafva aldrig fikat efter att inom eget område upptäcka pålbyggnader. Skulle emellertid framtida undersökningar komma att konstatera, att här, i närheten af Ringsjöns utlopp, funnits en pålbyggnad, vore det visserligen af stort intresse, emedan det skulle bringa i dagen ett hittills okändt drag af den nordiska stenåldersbefolkningens lefnadsvanor.

Men om en pålbyggnad här funnits, måste väl ock pålar förekomma. I den terräng, som omsluter fyndplatsen, och inom sjelfva fyndplatsen förekomma pålar, men som virket är åtminstone jämförelsevis friskt och tillspetsningen af de nedre ändarna sådan, att den måste antagas vara

gjord med metallyxor, kunna vi vid dessa pålar ej fästa något afseende. Deremot upptogos inför mina ögon två pålstumpar, hvilkas slött tillspetsade ändar göra det ganska sannolikt, att de bearbetats med stenredskap. Vi må afbida, huruvida fortsatta undersökningar bringa liknande pålstumpar i dagen.

Att undersökningarna här måste med största omsorg fortsättas, är uppenbart. Alla vänner af den svenska fornforskningen hafva skäl att glädjas deröfver, att grefvarne Reventlov äro villiga att offra intresse, tid och arbetskrafter åt denna undersökning, för hvars systematiska fortsättning jag uppgjort en plan. Professor Lundgren har välvilligt åtagit sig att låta under sin tillsyn utföra undersökningar af det kring fornsakerna hopade kulturlagret. De hittills anträffade hornen och benen hafva blifvit uppsända till statens historiska museum för att bestämmas af dr Hjalmar Stolpe. Till all lycka gör den k. kungörelsen af de 21 april innevarande år det möjligt att för dessa lemningar af en gammal boningsplats begära fridlysning, så att den kan reserveras för en vetenskaplig undersökning.

Hans Hildebrand.

Sedan min broder och jag under år 1885 fortsatt undersökningen vid Ringsjöns utlopp, dock utan synnerligen rikt utbyte, upptäckte vi 1886 derstädes en plats, hvarest under ett alldeles fornsaksfritt ytlager af $^1/_2$ till 1 fot förefanns ett kulturlager af 1 till $1^1/_2$ fots mäktighet. På ett djup af 2 fot eller något litet derutöfver påträffades den ursprungliga sjöbottnen. I kulturlagret förekommo fornsaker af sten, af ben och af kronhjorthorn samt krukskärfvor, lemningar efter måltider, såsom tänder och ben af däggdjur förnämligast af vildsvin och kronhjort, men äfven af andra djur t. ex. bäfver, de märg-

förande benen klufna eller krossade, samt horn af kronhjort och rådjur äfvensom träkol. De funna benen och tänderna af däggdjur äro sända till Riksantiqvarien, som godhetsfullt lofvat att besörja dem undersökta och bestämda.

Växtlemningarna samt ben, tänder och fjäll af fiskar hafva blifvit undersökta af professor Bernhard Lundgren med biträde hufvudsakligen af docenten B. Jönsson, men äfven af professor S. Berggren, docenten Haj och doktor O. Norstedt. De hafva i profven från kulturlagret funnit följande:

fragment af underkäken af ett mindre däggdjur (troligen Mustela putorius);

kaudalkota, sannolikt af samma djur;

kotor, delar af hufvudets ben och fenstrålar af fiskar af hvilka följande kunnat bestämmas:

svalgtänder af braxen,
tänder af en roffisk (gös eller gädda?)
fjäll af braxen och aborre.

Nöt af Spongilla lacustris?
frö af Scirpus lacustris (allmän),
» » Eriophorum vaginatum (ett par frön),
» » Carex sp. (1 frö),
» » Potamogeton sp. (temligen allmän),
» » Polygonum hydropiper (1 frö),
» » Ranunculus repens (10—12 frön),
» » » flammula (några få frön),
» » Rubus (Idæus) (temligen allmän),
» » Veronica (scutellata?) (1 frö),
» » Comarum palustre (några få frön),
» » Oenanthe Phellandrium (2 frön),
» » Valeriana dioica?
» » Iris? (2 frön).

fruktskal af ek,
» » hassel (allmän),
hanax af hassel, dels blommande, dels i outveckladt tillstånd;
grenbitar af hassel;
stamdel af Eqvisetum;
knoppfjäll och knoppar, troligen af samma växt;
blad af Salix caprea och cinerea;
Hypnum scorpioides;
Polytrichum commune;
Melosin sp.
Coscinodiscus sp.

Växtlemningarna äro så godt som uteslutande efter sådana växter, som förekomma i vatten eller på stranden alldeles invid vatten. Undantagen härifrån, hasselnötskalen och fröna af hallon, ja till och med skalen af ekollon, kunna med skäl räknas till måltidslemningarna. Professor Bernhard Lundgren, som var en dag närvarande vid gräfningen och då sjelf undersökte lagringsförhållandena samt uttog prof på kulturlagret, skrifver i ett bref af den 13 september 1866: »Af det medförda profvet har jag slammat en liten del, och resultatet häraf synes till fullo bekräfta, att det bildats under vatten.» Detta omdöme har han icke ändrat sedan undersökningen af profven från kulturlagren så godt som afslutats.

Åtskilliga andra omständigheter styrka riktigheten af professor Lundgrens omdöme om tillkomsten af kulturlagret under vatten. Sålunda förekommo i detsamma en mängd krukskärfvor, som, oaktadt de, såsom förut nämnts, alla äro funna på ett djup af minst $^1/_2$ fot under nuvarande jordytan (före 1883 års sjösänkning sjöbotten), genom afnötta kanter och ytor intyga, att de under en lång tid slitits under sköljning fram och tillbaka i vattnet. Det förhållandet, att i samma lager funnits en mängd krukskärfvor, som äro väl, till och med utmärkt väl bibehållna,

kan ej minska beviskraften af de vattenslitna skärfvorna. De oslitna skärfvorna hafva vid utkastandet i vattnet eller snart derefter kommit till att intaga ett skyddadt läge, i de flesta fall derigenom att de blifvit höljda af andra afskräden.

Äfven vet jag mig icke, oaktadt jag haft min uppmärksamhet riktad just häråt, på djurbenen hafva iakttagit märken efter gnagning af hundar eller andra rofdjur; och jag tror att den noggranna undersökning, som nu, enligt uppdrag af Riksantiqvarien, lärer företagas af amanuensen dr Stolpe, skall hufvudsakligen bekräfta riktigheten af min iakttagelse. Hade kulturlagret ej bildats under vatten skulle säkert här, liksom i de danska kjökkenmöddingerne, benen bära märken efter gnagning af rofdjur, i synnerhet hundar.

Om man på grund af alla dessa skäl kan antaga att kulturlagret bildats under vatten, så är det föga troligt att dessa afskräden blifvit kastade ut i sjön af menniskor, som haft sin boning på fasta landet derbredvid; ett så långt framskridet sinne för ordning och renlighet kan man ej förvänta hos ett folk, som ännu befinner sig uti stenålderns låga kulturstadium, utan man måste väl antaga, att de haft sina bostäder uppförda på eller öfver vattnet på timmerflottar, på pålar eller på underlag af stenar. Af undersökningarna framgår tyvärr ännu ej ett afgörande svar på frågan, huruvida de varit uppförda på ena eller andra sättet, men derom kan möjligen en framtida undersökning lemna upplysning. Pålar äro visserligen öfver allt nedslagna genom kulturlagret, men om det vida öfvervägande antalet kan med säkerhet sägas, att de härstamma från en senare tid, enär de äro tillspetsade med metallredskap. Af de många träbitar, som funnits i kulturlagret, har, tror jag, ingen fullkomligt säkra märken efter bearbetning med stenverktyg. En fiskare, som ett tiotal af år bott vid Ringsjöns utlopp försäkrar, att islossningen

derstädes har en nästan oemotståndlig verkan såväl på i vattnet nedslagna pålar, hvilka den bryter af, rycker upp eller böjer ned under vattenytan, som ock på de på grundt vatten liggande, af isen omslutna större och mindre stenar, hvilka af densamma vanligen rubbas ur sitt läge. Detsamma förhållande råder öfver allt vid Ringsjöns stränder. Om vi nu antaga, att så äfven varit förhållandet under den aflägsna tid, då kulturlagret bildades, så att byggnader, som här uppfördes på eller öfver vattnet, under den årliga islossningen nödvändigt skolat förstöras eller åtminstone svårt skadas, så kunna ju stenålderns menniskor mycket väl hvarje vår hafva återuppbyggt de förstörda, reparerat de skadade bostäderna. Det är föga sannolikt att byggnader på vattnet under vårt kalla klimat kunnat bebos om vintern; de måste hafva varit sommarbostäder, och voro väl då af enklaste och lättaste konstruktion.

I kulturlagret förekomma ofta stenar i ett så förvittradt tillstånd, att de vid minsta beröring falla sönder. De bilda då, efter deras olika beskaffenhet, antingen ett fint stoft af glimmer eller ock temligen stora korn af qvarts- och fältspatsgrus. Alldeles likadana grofva korn utgöra sjelfva grundstammen i lergodset, som finnes här. Leran utgör ofta icke annat än bindemedlet inuti samt ämnet till afputsning af kärlväggarne. På ytan af kärlen äro ofta glimmerkorn inströdda i leran. Möjligen hafva dessa stenar inlagts i eldstaden för att göras spröda, hvarefter de krossats för att använda det deraf uppkomna stoftet och gruset vid lerkärlstillverkningen. Professor Lundgren bestrider visserligen icke, att skörheten hos stenarne kan hafva åstadkommits genom stark upphettning, men tror dock att stenarne, äfven utan inverkan af eld, kunnat i det lager, der de äro inbäddade, uppnå en så hög grad af förvittring. Vare härmed huru som helst, påfallande är det, att i alla lerkärlsfragmenten förekomma korn af qvarts, fältspat och glimmer af alldeles samma beskaffen-

het som de, hvilka uppkomma genom krossning eller söndersmulning af de sköra stenerne i kulturlagret. Det grofva, skarpkantiga gruset, som nästan alltid finnes inblandadt i lergodset från stenåldern, anses af danska arkæologer (se t. ex. *Årböger for nordisk Oldkyndighed* 1881, s. 372) kan icke förekomma färdigbildadt i naturen, utan vara frambragt genom krossning af i eld skörnade stenar.

Emedan jag ej vet, att liknande redskap funnits någon annanstädes, får jag här omnämna fem verktyg af ben, afskurna och tillrundade i ena ändan; de äro sända till Riksantiqvarien för närmare undersökning. Deras bestämmelse är svår att utgrunda; kanske hafva de användts till att utjämna och glätta sömmar på kläder.

Vidare hafva funnits kronhjortshorn, 2 st. med tydliga märken efter bearbetning med en flintsåg samt några med märken efter hugg med yxor, mejslar eller andra stenredskap, äfvensom ett mindre stycke af ett, som är genomborradt, sannolikt en hängprydnad. Det är nämligen allt för litet, för att hafva kunnat användas som hammare. Äfven detta är sändt till Riksantiqvarien.

Krukskärfvor funnos i öfverväldigande massor. Redan förut hade jag på några få krukskärfvor iakttagit någonting, som jag ej utan tvekan har kallat nagelornament. Praktiska försök hafva bekräftat riktigheten af denna benämning. Nu funnos i kulturlagret flere kärlbitar, som prydts med än ett endast grundt, än ett djupare intryck af fingerspetsen. I bottnen af fördjupningarna urskiljas tydligen märken efter nageln.

Vidare förekommer ett ornament, som vid en flyktig granskning liknar det så vanliga ornamentet 'stora punkter' (intryck af en tvärt afskuren pinne af storlek som en blyertspenna), men vid närmare påseende befinnas fördjupningarna vara spetsiga i bottnen och derjämte spiralvridna. De äro åstadkomna genom intryck af ett snigelhus, ett antagande, som genom försök blifvit bekräftadt.

Att de längre eller kortare horizontela eller vertikala raderna af mycket små punkter, med hvilka en mängd kärl äro ornerade, vanligen frambragts med ett flertandadt gaffel- eller kamlikt redskap, framgår vid en noggrann undersökning af de sålunda prydda krukskärfvorna.

Genomskärning.
27.

Jag har redan en gång förut påpekat det besynnerliga förhållandet att några krukskärfvor hafva kärlväggen genombruten med runda hål, hvilka alla synas anbringade först efter kärlets bränning. Vanligen äro dessa borrhål gjorda der, hvarest en stor punkt förut bildade en betydlig fördjupning, så att endast en tunn vägg återstod att genomtränga. Jag framstälde då den förmodan, att hålen ej varit ämnade till genomdragande af snören för kärlens upphängande, utan att det största antalet anbringats för sammanfogande af bitarne af söndriga kärl — en slags zinkning. Åtskilliga kärlfragment med genomborrade hål hafva nu ytterligare tillkommit, och af en förnyad undersökning af hela det föreliggande materialet synes min förmodan om borrhålens bestämmelse bekräftad. Allt fortfarande har iakttagits, att de hål, som gå tvärt igenom kärlväggen, hafva blifvit borrade igenom godset efter bränningen. Hade nu kärlen i allmänhet varit hängkärl och hålen i kärlen skolat tjena till deras upphängande med snören, så hade hålen otvifvelaktigt blifvit anbringade i den våta leran före bränningen. Flere genomborrade kärlfragment finnas, som kunna sammanfogas. På dem äro brottytorna, der de passa till hvarandra, gamla och ofta vattenslitna. De närmast invid brottet varande stora punkterna hafva genomborrats; dock har, om en punkt legat så nära intill brottet, att den del af kärlväggen, som är belägen emellan punkten och brottet, skulle blifvit tunn och svag, den derefter närmaste punkten genomborrats. Sålunda har punkten A, som ligger alldeles för

nära intill brottet D—E för att kunna erbjuda säkert fäste för en 'zinkning', ej blifvit genomborrad, utan vid B har hålet gjorts. Vid B och C har det sammanbindande snöret dragits

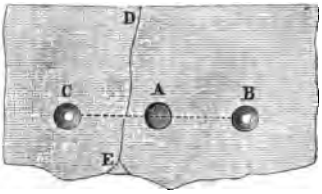

28.

genom kärlväggen. Borrhål förekomma väl vanligen så att de ligga horizontelt bredvid hvarandra, ett på hvardera sidan om det vertikala brottet, men i ett fall har brottet C—D gått i horizontel riktning, och då stå naturligtvis borrhålen A och B vertikalt, det ena öfver det andra, såsom hosstående fig. skulle förtydliga. Äfven bör här anföras, att ännu intet kärlfragment funnits, på

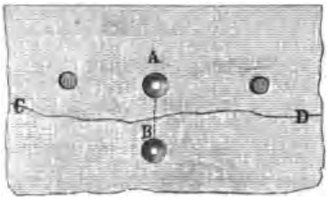

29.

hvilket två borrhål stå bredvid eller öfver och under hvarandra. Alltid förekomma emellan två borrhål ett brott eller ganska nära invid ett borrhål ett brott; aldrig står ett borrhål midt på en stor krukskärfva med långt afstånd till en brottyta. De flesta lerkärlen synas äfven varit alltför stora och tunga för att kunna upphängas. Att några få små kärl varit hängkärl är väl möjligt. På kärlen finnas aldrig hankar eller öron, hvilka ju annars äro vanliga på grafkärl från stenåldern.

C. D. Reventlov.

Besökande i Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet.

Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet hafva under år 1886 besökts af följande antal personer:

Januari	3,476.
Februari	4,080.
Mars	5,802.
April	4,829.
Maj	5,099.
Juni	7,128.
Juli	14,409.
Augusti	5,675.
September	4,798.
Oktober	5,450.
November	5,213.
December	2,419.
Under året	68,378.

Innehåll: 1. Gotlands s. k. kämpagrafvar. 2. (19 fig.). — 2. Från akademiens sammankomster. — 3. Angelsaksiska myntfynd i Sverige. 2. — 4. Fynden vid Ringsjön. 2. (3 fig.). — 5. Besökande i Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet.

Stockholm 1887. Kongl. Boktryckeriet.

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

FEMTE BANDET.

ÅRGÅNGARNE

1884—1886.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1889.

Redaktör:

Dr **Hans Hildebrand.**

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

FEMTONDE ÅRGÅNGEN.

MED [illegible] FIGURER

1886.

STOCKHOLM
(PÅ AKADEMIENS FÖRLAG)
1886—1887.

Pris: 3 kr.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** äro på Akademiens förlag utgifna följande arbeten:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. [illegible] band. 1755—1786.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. [illegible] band. 1789—[illegible].

—, Ny följd. Del. 1 (1850): 4 kr. 50 öre; del. 2 (1861): [illegible] kr.; del. 3 (1858): [illegible] kr. 50 öre; del. 4 ([illegible]): [illegible] kr.; del. 5 ([illegible]): [illegible] kr.; del. 6 ([illegible]): [illegible] kr.; del. 7 ([illegible]): [illegible] kr.; del. 8 ([illegible]) (1880): [illegible] kr.; del. 9 ([illegible]): 7 kr. 50 öre; del. 10 ([illegible]): [illegible]

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 ([illegible]): [illegible] kr.; del. 2 ([illegible]): [illegible] kr.; del. 3, h. 1—4 (1870—[illegible]): [illegible] kr.; del. 4, h. 1—4 ([illegible]—[illegible]): [illegible] kr.; del. 5, h. 1—5 ([illegible]—[illegible]): [illegible] kr.; del. 6, h. 1, 2 (1880—1882): [illegible] kr.; del. 7, h. [illegible]—[illegible] ([illegible]—1885): [illegible] kr.; del. 8, häft. 1 o. 2 (1884): 2 kr.; del. 9, häft. 1 o. 2 (1887): 2 kr.; del. 10, häft. 1 o. [illegible] (1887): [illegible] kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första bandet: årgångarne 1872—1874. Andra bandet: årgångarne 1875—1877. Tredje bandet: årgångarne 1878—1880. Fjerde bandet: årgångarne 1881—[illegible]. Femte bandet: årgångarne 1884—1886. Pris för årgångarne 1872—1877: 2 kr.; för följande årgångar [illegible] kr.

Hildebrand, Bror Emil, [illegible] Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens [illegible] samt om [illegible] Akademiens [illegible] Kongl. [illegible]. [illegible]. Pris: 67 öre.

—, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet funna i Sveriges jord. 1846. Pris: [illegible] kr. 50 öre.

—, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet funna i Sveriges jord. Ny tillökt upplaga med 14 pl. 1881. Pris ([illegible] Sverige, Norge, Danmark och Finland): 10 kr.

264

Stockholm

(Riddaregatan).

Lenox library.

Mr. W. Eames, Librarian.

New York city.

(N. Y. U. S. A.)

Toml
o'
C
Hilde
s
—,
I
—
Mor
—
Hi